

OSZK

OSZK

OSVK

OSZK

GÁRDONYI JÓZSEF

SZABOLCSKA

B4332

DANTE

SZABOLCSKA

A friss élmény erejével hatnak azok az intimitások, amelyek Gárdonyi Géza levelesládájából kerülnek elő Szabolcska Mihályra s a költő és a nagy magyar író barátságára vonatkozóan. Gárdonyi Géza fia e legújabb művében úgy fűzi össze apjának Szabolcska- emlékeit, hogy azok saját adatainak felhasználásával mozgalmas képet nyújtanak „A Grand Cafében“ költőjének emberi, papi, művészi és közéleti pályájáról. Bejárjuk Szabolcskával Genfét, Párizst, Debrecen-t, Pestet, Erdélyt s e költői pálya jelentős, komoly vagy vidám állomásain lépten-nyomon feltűnik Gárdonyi Géza alakja, harcos vagy tréfás közbelépéseivel. Egy letűnt magyar korszak eleven krónikája ez a könyv: regény; memoár, irodalomtörténet egyben s legfőként szórakoztató és tanulságos olvasmány.

GÁRDONYI JÓZSEF

SZABOLCSKA

Regény

OSZK

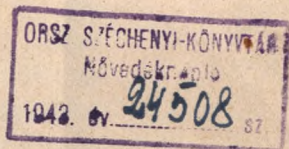
80345

DANTE KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST

Copyright 1943 by Dante Könyvkiadó, Budapest.

143411

Felelős kiadó: Dr. Laczkó Géza.

GENF.

I.

A genfi rendőrséget hajnal óta váratlan izgalmak nyugtalanítják. Csörög a telefon. Őrszemek futkosnak át az ügyeletes szobán. A vádlott felel egyelőre csak annyit tudnak, hogy magyar! Meg, hogy valami összeesküvésfélét tervezett. S hogy a magyar valami penzióban lakott vagy lakik.

Órák telnek el, míg kiderül az is, hogy Madame Forestier penziójáról van szó. (Rue de Rousseau 16.) A vállalattal eddig soha semmi baj nem akadt. Harminc személyre rendeződött be. Igaz, hogy néha ennél többen is belezsúfolódtak. Különösen az iskolai év vége felé, amikor a vendégdiákok nagyobb számmal érkeznek, hogy vizsgázhassanak az egyetem professzorai előtt. A penzió épülete külsőleg inkább olyan nyári tartózkodásra szánt favázis alkotmány. A

kert háttérében megbújó szobák valóban alkalmasak arra, hogy bennük titkos megbeszéléseket tartsanak.

A gyanúsított magyar teológusnál egy teli utazókosár írást sikerült a detektíveknek előkaparniok. Az írások apróbetűsek és érthetetlenek. A gyanúsított a rendőrség megérkeztekor éppen nem tartózkodott odahaza!

— Bizonyára megneszelte a vizsgálatot! Valahol, más lakásán rejtőzködhet.

Madame Forestier szerint ugyanis:

— Erről szó sem lehet. Inkább hiszem, hogy valahol fönt mászkál a Mont-Salève-en. A hajnalhasadást bámulja.

Ez azonban a rendőrség szerint valószínűtlen.

A megfejthetetlen írásokkal a kerékpáros rendőr eliramlott a rendőrpalotába. Madame Forestier pedig félájultan felelgetett tovább a kérdésekre:

— Ki az, akivel lehetetlen nevű lakója leggyakrabban érintkezik? Este mikor jár haza? Bizonyos-e, hogy nem szökik ki éjszakánként a vasrácsra? (Új szemle a lakószobában, a kertben. Átkutatják az ablakrácstól kapuig, nincsenek-e a gyep zöldjén kopások vagy lábnyomok vagy festék surlódások az ablak párkányon.)

Mivel tölti napjait? Jár-e pontosan az előadásokra? (Két rendőr máris elsiet a teológiára, hogy ellenőrizze.) Kivel társalog legszívesebben?

No, itt az asszonynak elkerekedett a szeme.

— Nem beszélget az senkivel.

— De mégis.

— Talán az Alice-szal?

— Ki az az Alice?

— Bölcsészethallgató. Svájci lány.

— Bizonyos, hogy svájci?

A madame elsápad a kérdésre. Lehet, hogy nem svájci?

A rendőrség ráront Alice szekrényeire is. Irataira. Ruháira. Eredmény: Alice írásaihoz nem férhet kétség. Nála is egy csomó apró papiroszelet. Dehát azok csak versek. Szerelmesek és csengőriműek. Az egyéb írások... Lehetnek hamisak is! Lehet, hogy a svájci nő is magyar!

— Viszont az is lehet, hogy a magyar is svájci!

— jegyzi meg fagyosan madame Forestier.

— A név, asszonyom, nem csal. Előfordulhat ilyen név a Vierwaldstätti-tó közelében. S-a-bolska?

— Sabolska. Michel Sabolska.

— Lehet álnév is — bizonytalankodik az őrmester. — A küldemény ugyan Magyarországról

jött. Magyar postahivatal az elindítója: Döbrszen, vagy hogy a pokolba hívják. Egy rendőr ideáll a ház elé! Egy meg elrejtődzik a szomszéd szobában. Figyeli az ajtót. Mihelyt megérkeznek, lefogjuk őket.

— Ha megérkeznek! — kételkedik az egyik hivatalos őrszemjelölt.

— Én pedig megyek innen. Várom az eredményt a hivatalban.

Madame Forestier kimerülten roskad a fotőjbe.

— Micsoda átkozott nap! Mit cselekedjek? Eléjük küldjek? Nem. Nem lehet. Rámakasztanak a bűnrészességet. Különösen Alicet sajnálom. Gyenge, beteges lány. Az is lehet azonban, hogy csak éppen hazulról mentek el együtt. Alice tüdeje nem bírja a hegymászást. Minek is ártják magukat a politikába?

A penzió közben zsibongó mozgásba indul. A vendégek ahogy a folyosó futószőnyegén végigkopognak, vádoló pillantásokat vetnek madame Forestier gyűrött arcára s úgy tűnnek el a kijárat felé. Köszönésük is mintha halkabb volna, mint máskor. És a szavuk is, fagyasztó, mint a szél a Dent du Midi havas tetején.

A ház lassan-lassan kiüresedik. Nyershangú csengetések bolygatják csupán a csendet.

Forestier asszony minden cserregésre összerenzen. Rohan az ablakhoz:

— Csak a szemetes! — csillapul meg, ahogy kipillant.

— Csak a tejes.

— Csak a pék.

— Chevard úr tért vissza. Itthon felejtette a szemüvegét. Ma is. Mint mindig. Tanár. Az ernyőjéért is visszatér még.

Csrrr! Csrrr! Csrrrr!

— A magyar! — kiáltja a cseléd izgalommal.
— Alice is! — sipítja hozzá.

Elsőnek Alice lép be. A fiú néhány pillanattal utána. Tehát mégis együtt lehettek.

— Uram, — ront az asszony a teológusra — önt a rendőrség városhosszat kutatja...

— Engem? — döbben el a fiú.

— Önt ám!

E szóra Alice is megtorpan. Rápillant Michelre. Michel elfehéredik s csak magában mormog:

— Nem értem...

— Valami magyarországi ügy... — aggodalmaskodik az asszony.

— Magyarországi? Akkor miért nem a dékán kerestet? Vagy a követség. Rohanok. Csak valami vizestörlővel megtörlöm előbb az arcomat.

— Jaj, ne. Várjon még — fogja vissza Alice. És erősen szemébe pillant a fiúnak — mondja. Mi lehet? ...

E pillanatban felpattan Alice szobájának az ajtaja s egy rendőr toppan eléjük:

— Ön Michel Sabolska?

— Az vagyok. Mihály Szabolcska.

— Azonnal kövessen!

— Mi az? Mi történt? — faggatja a rendőrt Alice.

— Majd a rendőrségen!

Michel csodálkozik. Odabólint Madamenak és Alicenak s indul úgy, ahogy van. Hátizsákosan. Gyűröttbőrű, vastagtalpú cipőben. Kopott rótszínű kabátban, nadrágban.

Alice kérő szóval fordul a rendőrhöz:

— Elkísérhetem?

— Ha óhajtja... Esetleg... Önre is szükség lehet, kisasszony.

Elvonulnak. A két fiatal elől. A rendőr távolacskaán mögöttük.

A Rhône-hídján szemközt csapkodja őket az a folyton mozgó légáramlás, ami a genfi-tóból lecsurgó vizet elkíséri Lyon felé. Fölöttük az öreg Mont Blanc fehér sapkában kacagja a nyarat. Éppen kibújt ma a felhők közül.

A rendőri palota lépcsőjéről sötéten pillant vissza Michel a városra. A kék tóvízre. S mélyet szippant a jó levegő illatából. Ki tudja mi vár itt reá?

Elsápad.

— Csak nincs rosszul? — kérdezi gyöngéden a lány.

— Nem. Csak ma sokat jártunk... És maga, Alice, bírja? Kár volt eljönnie. Nem magának valók ezek az izgalmak.

— Kíváncsi vagyok: mi lesz magával?

— Köszönöm! — pillant rá hálásan a fiú. — Maga mégis jobban ért a nyelvükön. Háttha segíthet rajtam.

Egy hatalmas ajtószárny nyílt ki előttük s elöntötte őket a reggeli nap arany fényével.

— Következő terem balra — mordul rájuk a kísérő.

Hosszú zöld asztal előtt állapodnak meg. Az asztal mögött csoport rendőr. Közülük egy hirtelen Alicehez fordul:

— Magyar?

— Nem. Svájci vagyok.

— És ön?

— Magyar vagyok, uram.

— Neve?

— Szabolcska Mihály.

— Született?

Szabolcska elsápad: Istenem, mit mondjak most ezeknek? Mi történik, ha nem azt mondom, ami éppen a papirosukba beíródott. Hol születtem? Ókécskén-e vagy Tizsakürtön? Az én szülőfalum tulajdonképen se nem Ókécske, se nem Tizsakürt. Tizsakürtön csak kereszteltek. Meg az első pár elemi iskolát jártam ott. De nem Tizsakürtön születtem. Túl rajta. Alpár felé. A Bolza-grófok nyári hűselője ez a puszta. Édes jó apám házassága első napjaiban itt jutott kenyérhez. Komenciós kerékgyártó mester volt a grófnál. Itt faragott bölcsőt nekem az országúti akácokból. Két bölcsőt is. Egy hintázót és egy kerekeset. Merjem-e azt mondani: Ókécskén, ahova az anyám való? Ő és a gyermekkorom Ókécskéhez köt. De meg a pécezés a Tizsán cérnával és gombostűvel. Csónakázás fonott vesszőtutajon. Úszkálás. Játék. Sárházak gyúrása, tapasztása az árszínen. Vízrekesztés. Meg a másik két elemi iskola a hosszúpipaszáras rektor bölcselkedő ige hirdetésével. Itt lármázott az öreg tanító rám: — Ne nyomd azt a tollat, fiam, olyan erősen. Nem kapanyél az! — De hiába. Ma is éppen úgy nyomom, mint akkor. Legyen hát Ókécske.

— Ókércskén — mondja hangosan.

— Hol? — kérdezi egyszerre négy rendőr is.

Mihály fölkapja az előttük heverő tollat. Ebben a pillanatban a szeme elfogja a vádaskodó írásban a nagy T kútgémalakját. Rögtön átváltoztatta vallomását:

— Ókércskén, Tiszakürt mellett.

— Melyik esztendőben?

Szabolcska Mihály ezen újra megakadt: — Mit válaszoljak erre? Majdnem olyan kínosan fogós kérdés, mint az előbbi. A keresztlevelemet soha nem láttam. A rektorunk szállított a városi iskolába. Nem követeltek ott utólag se tőlem semmiféle gyerekpasszust. Bizony csak úgy találomra firkálgatták be a számokat. Éshát engem megfiatalítottak. Rámfogták az 1862. esztendőt. Pedighát én több voltam. Egy évvel!

— 1861, — szól Szabolcska. — 1861 szeptember 29-én, vagyis Mihály-napkor.

— Itt szeptember 30 van! — mondta szigorúan a rendőrfőnök.

— Téves, — felelt most már megkönnyebbülten a gyanúsított. Épp azért vagyok Mihály, mert szeptember 29-én születtem.

A rendőrfőnök bólintott:

— Önt keressük! — Majd egy rendőrhöz fordult: — Hívd a tolmácsot.

Alacsony kopasz pocakember gurult be. Leültették. Közben egy fonott fűzkosarat állítottak eléjük az asztalra. Az előbb szóló rendőrtiszt folytatja a vallatást:

— Olvassa! — és a markába nyom Mihálynak egy postai feladószelvényt.

— Nekem szól.

— Eszerint ez a kosár is az öné.

Szabolcska rápillant a kosárra. Odanyúl, hogy fordítson rajta:

— Hozzá ne nyúljon! — rivall rá a rendőr.

— Dehát akkor honnan tudjam, hogy az enyém. Ilyen kosár akad ezer és ezer. Magyarországon is. Itt is. Honnan a pokolból tudjam, hogy az enyém-e. Most látom életemben először.

— Azt se tudja kitől jön?

— Nem.

— Rajta van a szelvényen. Olvassa! De egyébként is tudnia kell.

— Már honnan tudnám? — cikázik a szemében a düh Szabolcskának. — Éppen azt keresem, nincs-e a kosáron a feladó.

— Ott ne keresse.

— Hát akkor hol a ponciusba keressem?

— Mondtam már: a szelvényen.

Szabolcska vizsgálhatja a szelvényt. Van is rajta valami késsel nyomott bélyegző, de annyira elmosódott, hogy alig olvasható.

— Még most sem tudja?

— Nem én.

— De azt csak tudja, mi az a Döbrszen.

— Döbrszen? Most hallom először.

— Eszerint tagadja.

— Semmit se tagadok! — kiabál most már Mihály is. — Eddig se tagadtam. Annyi jogom azoiban talán mégis csak akad ebben a hegyhátán hegy országban, hogy megtudhassam őszintén, mi az, amiért hajnalban mindenemet feltúrva ide-ráncigálnak!...

Ebben a pillanatban szemébeötlik Mihálynak a csomagról: — Debrecen.

— Döbrszen? Á, Debrecen! hát persze! Hogy is nem eszüdtem rá?

— No látja, hogy ismeri, — pillant körül daldalmasan a rendőr. — De ott mellette van egy másik szó is — folytatja gúnyosan.

— Kollégium. Kollezs!

— Eszerint szervezet. Miféle megmozdulásnak vagy titkos szövetségnek tagja ön?

Szabolcska fejében kezd derengeni.

— Semminek se.

— Megint tagad?

— Ha mondom: nem, akkor nem. Alaptalanul vádolnak. Azt se tudom, mivel. És ha így van, ezekután már csak arra volnék kíváncsi végre, mi van ebben a csomagban, mert látom valami összefüggésnek kell lennie a csomag és...

— Hozzá ne nyuljon! — ugrik Szabolcska mellé egyszerre két rendőr is.

— A szakértő úr már felnyitotta a kosár tetejét. Megállapította, hogy rögzítés nélküli pokolgép. És ön megmondja most nekünk, de rögtön, kinek szánta.

— Micsoda? — hült el Szabolcska. — Pokolgép? Az én kosaramban? Abban nem lehet pokolgép. Vagy ha van, valaki becsempészte.

Szabolcska elsápadt.

— Uram! Ismétlem — folytatta a rendőr — segít a lelkiismeretén és rajtunk, ha mindent őszintén megvall.

— Nincs mit vallanom!

— Jól gondolja meg!

— Meggondoltam! És akként határoztam, hogy ha ez pokolgép, én majd felbontom és tépjen darabokra engem legelőször!

És nekiugrott a kosárnak. Hirtelen mozdulattal

lekapta a tetejét. Kiszórta a köréje tömött mohát, forgácsot. És a pokolgépnek mondott vasfazekat odaállította az asztal közepére. A fazékra a fedő rá volt drótozva. Beleakasztotta három ujját egyszerre a fülébe s dühében egyetlen rántással leszakította.

A rendőrség hátrább húzódva szemlélte.

Alice elrémült arccal pillantott a fazékba.

— Mi van benne? — kérdezték a szoba falához lapuló rendőrök.

— Valami lé — felelte bizonytalanzkodva Alice.

— Az ám! Töltött káposzta! — nevetett hatalmasat a fiú.

A következő pillanatban Szabolcska hátáról lefordult a hátizsák. Előkerült a kés és villa.

Szabolcska belekotort a villával a lébe és megkóstolta.

— Nincs megmérgezve? — óvatoskodott a rendőrtiszt.

— De! — kiáltott vígan Szabolcska. — Pompás! De hideg!

— Vigyük haza, megmelegítjük — szólt Alice.

— Ha a rendőrség kiadja.

A rendőrök megkönnyebbülten tekintettek egymásra:

— Vihetik.

Szabolcska boldogan fogta hóna alá a fazekat.

— Gyerünk! Az öreg Mont Blanc úgyse látott még életében debreceni töltöttkáposztát!

II.

A penzióban tovább folytatta a nyugtalanítást a csengő.

— A levélhordól

— Ajánlott. Külföldi. Miáli Szabolcska. Át tesszik venni?

— Nem én.

— Eddig mindig át tetszett...

— Többé soha...

— Hozzam el délután?...

— Ne hozza. Bizonytalan, mikor találja itthon.

— Elköltözött?

— El. Egyelőre. A rendőrségre.

— Egyszerű nyomtatvány. — Adta volna az aszszony kezébe.

— Micsodaaa? Nyomtatvány. Annál rosszabb. Mit tudom én mi rejlik benne. Forradalmi eszmék. Még én is belekeveredjek? Az kéne csak!

Ebben a pillanatban felcsapódik az ajtó. Szabolcska jelent meg. Hátán a zsák. A hóna alatt

kékszínű vasfazék. Könyökével és a vasfazékkal tartotta az ajtószárnyat addig, míg Alice belép.

— Megint önt keresik! — csapott Szabolcskára Madame Forestier.

— A könyvem! — rakta a fotelba hirtelen a fazekat. — A könyvem! Végre megérkezett.

És jókedvében kikapta a postás kezéből a csomagot, átkapta Madame Forestier vállát: körülforgatta tánclépésben:

— Idenézzen! Alice! Nekem is van már kötetem! Idenézzen. Ebben maga még nincs benne. De lesz egy, amibe majd belekerül. Vagy az is lehet, hogy csak magáról szól. Látja, ezelőtt néhány hónappal még oly kevélyen nézett rám, csak azért, mert magának megjelent a verskötetete.

— Sully Prudhomme beköszöntő sorával. Ezt ne feledje. És ötezer példányban fogyott el.

— Igaz. Így vonult be diadalmasan Alice de Chambrier az irodalomba. Hanem most már itt vagyok én is: Szabolcska Mihály.

Alice megtántorodott, meg kellett valamiben kapaszkodnia.

— Nagyon fáradt vagyok!

Szabolcska aggódó arccal fordult feléje:

— Feküdjék most le. Én is rendbeszedelődök, azután betérek magához és mesélek

Magyarországról, mint tegnap. Mikor kicsi voltam, én is sokat köhögtem. Olyankor az anyám odaült az ágyam szélére és mesélt. Mesélt a tündéerekről, boszorkányokról. De én legjobban szerettem, amikor idegen országokról mesélt. Sokat olvasott szegényke. Nagyon szerette az útleírásokat. Valahogy nekem is azok tetszettek.

— Jó, nem bánom — mondta bágyadtan Alice. — Ledőlök a díványra így ruhástól. Két perc múlva ott lehet.

— Lefordítom magának a könyvemet. Közben meg fölraakhatjuk a fazekat a melegre és csapunk egy jó magyaros ebédet a debreceni kollégium örömére. Isten éltesse az első kiadómat. Idehallgasson. Az a címe: Időtöltésül. Első fejezet: Egy kis indiszkréció a csókról. No, mit szól hozzá? A második fejezet se sokkal hátrább való: Valami a semmiről. A semmi fajtái. Azt írom meg, hogy a legtöbb semmi az emberek között akad.

Alice eltűnt. Szabolcska meg vidám léptekkel indult a szobája felé, de csakhamar benyitott Alicehoz. Betelepedett egy nádfonatú székbe és folytatta, mintha semmi se történt volna.

— De kerül itt más írás is, ami a svájci lányo-

kat különösen érdeklí. Megemlékezík a könyvem például a csillagokról. Miféle csillagok lehetnek ezek? Erre Alicekám maga soha rá nem lelne. Mert ezek a csillagok a női szemek. Ismeretlen világgrész. Ebbe tartoznak a női szívek is. Tikasztó hőség uralkodik az országban. A legcsinosabb lány szívét rakták fel az égre napnak. De a beszédjük az érdekes. Külön nyelven társalognak ott. Éspedig olyanon, amelyben hangokra nincs szükség.

— Maga igazán költő. De multkor azt mondta, hogy a prózán kezdte. Őszintén megmondom: emiatt nincs bizodalmam a tollához. A nagy írók mind verssel kezdik s utána kapnak át a rímtelen sorokra.

— Ebben igazá lehet. Megvallom, sohasem szerettem a költészetet. Csak mióta a magáét olvasom, valahogy megbékültem vele.

— Elhigyjem?

— El.

— Hát ha annyira igaz a szava, fogadja meg: ezután csak verset írjon. Ezentúl mindig, Michel. Michelkém! Írja úgy, mintha nekem írná.

— Akkor bizonyos, hogy sikerülnek, még ha szomorúak is.

— Szomorúak... Az nem baj. Ellenkezőleg.

Ezek hajlanának a legszebben a lelke fölé.
Hozzám. A szívemhez.

— Miért olyan bánatos mindig, Alice?

— Egyszer majd azt is megtudja. És akkor megérti. Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy titok, amelyet elhallgattam Michel előtt csak azért, hogy őt megmentsem az én örök szomorúságomtól.

— Ha így van, köszönöm magának. Pedighát engem már annyi mindenféle bánat ért, és mind kihevertem.

— Engem is legjobb volna, ha csak bánatnak fogna fel.

— Nem, Alice. Inkább öröme. Higyje meg, amikor... itt vagyok, boldog vagyok.

— Beszéljünk inkább másról — igazgatta meg a takaróját a leány s fekete, tüzes szemeit mereven rögzítette Szabolcskára. — Azt ígérte, a házájáról beszél. Nekem a maguk országa olyan, mint valami meseország. A történelemből emlékszem egy névre: Attila. A földrajzból egy névre: Tisza. És e kettőről tudom, hogy Attila sírján ez a Tisza folyó néma emlék. Maga is a Tisza mellett született?

— Ott.

— És a testvérel is ott születtek?

— Ott. Lajos, a bátyám, Ókércskén. Gábor öcsém Újkércskén. Károly öcsém ugyanott. Teréz húgom szintén.

Az apám büszke volt arra, hogy Kossuth katonája leheteti 1848-ban, a magyar szabadságharc idején... Hat esztendeig jártam elemi iskolába. A hatodik év végén örömmel robogtam haza a bizonyítványommal: — Hogy örül majd az apám! Tiszta kitűnő. A mester azt mondta rá: — Rossz nézni: annyi rajta az egyes. Az apám meg így fogadta: — Mi a zöldkását kezdjek én ezzel a sok egyessel. Holnap beviszlek, fiam, Kecskemétre. A fűszeresnek éppen szüksége van egy okos inasra. — Elpityeredtem. És örültem volna, ha sohasem lesz holnap. És ha a bizonyítványomban az a sok-sok egyes valami láthatatlan kéz írásából átgömbölyödne ötösökké. Életem azon fordult meg, hogy a rektorunk koránkelő ember. Reggel, amikor felkészülünk, honnan, honnan se, csak odatoppan a kocsink elé:

— Jó utat, Gábor mester — köszönt ránk. — Hova?

— A fűszereshez.

— Szekérrel?

— Szekérrel. Meg gyerekekkel.

— Szálljon le, de azonnal.

Áz apám lekászálódott a kocsiról. Én meg szépegve vártam, mivé fordítja a jó Isten és a véletlen a 13-ik esztendőmet.

Egyszercsak hallom ám, hogy a tiszteletes rá-rivall az apámra:

— Oda pedig nem viszi kend a fiát! Érti!

— Értem! — bólogatott engedelmesen az én büszke apám.

Utána a rektor a kocsisra rontott:

— Fogj ki azonnal! Kimégy az Égetthalomra. Ott hordanak az én embereim. Te is közéjük állasz. Megadom a külön napszámot.

Visszacipekedtünk.

Áz anyám akkorra éppen felszárogatta a könnyeit, így hát újból kezdhette a sírást, mert hiszen visszatértem. Ő pedig olyan volt, amikor indultam, akkor is könnyezett, amikor érkeztem, akkor is könnyezett.

Szeptember végén azután, amikor igazán sírnia illett volna, még csak egy könnye se csepent:

— Jó helyed lesz, édes fiam! A papunk gondoskodik rólad! Ehun az új ruha! Húzd föl. Ehun az új csizma! Rántsd föl. A gimnáziumba sok finom úri gyerek jár, ebben a ruhában beillesz közéjük. Azután tanulj ám, fiam! mert ha nekifutta-

tođ az eszeckéđet a könyveknek, lehet belóđd még püspök is. Értetted?

Amikor a kocsi begurult velem a kecskeméti piactérre, az apám oly némán ült mellettem, mintha még sohse látott volna várost. Az úton végig szidta a kocsist, mert már a negyedik szög esett ki a ráfból s félő volt, hogy vasabroncs nélkül az országúton valahol lekésünk a beiratásról.

Engem azonban mindezt nem érdekelt. A szívem minden kilométernél egyre jobban elszorult. Sehogyszem értettem azt a csodálatos anyai megnyugvást, amivel utamra bocsátott. Amikor a református gimnázium ókapujának öreg boltíve fölémgörbült, még kevésbé. Egyedül éreztem magamat, rettenetesen egyedül. És így a világ közepének. Galilei is valami ilyet érezhetett, amikor megállapította, hogy a föld forog. Az első pillanatban ő is bizonyára azt hitte, hogy körülötte forog. Mert velem forgott. Veszekedettül. Leforgott róla mindenki. Az elsőnek az anyám: Jóljárt Lidia. A testvéreim. Ismerőseim. Legvégül az apám. Eltűntek sorra. Nemcsak az alakjuk tűnt el. A lelkük is. Az a jóságos jó lelkük, ami eddig körülölelt melegével.

Egyedül voltam. Rettenetesen egyedül.

Még az a sok-sok könyv is, amit a kezembe nyomkodtak, az is értelmetlen sorokat révedeztetett a szemem elé. Minek tudjam én azt, hogy latinul ala szárny, amikor nincs szárnyam még magyarul se, amin hazarepülhetnék? Minek mondják nekem földrajz órán, merre az északi sark, amikor az a hidegség, ami a szívemben körülterjeng, semmi ahhoz, ami a jégcsapokat fagyasztja az eszkimók kunyhóján.

Az első padba ültettek, az ablak mellé, hogy én csukogassam fényes üvegtábláit. És hogy mindig szemben legyek a tanárral. Jobban megriadjak a szavától s rámragadjon minden, amit tudásnak fontoskodnak a katedráról.

Csak egyetlen könyvem volt ismerős: az ódon ó-biblia. Emlék. Talán még dédapámtól maradt. De lehet, hogy őrá is a dédapjától származott, mert annyira régi volt. Ebből tanulgattam valamikor a betűk fonalait és kúszáit. Nagyapám tanítgatott rá. Öreg kezével kifaragta fából a nagy Ó-t és a kis ó-t. A nagy A-t meg a kis a-t. Meg a többi. Anyám meg télen gyűszűvel a deres ablakra irkálgatta. Ketten is gondoltak velem. Egyszer csak azután hogyan hogyan se, összesorakoztak a betűk olyan szavakba, amiket értettem. És ezek a szavak benne lappangtak a kövér könyvben is.

Azután elolvadtak a dérbetük és elvesztek a fa-
betük. Helyükbe olyanok szállingóztak, amiknek
lelkük is van. Mondanak valamit. Szépet. Igazat.
Jóságosat. Intőt. Fényességos túlvilágot ígérgetőt.
De akármit, változhatatlant és megdönthetetlent
attól, akire azt mondjuk: Tied az ország, a hata-
lom és a dicsőség mindörökké.

Áz iskolapad zöld volt és szűk. Gyermekejjel
azt gondoltam: ilyennek kell lennie. Nem is lehet
másféle. Áz iskolával és a szigorúsággal együtt
jár ez a fakaloda.

Nem mertem meg nem tanulni a leckét, de nem
mertem kissé megtanulni se. Rettegtem az akasz-
tófától.

— Mitől? — hökkent föl Alice. — Csak nem
akasztják föl maguknál azt a gyereket, aki nem
tanul?

Szabolcska nevetett:

— Akasztófának hívják a diákok azt a fakeretet,
melyben minden hónap első vasárnapján kifüg-
gesztik a tanulók névsorát tudásuk sora szerint.
A kitűnőrendűek elől piros színben tündökölnek
az üveg alatt. A többiek feketén. A bukottak kü-
lön szégyenlapon.

Tizenöten jártunk egy osztályba. Ezek közül az
első Aágh nevű. Aágh Miklós. Most Pesten vagy

hol jogászkodik. Bírónak készült. Órá is főként onnan emlékszem, mert mindenki Aranyágnak hívta. Ő vitte el év végén a jutalmak garmadáját. Mindig az ő neve piros betűi után aggatták a többiekét.

Dehát tizenöt tanuló között nem lehetett megátalkodott betűgyűlölő senki. Nekem meg különösen fálnom kellett a rosszízű tudálékosságokat. Kemény mondatokkal birkóztam. Verejtéssel kerestem a szavak közé bujtatott értelmet. A szóbozótban megbújó igét. Éreztem, mintha a sorsunk közös volna. A régi, németszerkezetű, elnyújtott szózavarban a cselekvés kifejezőjét a tankönyvíró kikergette mindig a mondat végére, ami se a magyar észjárásnak nem felelt meg, se a mi kis gyermekértelmünknek. Én és a könyv nehezen értettük meg egymást. És Szabolcska Miska, a nagyon szegény kis dárdás diák álmában sokszor éppoly boldogtalan volt, mint ébren.

Dárdás diák!... Vannak-e Svájcban dárdás diákok, — Alice.

— Kik ezek?

— A kollégium szegényei. A kollégium legkisebb szobájában kapnak helyet. Könyörületből ott alusznak néha öten-hatan is a kapu melletti kis zugban. Éjjel, ha valaki megdörgeti a kaput,

a dárálás bocsátja be. A kulcsos. Váltakozva egy közülük az éjszakás. Az asztalokat az ebédlőben a dárdás diákok terítik meg. A dárdások szolgálnak fel ebédnél, vacsoránál. A dárdások bontják le a terítéket. Ezért kapnak élelmet, de csak azután, mikor a fizetők már jóllaktak. Nem voltam soha a gyomrom rabja, mégis kínzó éhségek gyötörtek a párolgó ételek hordásakor. Szerettem volna behúnyni a szememet, hogy úgy vakon talán mégsem oly kábító az ételillat, a bádogtálak oldalainak langyossága, ahogy a kezem rájuk tapadt.

És még egy gyötirelem: a társtalanság.

A dárdások csak egymás között barátkoztak. Nekünk nem lehetett barátunk fölfelé, csak magunk között. A vagyonos gyerekekhez csak akkor bátorzkodhattunk, ha gyengébb eszecskejű volt a csemete. Ilyenkor odaállhattak melléje a dárdások, akik mind eszes, nyílt elméjű törpe tudósok. No, nem dicséretképen mondom. De ha én nem is sorozhattam magamat soha az elsők közé, nem is rettegetem a hónap első vasárnapjától. A földrajzból meg természetrajzból félévkor csak megkaptam a kitűnőmet. De a magyar nyelv... Akkor láttam csak, hogy nem tudok magyarul. Tiszaparti létemre nem tudok. Legalább

is úgy nem tudok, mint Szász Károly, a tanárom. Nem hiába csak falun forogtam. A tehénszagú beszéd, meg a rövid, őszinte gondolatkijelentés sehogyse illett ahhoz a latinos-németes észjárás-hoz, ami ott terjengett a református iskola falai között, ahol egykor magyarságukért és hitükért gályarabságot szenvedett tanárok bölcsesége világított a katedrán. Éreztem, hogy az én falusi eszem mégis sokszor másképen forog. (Én, az iránytan tanonca nem átalhattam, hogy a tökély mezőnyére irányítson bármiféle szónokolmány, — gondolta Szabolcska hirtelen visszaemlékezés-sel.) A vége az, Alice, hogy a magyar írásaim elrettentő példaképen kerültek felolvasásra az iskolai „föltevények” javításakor. Az ötös nem volt nálam meglepő. De a tanárok szeretete és gondoskodása ennek ellenére annyira kedves volt, hogy szinte bántóan hatott rám. Inkább azt vártam: gyűlölnék és üldöznek. Ehelyett az következett: szerettek és gondjukba fogadtak. Nagyon is éreztem az érdemtelenségemet. Mégse szabadulhattam jószívüktől. El kellett fogadnom a dédelgetésüket. Eddig azt hittem, a kecskeméti homokon az édesség csak barackban és szőlőben terem. Most láttam, hogy a szívben is. Az első év végén kitűnőt szereztem vallástanból, föld-

rajzból, természetrajzból, szépírásból. Kettest a magyarból, latinból, rajzból. Hármast a számolás és a zene. A tornából majdnem megbuktam. Mindezen azonban nem sokat számít így, ahogy elmondom, mert hatodikká verekedtem magamat az osztályban s ez megmentett újra az inaskodástól.

Boldogan rohantam haza július végén a nyári szünetre. A füzesek és a Tiszapart hogyan is bírták volna el nálam nélkül a nyarat? Dagasztottam a sarat a vízmentén. Rémitgettem gombostűimmel, meg a gilisztáimmal a halakat. A fűz vesszők végére sárgombócok kerültek s a hajósok, ladikosok feje mellett suhangattak el. Ha véletlenül őket érte a sárgolyó, elbújtunk a bokrok mélyén s hallgattunk.

Szigettanyánál malma volt a grófnak. Sokszor bámulgattuk a parton a lapátos kerék forgását. Néha átúsztunk a molnárgyerekekkel a túlsó partra. Ilyenkor teli torokkal ordított belőlünk az öröm. Az meg azután valóságos ünnepnek számított, ha az apámat elhítták a molnárok:

— Ezt a kereket igazítsa meg Szabolcska uram!

Vagy:

— Nézze mán meg, ez a garat valahogy kotyog. Melléje vezeti a szemet.

Olyankor én is apámmal mentem. Nem a mun-

kája érdekelt, hanem hogy evezhetek. No meg a molnárpogácsa... Különlegesen józamatú. Hogyan sütik? Azt mondják: a molnárok nem árulják el a titkát, mert az a babona róla: Amelyik molnár megmondja, azért aznap éjjel eljön a víz szelleme és berántja a mélybe.

— Kár hogy abból is nem küldtek magának.

— Bizony küldhettek volna. De nem baj. Alice majd egyszer eljön hozzánk és ott megízleli. Megláthatja, hogy nincsenek vadlovak és nem kötik fel a gyerekeket akasztófára, amiért nem tanulnak. A következő években különben egyre távolodtam ettől az „akasztófától”. Négy kitűnőnél ugyan sohasem vittem többre, de ekkor már kaptam érte az év végén 15 forint jutalmat valami Ödönke emlékére tett szomorú alapítványból. Én boldog voltam. Kimondhatatlanul boldog. Az apám is boldog volt s nagyon csodálkozott rajta, mikor a forintokat egyenkint a markába nyomkodtam:

— E, — aszongya, — hát még a tanulással is lehet keresni?! No hallod, Miska, ezt máskor is megcselekedhetnéd.

Ez volt az első alkalom, amikor apám megbecsülte a tudományt. Eddig sehogyse tetszett neki. Csak azt látta, hogy költség, költség, haszon nélkül arra, hogy valamikor az ő Miska fiá-

nak ne úgy mondják: Hallod-e, Miska! hé! ha-
nem hogy: Mihály tiszteletes uram, megkövetem
alássan...

Ez a tizenöt forint harmadikos koromban meg-
ismétlődött.

A következő év... Erről talán jobb, ha nem
beszélek.

A bizonyítványom... Magammal hoztam. Odaát
van a szobámban. Át hozom.

Ment és hozta.

Szabolcska Mihály 1877/78. iskolai év IV. osztályú
tanuló érdemjegyei:

Vallástan: 2

Magyar: 2

Latin: 3

Német: 4

Földrajz: 2

Történet: 2

Menyiségtan: 3

Természettan: 1

Rajz: 3

Torna: 3

Ének és zene: 1

Francia nyelv: 2

— Szóval maga éppen olyan jól tud franciául,
mint magyarul — kacagta Alice.

— Az iskola szerint. Most sajnálom csak, hogy
a magyarból nem buktam el teljesen. Még remél-
hetném, hogy valaha jó író lesz belőlem.

— Inkább költő.

— No jó, hát költő. Tudja, hogy nálunk alig akad magyar író, aki az iskolában ne bukácsolt volna a magyarból?

— Ilyet még nem is hallottam.

— Pedig így van. Petőfi Sándor... hallotta hírét?... a szerelemnek legragyogóbb tollu poétája — költészettanból hasalt el Ászódon.

— Ez bizony magának rossz jóslat. De a töltött káposzta... Most már kissé kipihentem magam. Megnézhetnénk hát, milyen a tiszteletdíj. Gyerünk a konyhába. Azóta már bizonyosan meleg. Írói honoráriumot ez életben még úgysem ettem.

III.

Vadnai Károly a Fővárosi Lapok szerkesztője 1891 újév napján bosszúsan telepedett íróasztalához.

— A ménkü ezt a sok levelet! Csak újév ne volna soha. A szerkesztő nem azért szerkesztő, hogy az olvasók néhány ezer írásbeli kuvikolására válaszoljon. Hát nem teljesen úgy hangzik ez a buék, mint kuvik, kuvik. Hova nem fejlődünk mi, emberek? — csapta össze a kezét.

Azután végigrántotta a gyufaszálat a porcellán-
gyufatartó recéjén. Rálobbantotta egy virzsiniára.
S tovább bontogatta az egyforma tartalmú borí-
tékokat a halmazból. Egy erősebben tömött le-
vélen hirtelen megragadt a keze.

— No végre. Akad itt más is. Ki lehet ez az
istenáldotta okos ember? Lássam csak. A bélyeg
nem hazai. A póstapecsét se.

A levélből négy papirosszelet fordult ki. És
egy kisebb szeletke külön. Rajta vastagbetűs so-
rok. Ennyi:

Ha szerkesztő uram érdemesnek ítélné, ké-
rem, ne tagadja meg írásomtól a nyomdafesté-
ket. Vagy írja meg őszintén, ne indítson-e szer-
zőjük válópert a múzsától.

Tisztelettel: a versfaragó.

A többin:

Rímekbe szedett sorok. A legelső címe: Miért
nem születted te.

Vadnai megigazította pápaszemét. Lepillantott
a költemény aljára: Szabolcska Mihály.

— Szabolcska. Furcsa név. Lehete inkább
Szabó vagy Szabolcs.

S elmosolyodott. Eszébe ötlött kitűnő verselő
barátja, Váradi Antal épp a minap beszélte Te-
leki Sándor grófról, hogy egyszer Koltórol átuta-
zott Debrecenbe csak azért, mert a szintársulat

Hamletet játszotta. Érdekelte, mivé válik Hamlet a Hortobágy mellékén. Megérte-e, nem-e a kocsi-kázás, gróf Teleki Sándor tudja. Följegyzésre csak annyi érdemes a krónikából, hogy az előadás végeztével a gróf odaszegődött a színészek asztalához. Megvendégelte őket. Nem is urasan, de mágnásosan.

— Hallod-e, Gyulám — szól oda a vidám poharazgatás hangulatában Hamletnek — a játékkal, őszitén szólva, nagyon meg volnék békülve. Csak egyet nem értek. Minek hivatod te magadt Viszkidenszkynek. Roppant furcsa név!

— Nem mindegy az, hogy hogy hívnak valakit? — rőkönyödött meg Hamlet. — Hát Sekszpir? Nem elég nyelvfacsaró név-e nekünk? Vagy mondjuk Grillparzer. Mégis megszoktuk.

— Grillparzer német volt. De te magyar vagy és művész. Hogy a pokolba gondolod, hogy a közönség valaha is megkedvel ezzel a csúfsággal: Viszkidenszky... Emlékszem, nekem is volt egy nagyon derék barátom. Kitűnő muzsikus. Tán hallottad is hírét: Pecsényánszky.

— Nem ismertem — rázta meg a fejét Viszkidenszky, elszontyolodottan.

— Hát ennek a Pecsényánszkynek mondtam mindig: — Hogy viselhet ilyen zeneietlen hang-

zású nevet egy zeneművész. Hidd el nekem, ahányszor a Pecsényánszky nevet hallom vagy olvasom, örökké arra gondolok, vajjon az utána következő műsorszámot nem Uborkánszky zengorázza-e, vagy Salátánszky. Így vagyok én ezzel a Viszkidenszkyvel is. Keresek hozzád valakit a közelben, akit Vakarinszkynek tisztelnek. Hát ide figyelj. Látom, nem kedveled a bort, ajánlanám, változtasd meg a nevedet Vízvárynak. Így a régi nevedből is marad valami s ha meg borral kínálnak, hivatkozhatasz az őseidre.

Eképen vált Teleki Sándor gróf kívánságára Viszkidenszkyből a híres Vízváry Gyula.

— De mitévő legyek ezzel a Szabolcskával? — tündött továbbszivarozgatva Vadnay. — Megírom neki a Teleki tréfáját? Nem. Nem rontom el az esztendőjét. Ki tudja, milyen inséges kenyéren tengődik ott az idegenben. Azután meg hátha a vers nem is üti meg a mértéket és akkor elmúlik majd a nevével együtt. És hozzáfogott:

Miért nem születted te a mi kis falunkban?
Ott se messze tőlünk, csak a szomszédunkban.
Csak a szomszédunkban. De ott se szegénynek.
Falu rózsájának, falu legszebbjének.

Én meg soha, soha, — szegény fiú módra, —
Kis falunk határát át ne léptem volna.
Ne tanultam volna olvasni se másból
Csak a te szemedből, csak a te orcádból.

— Oh, onnan se másról, onnan se egyébről,
Csak a szíveinknek örök szerelméről.*

Vadnai nem afféle műbíráló volt, aki meglepetését már az első olvasáskor lelkesedésre váltja. Hátradőlt székén. Majd megint visszahajolt az asztalra. Belekanyarította a versbe az első sorból hiányzó kérdőjelet. Megvizsgálgatta a nagybetűket, pontokat. Azután leakasztotta a füléről a pápaszemét s belebámult szobája füstfelhőinek kavargásába. Rövid idő múltán a füstből Gyulai Pál alakja bontakozott elő.

— Méltóságos uram! — szólalt meg Vadnai — kérhetlek egy szívességre? Olvasd el ezt a verset.

Gyulai végigfűt a sorokon. Az elsön: Miért nem születted te. Visszaadja szó nélkül. Vadnai odanyújtja a másikat is. Címe: Genfben. Utána a harmadikat: Alice. A negyediket: Ünnepi harangszó. Volt még négy. Vadnai azokról hallgatott. Mi történik, ha Gyulai Pál véletlenül azt vágja rá: közöld! Még ha Vargha Gyulától volnának is vagy Radó Antaltól, akkor se közölhetné nyolcat egyszerre.

Gyulai darabig simogatta szakállát, pislogott.

---

* Szabolcska Mihálynak ez a verse megtalálható a *Költemények* c. kötetében. Singer és Wolfner kiadása.

Látszott az arcán a tétovázás. Végül is csak ennyit mondott:

— Hozd!

— Melyiket?

— Bizony nem tudnám hirtelen... Ejl! Hozd mind a négyet.

— Négyet? Egyszerre? Nem lesz sok?

— Nem. Ellenkezőleg: hatásosabb. De tanácsolnám, valami beköszöntőfélét írj eléje. Bemutatnád az új költőt. Megírnád: A neve kissé magyartalan ugyan, de hát Petőfi is Petrovicsként kezdte. Megmondanád azt is, hogy ha a név nem valami magyaros, de magyar költői szívet takar. Nevét majd megszépíti a hozzászokás, mit az itt közölt költeményei után határozottan remélhetünk.

— Szóval írjak meg minden őszintén.

— Írj meg!

— Azt is bevallhatom, hogy pár hónappal ezelőtt kaptam már tőle levelet. A levélben akkor három vers volt. Mind a három a Mont Blanc dicsőítésére. Egyikben a nagyszerű ormot úgy köszöntötte, mint Victor Hugo köszöntené, ha magyarul írna. A másiktól Turgenyev stílusa csilant elő. És én mindezt megírtam neki! Ő azt vá-

laszolta, hogy sem az egyik, sem a másik írónak ilyenféle műveit nem ismeri.

— El is hiheted. A tenger, a végtelen róna és a hegyóriás sokszor ugyanúgy váltja ki a bámulat kifejezéseit egymást nem is ismerő írók tollából.

— Jó, jó. De akadt a versben más hiba is. Azért ennyire pongyolán mégse lehet írni: hogy

Vajh, ha az a nagy bérc síksággá lapulna,
szürke szikla köve rónává omolna,
kitelne belőle Alföldünk sík földje,
s nem volna mi azt a szememtől elföldje.

Valahogy így írta, már nem emlékszem pontosan. Csak azt tudom, erre azt jegyeztem a lap szélére: akármilyen hatalmas is az a bérc, mégse kívánjon tőle lehetetlent.

— És a harmadik?

— Rövidke kis vers volt. Emlékszem rá, Valami olyas:

Föl a csúcsra hívnak, — de minek
Idelent is látok eleget!
Annyira onnan se láthatnék,
Amennyire és most szeretnék.*

— És hova szeretne?

— A hazájába.

---

* Újabb versek. 1909-es kiadás. 34. lap.

— És mi történt a verssel? Eldobtad?

— El hát. Csak nem lehet ugyanazért a gondolatért három, csaknem egyforma verset is közölnöm.

— És erre érkezett most ez a nyolc vers.

— Nyolc? És hol a többi.

Vadnai beljebb toltta az asztaliókját.

— Ábrányi Emil vitte el. Hogy megmentse a papírkosártól.

Gyulai mosolygott:

— Kegyetlen egy ember vagy te, hallod!

— Ír még majd jobbat is.

— Persze, hogy ír — mondotta határozottan Gyulai. — Csak egyszer elindítsuk a szekerét.

Így történt azután, hogy a Fővárosi Lapok 1891 január 6-án új költőt avatott. No, nem sikertelenül: A szerkesztőség asztala az újévet követő vasárnap megint csak hemzsegett a levelektől. Szabolcskát dicsérő lelkesedők postája lepte el Vadnai főszerkesztő asztalát. A borítékok között ott a Kisfalduy-társaság elnökéé is: Beöthy Zsolté és az akkor még színtelen, névtelen poétáé és íróé: Gárdonyi Gézáé, akinek Figurák című novellás kötetén akkor még nedves volt a nyomdafesték.

— Beöthy Zsolt írt! — örült Vadnai. Gyors kéz-

zel bontotta föl a borítékot s tiszteletteljes meghatódottsággal fogott a betűzgetésébe. Beöthy Zsolt sorai ugyanis arról voltak nevezetesek, hogy a nyomdában is csak egyetlen szedő akadt, aki értett hozzá. Mert Beöthy Zolt írása akár a török írás. A betűk vékony szálaít írójuk vastagra vontá, a vastagokat meg vékonyan s ha valaki csak úgy futólag rápillantott a kiváló irodalomtörténész soraira, azt hitte: Ez a levél Konstantinápolyból érkezett.

Vadnainak csak a kezdő szavakat sikerült kibetűznie Beöthy írásából. Rögtön megértette, hogy miről lehet szó. Fogta a piros ceruzát. Ráfirkantotta:

Kovács Pál szedőnek! Kefelevonatot hozzám!

Olvasható alakban kiszedve ezek voltak Beöthy sorai:

„Szabolcska Mihálynak tegnap közölt verseit szeretném szívem örömével megköszönni a költőnek. Nem a kritikus képében. Csak mint egyszerű olvasója a Fővárosi Lapoknak, kit mélyen meghatott. De nem tudom, hol találná levelem. Így hát Hozzád fordulok, mint keresztapjához azzal a kéréssel: írd meg neki, hogy egy ember, aki sok verset olvasott, az övéi közül kettőt olyannak érzett, amelyből nemes és igaz költészet árad. Szí-

vének érzésében, hangjának csengésében költő, de annál is több: magyar költő. Nem tudom, mint fog neki s általa nekünk is kedvezni a sors további fejlődésében. Nem tudom, nem tudhatom még: ő-e a régen várt vagy másvalaki, aki még nem ismerősünk. Sok megszakadt költői pálya, sok megfoghatatlan ihletű költemény sejteti nekünk, hogy a múzsa csókja nem mindig eljegyzés. Olykor csak szeszélyes játék. Bárhogy legyen, az bizonyos, hogy líránk két gyönggyel gazdagabb."

Melyik az a két gyöngy?

A miért nem születettél te és az Alice című. Beöthy Zsolt ezt a kettőt ítélte értéknek. Az Ünnepi harangszó meg Gyulai Pálnak tetszett.

És a Genfben című — észrevétlen maradt. Elismerés nélkül! Később Szabolcska is elhidegült iránta annyira, hogy be sem illesztette gyűjteményes kötetébe.

Egy hétre a Fővárosi Lapok dicsérete után a Debreceni Csokonai Kör azzal köszöntötte a Genfben tanulóéveit morzsolgató Szabolcskát:

„A Fővárosi Lapokban megjelent soraid arra ösztönöznek bennünket, hogy ne késlekedjünk tollad megérdemelt elismerését neved dicsősé-

gére kihasználnunk, készséggel hajlandók vagyunk egy kötetnyi költeményedet saját költségünkön kinyomatni. Légy szíves, készítsd mielőbb és küldd!”

Szabolcska örömmel szedte össze első kísérleteit. Csomagba kötötte. Csak a szállítólevelet vette meg. Kifizetnie a postaköltséget már nem volt miből.

A Csokonai Kör rögtön nyomdába adta a Szabolcska-verseket. Sebtiben, hogy minél jobban kihasználhassa a Fővárosi Lapok által kilobbantott lelkesedést. Mikor már a levonat megvolt, akkor látták, hogy Szabolcska nagy boldogságában még címet sem adott első könyvének.

Míg a levél Genfét megjárja, időbe telik.

— Ki adhatna hát méltó címet?

— Vadnai!

Csakis Vadnai!

Indult a levél Vadnainak.

Vadnai meg ahelyett, hogy címet küldött volna, így válaszolt:

„Az Istenért, ki ne adjátok Szabolcska „költeményeit” úgy átnézetlenül, válogatás nélkül. Később egész életén át szégyenli majd, mit cselekedtetek vele. Ártani fogtok nevének s ahelyett, hogy jót cselekednétek neki, elhamarkodott könyvkiadástokkal tönkreteszitek jövőendő irodalmi sikereit.”

De a Csokonai Kör hajthatatlan. A szedés is kész. Pénz fekszik benne: a tagok adakozása. A kötetet, török-szakad, ki kell hoznunk.

Mi legyen a címe? Még mindig eldöntetlen!

Vadnai véletlenül vagy akarattal idézőjelbe tette és aláhúzta ezt a szót „költeményeit”. Megvan a cím: Költemények.

Így jelent meg az első kötet, egy hónapra az első vers után. Az ünnepeelt szerző nem volt még húsz esztendőse sem. Az országban kapkodtak a könyve után. Egy év alatt kétezer példány fogyott el belőle, s rövidesen megért négy kiadást. Ez volt Szabolcska legjobban fogyó versgyűjteménye.

IV.

Szabolcska első négy versének megjelenése után egyszerre a Főváros Lapok munkatársai sorába emelkedett. Lévay József, Endrődi Sándor, Lőrinczy György, Dalmady Győző, Bartók Lajos ismert nevei között szerénykedett a genfi teológusé is. A lelkesedés Szabolcskáért kezdetben olyan volt, hogy Vadnai minden számban igyekezett Szabolcska költeményt hozni. A vers legtöbbször lapélre került a vezércikk elé. Sza-

bolcska költeménye a lap vasárnapi csemegéje. Amikor a genfi versekből kifogyott, a költő leveleit közölgette. Hetenkint kapott a szerkesztőség genfi postát. Ime, Szabolcskának mindjárt első levele 1891 január 11.-ről:

„Hiába csak nem jó nagy embernek lenni, még ideiglenesen sem, — írja Vadnainak az új poéta. — Amióta a Fővárosi Lapokban az én, csakugyan nem valami szép hangzású nevem kiszolgáltatódott a nyilvánosságnak, azóta minden lépten-nyomon érzem ennek súlyosságát.

Először is a szabóm, aki Ókécskén literátus ember, rájött a lapokból, hogy én mégsem a rendes úton Amerikába, hanem csak Genfbe jöttem... S erről azt hiszem, elég balladai rövidséggel ennyit mondanom. Hanem, hogy neki mit mondjak? Legegyszerűbb volna természetesen hivatkoznom arra, hogy íme, hát csakugyan poéta vagyok s szíveskedjék ebből levonni a következtetéseket. Dehát talán annyira mégse ismeri irodalmi viszonyainkat. Csak ugyanilyen formán a rektorunk is rám ne törjön a nyári kalabriászok révén holmi kétes követelésekkel.

De ezek még hagyján. A messze levő ellenséggel még csak elbánik valahogy az ember. De akivel szemben állunk, az még nehezebb.

Genfben az egyetemnek igen sok idegen hallgatója van. Igen népesek a tanulók penziójai. Mi is megéltünk eddig itt vagy heten a Madame Forestier elnöklete alatt minden nagyobb rázkódás nélkül. Különösen én nyakig ültem a háborítatlan édes nyugalomban mind-

addig, míg a Fővárosi Lapoknak ama bizonyos száma meg nem érkezett. De hogy ezután mi lesz velünk, azt csak a jó Isten tudja.

Az a szám ugyanis, vesztetre, először is a mi nagyobbik házikisasszonyunk kezébe került, aki mindent meglát a világon és mindent észrevesz, kivéve azt a keveset, amit épen kellene.

Mint a héjja az ártatlan áldozatra, úgy csapott le az én mit sem gyanító nevemre. Egy perc alatt az egész házat föllármázta. Öröme után ítélve legalább is azt kellett hinnie, hogy szolgabírónak választották.

Természetes is, hogy végre is minden kiderül. És azóta végképp odavan az én már-már megszokott csöndes nyugodalmam.

A háziasszonyom is menten a nyakamba esett, hogy írjak én neki egy francia verset a mókusukról, aki (igenis: aki, mert a mókus az első személy a háznál) olyan pompásan ért a mogyorótöréshez. Mindegy, ha szonett lesz is, csak a kezdőbetűkből jöjjön ki a „Mirza” neve. Azonkívül a madame erőnek erejével esketni akar, hogy ne írjak soha egyebet, csak zsol-tárt, annak a nótájára, amit ő szokott esténként — mindnyájunk nagy lelki épülésére — énekelni zongorakíséret mellett.

A kollegáim meg eleintén csakugy három lépről mertek rám föltekinteni a nagy tisztelet miatt. Közel álltam hozzá, hogy visszaisszák velem a „brudert”, mert hogy a dolog még bonyolultabb legyen, véletlenségből négy nagy költő neve is belekerült abba a rövid kis tárcába s csakugyan borzongatta őket a hideg, míg az előttük ismeretlen szövegből rájuk meredt a Victor Hugo, Turgenyev, Lord Byron és

Grillparzer neve. Szinte az arcukra láttam írva, hogy: teremő egy igaz úr isten, mit kereshetnek azok a nevek egy kalap alatt ezzel az emberével? Alig tudtam megértetni velük, hogy azok tulajdonkép csak az ellentét kedvéért vannak odaszöve.

Azóta azután fordítanak mind, kiki a maga nemzete nyelvére — lévén a penzió öt nemzetiségű penzió.

Az ismerőseim mind sietnek gratulálni és lefoglalni egy-egy emlékkötetet majdan megjelenendő költeményeimből.

Így azután az igaz, hogy naphosszat meg sem mozdulhatok miattuk, de elértem hála Istennek azt az eddigelé mind az összes világirodalomban páratlan eredményt, hogy noha még kötetem sincs, az első kiadás máris elfogyott és öt nemzet fia gyürkőzik a lefordítására.

Csak a spanyol kollégám néz rám azóta meleg részvétellel. Most már tudom, miért. Ő is poeta szegény. Erre pedig úgy jöttem rá, hogy míg a többiek egyenlő lelkesültséggel ajánlkoztak, hogy verseimet a szélrózsa minden irányában terjesztik, ő szerfölött komoly arccal félreszólitott s ünnepélyes hangon azt kérdezte tőlem:

— Ha vajjon nem akarnám-e néhány spanyol remekművel gazdagítani a magyar irodalmat?

Azóta azután nem győzöm végighallgatni, vagyis inkább végignézni az ő roppant hévvel előadott spanyol balladáit.

S mindezt világos, hogy semmi egyébnek, mint annak a különben nagyon is jóakarató tárcacikknek köszönhetem.

Genfben — tudtommal — egyedül vagyok

magyar. S eddig, ha magyar szót akartam hallani, órahosszat eldekklamálhattam kedves költőimtől. Most már ennek is vége. Mert, ha mindjárt prédikációt mondok is, bizonyosan rám fogják, hogy a saját költeményeimet szavalom.

S ki tudja, mi mindent nem kell még megélnem a saját nagyságom miatt. Mert mennél tovább szívárogo a hír, annál inkább izmosodik az én tehetségem is. Még jó, hogy nincs itt valami olyan tudományos akadémia, amibe beválasztanának tiszteletbeli tagnak.

Mert minden tiltakozásom csak olaj a tűzre. Azt mondják rá, hogy szerénykedem.

Ügylátszik, már a levélhordó is tud valamit, mert kezd rám görbe szemekkel nézni, mintha utólag keveselné az újévi borralalót ilyen hírneves embertől.

Nincs-e hát igazam, hogy csakugyan nem jó nagy embernek lenni még ideig-óráig sem.

No, de most már abbaahogyom az írást. Majd legközelebb folytatom. Akkorára talán már kiheverem valahogy ezt a mostani nagyságomat. Mert vigasztal a remény, hogy semmi se tart örökké a világon."

V.

Alice a következő nap is feküdt. És feküdt még hetek hosszat. Mihály mindennap bejárogatott hozzá s elmondta sorsát hosszan, színesen.

— A kecskeméti négy év után Szarvasra kerültem — mondta tovább élete sorát Szabolcska,

— Miért éppen ide? Különösebb magyarázata nincs. Szarvas Ókécskétől majdhogynem ugyanolyan távolság, mint Kecskemét. És Szarvason is éppúgy sikerült kikönyörögnöm a dárdásdiákoknak kijáró jótéteményeket a dárdásdiák cím nélkül. Ez értékben többet jelentett. A sokszor pirulásra késztető nevet nem viseltem szívesen. Az adomány örömeire viszont rászorultam. És ha mérlegre vetem, ez az adomány Szarvason valamivel nagyobbacska is volt, mint Kecskeméten.

Azután még valami nagyon jó volt Szarvason. Itt jobban beleveszhettem a szürkediákok sokaságába. Nem voltam senki, és nem voltam több diáknál. Nem emelkedett ki szegénységem se annyira, mint Kecskeméten, minthogy ide vagyon-talanabb szülők gyermekei járogattak.

Különös tehetség a tanulás terén nem nyilatkozott meg bennem Szarvason se. Előljártam, de mégse a legelsők között. Pedig azt reméltem, Szarvason több leszek sokkal, mint Kecskeméten voltam. Magyarból sem vittem különösen sokra. Mihályfy József volt az osztályfőnököm, vagy amint abban az időben mondták: stílvezetőm. Mint osztályfőnök sokat foglalkozott az osztállyal. Szavainak lelke volt. Magyarot tanított. Ki-

válóan értette a mesterségét. Arany János balladáinak „emlékelve” való daráltatása mellett olyan iskolai dolgozatokat íratott, hogy no. Egyik tételének emlékszem például ez volt a címe: Ki a jó tanuló? Egy másiké: Mik az előnyei és hátrányai az egyiptomiak halottítélési szokásainak? Évente huszonnégyszer „föltevényt” íratott. És ebből öt a saját verskísérlet. Egyszer mesét is szerkesztetett velünk. Olyan mesét, amit teljesen magunk okoskodtunk ki, de ügyelnünk kellett rá, hogy valami olyan mese legyen, aminek a történetével eddig még nem találkoztunk. Az év végét meg azzal zárta: mindenkivel megíratta az életrajzát a bölcsőtől az ötödik osztály egzámenjéig. Ennyi irodalmi vállalat után igazán megállapíthatta, ki kezeli osztályában legtehetségesebben az író tollat.

Hát nem Szabolcska Mihály!

Akadit nálamnál rátermettebb is. Például a Kicska Dani, a Weisz Samu, meg a Grünfeld Manó. Az értesítő a tanum rá, hogy így van! Én bizony csak ezek után ballagok. Ez nem volna baj, ha a kiválóságáért Kicska Dani érdeme nem jutalmazódik az év végén 16 forinttal. Én is szerettem ugyan forintot. De csak kettőt. Pedighát bizonyos, hogy Daninál jobban rászorultam volna.

A hatodik osztályban sem sikerült fölküzdenem magam az elől díszelgők közé. Az iskolai verskísérleteim még annyira sem sikerülnek, mint eddig. Sőt egyszer, hogy Mihályfy „Egy iskola-társam” címen iratott velünk szatírárt, az enyémmre „leggyengébb iskolai dolgozat” osztályzást firkantotta. Így járt az Én dalom című verskísérletem is. A Himnuszköltés is... A többit meg jobb, ha végleg elfelejtem. Kicska Dani, Lachata János, Nánásy Imre elém vágtattak írói tehetség dolgában. Hát nem mondom, azért valami jutalmacska csurrant-csöppent az év végén, de inkább Mihályfy jó szívéből, mint az érdemeim erejéből.

A hetedikben azután már elhagyott Mihályfy is, a jószerencse is. Benka Gyula, az új stílvezető már nem a diákkal együtt lelkesedő írónivelő pedagógus. Az első órájára ma is emlékszem. Julius Caesar „szomormúvel” kezdte. Szónoklat, szónoklat és szónoklat. Ez rezgettette az ablakokat órákon át. Mégtöbbben elém kerülnek a versenytársak. Ebben az elémkerülésben csak egy a vigasztaló: a sorrend nem teljesen ugyanaz, ami a múlt évben. Weisz Samu az első. Utána: Kemény Zoltán, Nánásy Imre, Weiszberger Géza. És azután én. De pénzecske... Semmi. Semmi.

Pedig reméltem! Többet, mint máskor. Hiszen a farsangi iskolai ünnepélyt is főként én rendeztem. A műsorszámok közé sajátmagam remekművét is beillesztettem. Az apámról szólott. Öreg honvéd, ez volt a címe. A többiek is írtak verseket. Különösen Kemény. Első is lett, mert az enyémmre azt mondták: — Nem farsangra való!

Hát ez igaz is.

Az ítélet főleg azért bántott, mert akkor már lapszerkesztő is voltam. Felelős szerkesztő. A szarvasi diákok Zsengék című lapján ékeskedett a nevem. Igaz, hogy a lap csak lilabetűkkel könyomatolt ifjúsági szerkesztmény. Minden száma után büszkébben kihúzott derékkal jártam az utcán. Büszkébb voltam még az Ország-Világ főszerkesztőjénél is. Mert az Ország-Világot Szarvason csak kevesen olvassák, de a Zsengéket megnézi minden jóra való családjában, sőt családapa is itt a városon, de a környékén is, mert hátha az ő gimnazista csemetéje is belészerkesztődött, vagy talán éppen írt bele. De megnézik a szarvasi lányok is, már tudniillik azok, akiknek fiúja van és éppen gimnazista. Hátha az is írt belé valami nyekergős rímet vagy rózsarománcot.

Persze azért a legjobb írás mindig a felelős

szerkesztőé. A diákbarátság vele szemben némi tiszteletté is változik. Csak a tanárok elismerő értékelése hiányzott a főszerkesztő tollával és személyével szemben. Nem akarták észrevenni.

No, nem baj. Még egy év: a nyolcadik. És következett a: no, végre végeztem! Megmenekültem minden iskolai gondtól. Meg is szabadultam a padsorokba szorított tanulástól, hacsak közepes eredménnyel is a magyar nyelv tudományában.

OSZK

DEBRECEN.

I.

Debrecen sokat emlegetett Vízkeresztre ébredt. Házról-házra járt a hír Szabolcska Fővárosi lapokbeli sikeréről.

A kollégium büszkén mondta rá:

— A mi fiunk! Mi küldtük Genfbe.

A civisek:

— A Mihály, azt én ismertem. Derék gyerek. Itthon is az vót.

A lányok titokban:

— Jaj, de irígylem Piroskát.

És Piroska? . . . Irigyelte azokat a lányokat, akik őt irigylik. Könnyezett naphosszat. No, nem az örömtől. A vigasztalhatatlanságtól.

A szülők, az öreg Medgyesy papa, bosszúsan nyargalt ki havas hidegben a tanyájára, csak-hogy otthonról szabaduljon, se feleségét, se lá-

nyát ne lássa. Piroska anyja meg, ahelyett hogy a lányát vigasztalta volna, inkább szidta:

— Látod, mondtam én neked. Ne higgy a férfiaknak. A férfi egy se állandó. Azt is mondtam, nem hozzád való. Neki semmije sincs. A te apád-nak van háromszáz holdja. Első polgár itt Debrecenben. Nincs még egy valaki, akinek hozzáfogható vagyona volna.

— De, édesanyám — síránkozott a lány. — Hátha nem is igaz az egész. Azért mert valaki verset ír Aliceról, még nem bizonyos, hogy annak az Alicenak ott kell lennie mellette.

— Ilyen szép verset levegőből nem lehet írni. Azt nekem ne mond. A verset érezni kell.

— És hátha csak a nevet cserélte meg, hogy rám ne ismerjenek.

— Akkor meg szégyell téged.

— Járt volna-e akkor annyit az ablakom alá, még nyáron is, ha szégyelne vagy csak úgy egyszerre el akarna dobni.

— Ne papogj annyit. A város mégis csak azt olvassa, hogy Alice, Alice. Tehát van neki Alice-a. S hogy te megszúntél nála. A barátnőid mulatnak titokban. A mamák kárörvendőn szánakoznak rajtunk. Te pedig nézhetsz más teológus után.

— Nem nézek. Mert nekem nem lesz senki más, soha ez életben.

— Megbolondultál. Csak nem áldozod fel életedet egy ilyen földönfutóért?

— Vagy Miska, vagy senki. És ha így alakult, inkább senki.

— Pedig látod, hogy őszinte legyek, én már szinte örültem is a megoldásnak. Kevés ő hozzád.

— Nem kevés. És szeret. Én is szeretem.

— Hátha olyan biztos vagy benne, hogy szeret, akkor miért sírsz egy inci-finci kis Alice miatt. Mi?

— Mert bánt. Mert tudom, hogy most mindenki azon mesterkedik, hogy bántson.

— Hidd el, jobb ez így, leányom. Szétváltok. Akad neked még valami gazdag...

— Én csak Miska mellett lehetek boldog — zokogta Piroska a székbe roskadva.

— Én meg tudom, hogy más mellett is. Apád se akarja. És most, hogy kilátszik a csapodár-sága... Ő se adna hozzá.

— Én pedig csak hozzá megyek. Velem szemben mindig őszintén viselkedett. Egyszer nekem elmesélte még azt is, mikor volt először szerelmes.

— Persze, csak tebeléd.

— Nem.

— No látod, már akkor se te voltál az első.

— Nem is lehettem. Még akkor nem is ismert. Harmadik gimnazista volt. Szigetmajor-pusztán laktak. És az édesanyja elküldte Tiszakürtre. Nagypál Roziékhoz. Így mondta. És ez a Nagypál Rozi varrónő volt.

— Jól indul.

— Az édesanyja varratott nála. És annál a Nagypál Rozinál találkozott össze a pap lányával. Jolánnak hívták, még azt is elárulta. És kék kötény volt rajta. Pöttyes. Meg kék kartonruha. Vonalas. Odajárt a lány. Szabást tanult ott, meg gépelést. És ahogy gépelt, végigsimította kezét a kezével. A lány ránézett. Ő is a lányra. És mind a ketten elpirultak. Ez volt Miska első szerelme. No látod. És akkor még azt mondod, nem volt hozzám őszinte, mikor ezt is megvallotta.

— Hát, édes leányom, ha őszinte volt, ha nem, legjobban ha már most lemondasz róla. Se az apád, se én nem egyezem bele soha, hogy egymáséi legyetek. Itt az alkalom. A világ előtt is szakíthatsz vele. Visszaküldheted a verseit, amiket az almárium felső polcára rejtettél. Kitéped még a rajzát is az emlékkönyvedből, mert amíg én élek,

a házasságtokból nem lesz semmi. Ezt megmondtam, amikor elment, neki is.

— Én pedig azt mondom, hogy lesz! — ugrott föl a leány. — Majd meglátja anyám, hogy lesz. Én mondom ezt, Medgyesy Piroska, ma még a Darabos-utcában!

II.

A töltöttkáposzta után néhány hónapra újabb csomag indult Debrecenből. Sok-sok apró papírosszelet volt benne. És Szabolcska elhültebben bontotta ki, mint azt a nevezetes „bombaküldeményt“.

„Igen tisztelt Szabolcska úr! — olvasta a legfelső papíroslapról. — A lányom megbízásából küldöm ezeket Önnek azzal a gondolattal, hogy hátha még másvalahol felhasználhatja. Olvastuk versei megjelenését. Az Alice-vers különösen tetszett nekem, az apjuknak is. A lányomnak legkevésbé, s így illőnek tartottuk, hogy a muskátlis ablak emlékeit összegyűjtve, végét szakítsunk a kilátástalan kapcsolatnak. Isten Önnel. Medgyesy-né.”

Szabolcska megdermedve bámult az írásra.

— Ez az anyja művel! — ítélte meg mindjárt a helyzetet. — És az a megdöbbenő, hogy Piroskával is elhitette elhidegülésemet. A közös penzió, a verselés és a látszat segít a nyelvének. Pedig inkább a társtalanság font össze bennünket külsőleg ennyire egygyé. Magyarázhatom-e mindezt ily távolból elhíhetően előttük. Piroska bizonyos, másképen érez ma is. De kérdés, valóban bizonyos-e? Gondolkodjunk csak nyugodtan. Véttem-e valamit is a szülők ellen, vagy Piroska ellen? Lelkiismeretem hangja azt feleli: — Nem.

— Istenem, hát adj erőt, hogy odakiáltsam az apjának, anyjának, Debrecennek és a világnak: — Hittem és hiszek Piroskában rendületlenül ma is.

Aludt rá egyet. Másnap azt határozta:

— Elégetem a verseket!

Alig várta, hogy Alice-szal beszélhessen és elmondja neki őszintén a szándékát. És az okot. Az okot a legnehezebb lesz elmondania, férfiasan, érzés nélkül. Érzelmet értelemmel.

Majd hirtelen mást gondolt:

— Mégsem égetem el! Inkább kiválogatom a javát egy kötetbe. És kiadatom. A kollégium bizonyosan vállalja. Címe lesz: Piroska szere-

lem. Nem, ez nem jó. Illőbb valami ilyesféle: Kétség és remény. De előbb lássuk, hány vers is kerülközne össze belőlük? Rendezte. Megolvasta. Majdnem kétszáz! Micsoda vaskos kötet lesz majd belőle. Nincs az a magyar költő, aki ennyit írt volna szívből szívnek.

És egyre jobban lelkesedett képzeletében. Látta a sikert. A meglepetést Debrecenben. Piroskáék hangulatváltozását.

Észre sem vette, hogy közben múlik az idő. Beesteledett. Leszállt az éjszaka. A szobalány rányitotta az ajtót:

— Uram! Már éjfél. És ön még nem is vacsorázott!

Hogy Alice-hoz átfusson, már késő. Ilyenkor már nem zavarhatja.

— Majd reggel!

Korán az lesz az első dolga.

Tízóra felé ébredt. Az egyetemet is elaludta. Öltözött. Rohant Alicehoz. Kopogtat az ajtaján.

Semmi válasz.

A takarítólány szólal meg mögötte:

— Mademoiselle Alice... nincs már nálunk. Hiába kopog... Elvitték az éjjel hordágyon. Nagyon rosszul volt szegényke. Fuldoklott. Azután meg vér is buggyant a száján. Jaj. Rettenetes.

— Hova vitték?

— Chamonixba.

— Miért nem szóltak nekem? Miért nem költöttek fel? — kiáltott a lányra Szabolcska.

— Az egész penzió ébren volt. Mindenki elbúcsúzott tőle egy-egy kézszorítással. Csak ön nem!

— Miért nem költöttek fel?

— Az úr volt az hát, akit olyan nagyon keresett a tekintetével. De nem szólt. Nem bírt szólni.

Szabolcska elsápadt. Idegesen járkált föl-alá a folyosón. Végül is madame Forestierhez nyitott be:

— Mondja, asszonyom, messze van ide az a Chamonix?

— A Mont Blanc derekán. Közel a csillagokhoz. De azért nincs messze. Fogaskerekével tavaly óta megközelíthető.

— Közel a csillagokhoz — ismételte a fiú gépiesen. — Közel a csillagokhoz. Megkeresem.

III.

Jó néhány hónap beletelt, amíg a Kétség és remény kötete verseit valahogy elrendezgette. Átfésülte. Újra irogatta. Közben átélte a debre-

ceni nagydiákoskodása minden napját attól, mikor azt írta:

A legelső nótám ott mondtam
Egy szép melegszerű kislányra
A gyöngyvirágot ottan hordtam
Ej haj, — a Darabos-utcára.*

Mikor a kéziratcsomót átkötötte, akkor gondolt rá:

— Nem ártana valami életrajzfielét írnom az elejére. Az olvasók kíváncsiak a szerző életére. Én is írhatnék egyet-mást. Valami olyast, hogy 1882 szeptemberében iratkoztam a debreceni református teológiára. Magam se hittem még akkor, hogy kerek tíz esztendeig hozzátartozom majd az ősi kollégiumhoz. Voltam teológus, esküdt diák, köztanító, szénior, és akadémiai papjelölt vagy mondjuk, káplán. De tollamnak első sikerei ott kezdődtek a muskátlis ablak alatt és folytatódtak ott, amikor 1885 júniusában mint harmadéves teológus, gúnyverspályázaton két arany jutalmat érdemeltem. Ha ezt nem kapom, sohasem ébred föl talán bennem a szarvasi főszerkesztőség dicsősége, ami addig űzött, addig hajtott, míg nem az Ifjúsági Heti Közlöny írói vezetőségét rám nem bízták. A főszerkesztőségre vágytam. De csak

---

* Újabb versek. 1909-es kiadás, 119. lapon.

névleg sikerült elfognom. A kollégium Önképző társulata (ma önképzőkör) azok után sokszor jelentette, hogy Szabolcska Mihály ismét érdemes munkákkal kél versengésre társaival. Mindamellett nem vittem föl az elnökségig. Mint a kör főjegyzője mutattam meg mit tud a tollam. Az Üldözött protestáns lelkészek éneke c. versemmel szereztem meg a Szikszay-jutalmat s utána az ingyenes tanulás és ingyenes ellátás mellett társaim között az elsőbbséget.

Így teltek az évek Debrecenben.

Alighogy elvégeztem a teológiát, köztanítónak alkalmaztak. Ez annyit jelent, hogy a gimnázium első osztályaiban már taníthatok, fizetést kapok s alkalmam nyílik, hogy megszerezsem akár a legjobb eklézsiát is. A külföldi utazás lehetősége is felvetődik.

Külföld! Világlátás! Más népek életének megismerése. Ez vonz leküzdhetetlenül! Jelentkeztem.

Sikerült.

Mint az iskola szemefénye, keltem útra. Mint Piroska egyetlen ígérete, szerelme váltam el a Darabos-utcától. S következett: Genf! Fővárosi Lapok! Versek. Írások.

És következett az új végzet: Alice.

A versek már elrendeződtek. De közben tanul-

nia is kell. Vizsgálások. Imaolvasások. Szentbeszédgyakorlások. Nincs idő arra, hogy levelet írjon a Csokonai-körnek.

Ekkor történik, hogy régi verseiből Gyulai Pál küld kettőt Beöthy Zsoltnak, a Kisfaludy Társaság elnökének. A Társaság 1891 június 17-én ünnepet rendez belőlük. Egykori kecskeméti tanára, Szász Károly olvassa föl a Föllebbezés verset.

Ünneplik Pesten, Debrecenben újra. És ebbe a boldog ünneplésbe érkezik hozzá egy rózsaszín levél. De szomorúság árad belőle. Piroska köszön el tőle szülei követelésére. Tehetetlenül rogy le a székbe. Gépiesen kezébe fogja az asztalán heverő újságot:

A hírek között feketekeretes néven akad meg a tekintete:

Alice de Chambrier meghalt. Az állam a fiatal költőnőt saját halottjának tekinti. Holttestét Chamonixból Zürichbe szállítják. Sírjánál Sully Prudhomme mond búcsúztatót.

PÁRIS.

I.

— Milyen jó, hogy vizsgálómat már magam mögé vettem! Nincs tovább nyugtom Genfben pillanatig se.

Nem csoda. Fájó emlékek nyugtalanítják, ahogy körültekint a penzióban. Alice szobájába új lakót szállásoltak.

Csomagolt.

— Menekülök innen az élet forgatagába! Új élményekbe. Vidámabb valahová.

Párisba!

Este ér oda későn. Csomagjait a ruhatárban hagyja. Ő maga besétál. Szívja az aszfalt nehéz levegőjét. Élvezi a fővárosi zajt. A gázlámpák fényét, amint csalóka nappalt ontanak a körutak kövezetén. Végre egy kávéház a Boulevard des Capucines-on. Zene szól. Cigányzene! Mintha valami otthonról feléje szakadt bánat úszna itt a le-

vegőben. A Grand Café. Betér. Órák hosszáig
méláz maga elé. Micsoda más nép. Más környe-
zet. Milyen más minden, mint Genfben, meg Deb-
recenben.

És eszébe villan:

— Mi lesz a könyvemmel. Írnék Beöthynek. De
ha válaszol is, hogy melyik kiadónak ajánlja,
hova ír? Kétség és reménység. Elküldöm válaszul
Piroskának. A címével még most sem békültem
meg. Ez sem volna rossz cím: Genf! Vagy:
Grand Café. Az ördögbe is jutnak eszembe
ilyen nevek. Bolondság. Lehet egy magyar vers-
kötetnek ilyen idegen neve. Ki olvasná el?

Előkotorja zsebéből a ceruzát, félretolja a teás-
csészét maga elől s leírja a márványlapra:
Grand Café. Majd javítja: A Grand Café-
ban.

És már futnak a sorok:

Sír a nóta, magyar nóta,
Muzsikálnak este óta
Messze, messze idegenben
Mesebeli tündéerkertben.
Egy párisi fogadóba! — fogadóba!

Mennyi érzés, mennyi bánat,
Szíve van tán a nótának.
Oly szomorún sírdogálja:
Miben áll a mulatsága
Kondoroson a bojtárnak,
— A bojtárnak.

A teremnek minden lángja
Mint a pásztortúzzé válna...
Csak itt lent a cifra lányok
Fényes urak, asszonyságok
Nem figyelnek a nótára,
— A nótára.

Nevetgélnek, beszélgetnek,
De ők arról nem tehetnek.
Tudja a jó Mindenható,
Mi is azon sírnivaló,
Hogy a ménes ott delelget
Valahol a csárda mellett,
— Csárda mellett.*

Mire végez, lassan hajnalodik. A pincéértől vásárol levélpapírost. Arra másolja rá, amit a márványlapra írt.

— A Fővárosi Lapoknak úgyis adós vagyok a vasárnapi cikkel. Elküldöm nekik. Nem tudom, jó lesz-e? Az ilyen éjjélután szerzett versek rendszeren nem sikerülnek.

Reggel van, amire kilép a kávéházból. Bélyeget vásárol. Bedobja a levelet a levelesládába.

II.

Hiába a sok szép vers, amit a kötetbe gyűjtött. Ennek a legújabbnak, a Grand Cafénak a lelke egyikben sincs benne. A Kétség és re-

---

* „Hangulatok“ 84. lap.

mény-t a Franklin nem vállalja. Az Athenaeum se. A debreceni kollégium se. (A kollégium talán a Piroska-ügy miatt nem.) Végül is ráeszmél:

— Nem, és nem lehet a könyvet ily távoli levelezgetéssel kiadásra segítenem.

Vigasztalásul eszébe ötlik Vadnai írása, amikor óvatosságra inti a kollégiumot a kezdő versekkel szemben. Ezek a versek pedig mind a kezdet kezdetéről valók és mert a szerzőnek szépek, nem bizonyos, hogy a közönségnek is tetszenek majd.

Mi köze az olvasónak Piroskához? Szerelmükhöz? Elválásukhoz. Petőfinek is csak a halála után merték kiadni a zsengeit.

— Rostálom! A javítást mindjárt a címen kezdem. Új cím: Hangulatok. Ez már nem kapcsolódik annyira a szívügyemhez. És a kiadással várok. Legalább addig, míg hazajutok.

1892 februárt írtak, amikor megtért Párisból. Vigasztalódásra utazott oda és nem tanulásra, mégsem kerülte el az egyetem falait. Most azonban nem teológiában búvárkodott. Levient hallgatta, Petit de Julevillet, Gaziert, meg Lichtenbergert. Valamennyien irodalomtörténetet adtak elő. És oly jól esett neki minden szó, amit írókról és költőkről hallott, hogy szinte feledtette vele Deb-

recent. Ami ráfért. Hazafelé jövet megszakításokkal tarkázta az utat. Néhány napot töltött Salzburgban. Utána meglátogatta Kossuthot Turinban. Február 5-én hajnalban szállt ki a debreceni pályaudvaron. 6-án már kinevezett káplán. Megérkezésétől számított pontosan egy hónap múlva megjelenik egy írása a Debreceni Protestáns Lapokban: Minek találkoznánk? Soraira mindenki fellelékzik Piroskán kívül, mert azzal kezdi: Azt hiszed, hogy újra hatsz reám... Mintha a leány szüleinek írta volna válaszul a genfi csomagra. Piroska, hogy hogy nem, mégis mást látott benne, mint a megnyugvó szülőket.

— Éppen azért írta, mert még ma sem felejtett el.

Bizony, volt is benne valami.

Az újság következő számában már őszintén vallja be Szabolcska a Búbánat című versében:

Hogyha engem a jó Isten úgy szeretne,
Hogy még egyszer visszavinne kebledre
Búbánat úgy — hamvadozó szép virágom, —
Többé talán nem is lenne a világon.*

Mi volt a lány válasza a versre? Piroska jegyet váltott — mással.

---

* Hangulatok. 16. lap.

Szabolcska újra idegenben érezte magát. Egyszerre megnehezedett a levegő. Futni vágyott az emlékek közül és pedig minél hamarabb.

— Hol van üresedés? — ezzel állított be reggel a kollégium vezetőségéhez.

— Tessék. Válassz.

Nem sokáig válogatott. Az első név:

— Felfalu! Erdély. No, ez talán a legnyugalmasabb. Ide küldjete! Egy pártfogóm él ott a közelben: Szász Gerő esperes. Ide. Itt jó lesz nekem.

FELFALU.

I.

Szabolcskának Felfalura rendelése meglepte az irodalmi világot és a lelkeskedő papságot egyaránt. Szabolcskának mindenki valami magasabbat szánt. A szerelmes szívű költő azonban mindezzel nem törődött. Nem tartozott ő magyarázkodással senkinek. Azaz mégis. Piroskának. Valami viszonzás motoszkált a gondolataiban az eljegyzésért.

Ez az egy tartozás nem hagyta nyugton még Felfalu remeteségében sem, ahol a parókia igazán kényelmes úri lakás:

— Milyen jó lett volna ez neki! — mélázott el. Őt tágas szoba a község közepén. — A paplak körül virágos kert, gazdasági udvar, gyümölcsös. A kert alján a Maros. Túl rajta kopjafás székelly temető. Az utca folytatásában a templom. A templomot valamikor az Árpád királyok idejében

mondották újnak s talán azóta se javították: roskatag fala ha belül áhitatot is kelt, kívülről szánsalmat. Pedig kár érte. Más országokban értékes műemlékként gondoznák. Freskóképeit a szentélyében fényképeznék, kötetekbe foglalnák s tudós szemek kutatnák művészetét. Krisztus levétele a keresztről, a Mennybemenetel. Lukács, Márk, Máté, Szent János evangelisták. Szent Katalin keréketörése. A megnyilazott Szent Sebestyén. Az öt eszes és az öt balga szűz. Valamennyi képnek a színe halvány, csak a szűzek piro-sak, mintha festenek az arcukat s a ruhájuk ma került volna ki valami kartoncégtől. Pedig ósdi képek. A Ferencrendi barátok festgették valamikor négyszáz évvel ezelőtt több jóakarattal, mint művészettel.

A toronyban harang nincs. 1848-ban Bem tábornoknak ágyút öntöttek belőle. Csak harang-lábon álló rézgingallók hirdetik a marosi fűzesek felé a távoli völgyeknek és a szegélyező dom-boknak, mikor kezdődik az ájtatosság.

A történelem levegője csapja meg a táj szem-lélőjét, ha a templom lépcsőjéről körültekint. Észak felé: Vécs vára, ahol a tudós Verböczy Tripartitumát tervelgette. Keletre: Gernyeszeg, a könyvtáralapító Telekiek fészke. Északra: Aba-

fája, Kemény Zsigmond regényszerzésének színtere. Délre: Szászrégen, ahol a brassói Weisz István írta a magyar németiség történelmét.

Mindenütt hegyek, hegyek és hegyek. Mintha Svájc volna itt is, Dent du midi! Csak a név másult meg. Itt Isten székének hívják.

Annyit az első percben már megállapított:

— Időm lesz bőven. Foglalkozhatom tehát a tollammal és önmagammal is. Csak egyedülvalóságom terhemre ne váljék. A vasárnap az egyetlen nap, amikor délelőtt Isten igéjével odaállok a nép elé. Imát olvasok, könyörgést. És fűzök hozzá néhány ájtatos szót. Egyszerű ruhába öltöztetted, a nép értelméhez illőt. Keresztelő, temetés. Évente, ahogy a könyveket átlapoztam: tizenöt-husz, ha akad. Esketés ugyanannyi. Úrvacsoraosztás fele ennek. Az iskolásgyerekeket a tanító tanítja vallásra. Ezzel sincs gondom. No és hátra vannak a presbiteri gyűlések. Ezeket vasárnap délutánra rendelem, havonta egyszer. És megoldom úgy, ahogy az elődömről hallottam. Hogy is mondta csak Kötélverő Áron:

— Összegyüvénk. Oszt aszondi erre a tiszteletes úr, hát csak beszéljessék ki magukat, kedvük szerént, én addig szundítok egyet. Azután, ha

megébredtem, megmongyák kigyelmetek, mibe maradtak. Oszti én vagy beleegyesülök, vagy se.

Csak egy hiányzott a boldogságához. Dehát a sors néha ravaszul és kiszámíthatatlanul forgatja kerekét. Alig néhány hétre, hogy Felfaluba tele-
dett, Piroska eljegyzése felbomlott. Erről szinte a következő pillanatban már értesítést futtatott hozzá egy jóakarója.

A levél olvasása után Szabolcska szívét újra megdobogtatta a vágy:

— Itt volna ismét az alkalom. Írjak a lánynak? Ne írjak? — Ezen töprengett napokon át. Végre határozott:

— Nem írok! Ha érez még valami kis vonzó-
dást irányomban, írjon ő. — Újabb töprengés után megint mást határozott: — Debrecenbe utazom. Ha találkozunk, jó. Ha nem, úgylis jó.

Nem találkoztak. Nemcsak Piroskával nem. De a hírt küldő barátjával sem, akiről a kollégium-
ban azt az értesülést szerezte: a napokban ren-
delték ki kiségitő lelkésznek Monostorpályiba.

Szabolcska elutazott hát Monostorpályiba. Az odavalósi református lelkész meghalt. Maradt utána: semmicske vagyon, egy szemrevaló lány, meg az özvegye. Szabolcska a leányt ismerte még legátus korából. Emlékszik rá, néhányszor

a debreceni korzón kísérgette is Kun Erzsébet, IV. polg. isk. tanulót. És ami Szabolcskánál könnyen megvolt, verset is írt hozzá, habár ez a vers nem csengett olyan szépen, mint „Piroska és a bűgő vadgalambok“, de Erzsikének azért jobban tetszett amannál. Arra is emlékszik, hogy a vers miatt volt némi összezördülés; Erzsébet az utca másik felén járogatott sokáig csak azért, nehogy összetalálkozzék azzal az utálatos Piroskával.

Kun Erzsébet megnőtt azóta. Belefejlődött az Erzsébet névbe, ami addig csak az irkáin, meg az értesítőjében szerepelt. Szabolcska lobbanékony szíve újra tüzet fogott. Alig egy hónapra rá, hogy Felfaluba költözött, a Fővárosi Lapok (1892 október 23-án) nem verset közölt Szabolcska Mihály nevével, hanem hírt. „Holnap jegyzi el Kun Erzsikét, a monostorpályi ref. lelkész leányát az ismert nevű költő, lapunk munkatársa.

A vőlegény vigan utazott haza. Mire azonban a paplak küszöbén belépett, már összeráncolódtott a homloka:

— Itt a második hónap vége és az eklézsia számadásait el se kezdtem. Pogány munka lesz összeszedegennem rendjére-sorjára, ahogy megkívánja a felsőbbség.

Nekifogott. Nem haladt vele sehogyse.

— Ejnye, mit is veszödöm ezzel? — kelt föl asztala mellől. — Gyerünk át a szomszédba. Szászrégen nincs oly messze, majd kioktatnak ott a munkámról a járatosak.

Indult. Visszatért.

Utána dolgozott négy nap, négy éjjel. A vége: csak nem készült el idejére.

— No, nem is gondoltam — dűnnyögött morcosan — hogy ilyen betyármesterség ez a számadás.

Újabb eszme:

— Én már jártam Szászrégenben. Vendégeskedtem ott négy nap, négy éjjel a rubrikáimmal. Visszahívom a társakat. Látogassanak meg, de minél előbb!

A vendégsereg be is tódult. A szíveslátás mindjárt el is kezdődött.

— No, fiúk, hát hol is hagytuk el, folytassuk.

Folytatták.

A vége, megint csak elszállingózott a vendégsereg és Szabolcska Mihály nyakába szakadt újra a számoszlop. Erre a számadások végzéséhez beosztódott a helybeli mester. Az új munkatárs, mihelyt megszabadult a tanításból, rohant Szabolcskához. Segédkezett Szabolcska édesanyja, aki fia látogatására érkezett és a háztartás vezetését kezdettől fogva intéző Eszti néni,

édesanyjának ikertestvére. A két nő a másolást végezte.

Az eredmény mégis csak az lett: Szabolcska Mihály felfalusi tiszteletes számadásai nem érkeztek be idejére az esperes úr kezéhez.

Egyszer csak megérkezett a felszólítás: Határ-idő lejárván, azonnal küldje be...

Amire újabb két nap és két álmatlan éjszaka következett, míg összeszedte, hogy elődjétől, Szabó Józseftől, milyen értékeket vett át ingallanban, ingókban, készpénzben, ideiglenes használatra, elszámolásra, ki tudná még mit s mire. Egyszer csak odáig jutott, hogy valamiképen befejezte. S elküldte a következő mentegetődző levéllel:

„Kedves főnök uram!

Az első felszólításra(!) itt küldöm a kívánt felterjesztést. Bizonyosan csodálkozol és aggodsz, de én is érzem, hogy ez a feltűnő pontosság nem jót jelent, vesztembe rohanok...”*

Az esperes úr bizony nem tudta a levél olvasásakor boszankodjék-e vagy mosolyogjon? S mint-hogy a mosolygás természetéhez illőbb, odacsusztatta a levelet megőrzendő emlékei közé. Lássá

---

* Dr. Kristóf György: Szabolcska Mihály Erdélyben. 35. lap.

majd az utókor, mit írt egyszer a felfalui tiszteletes annak a felettes hatóságnak, amely Szabolcskában a költői természetet már akkor is nagyon, de nagyon értékelte.

II.

1892 október 24. Nevezetes dátum Szabolcska életében. Dátuma a boldogságnak és annak a versnek is, amelynek címe: Kézfogó előtt. Az eljegyzéstől házaságig (1893 május 24.) éppen hét hónap, tele dallal és ábrándos ígéretekkel.

— Nehezen kerülnek össze, de majd annál tovább tart a boldog élet, — vélték a kútnál, falu piacán az öregasszonyok.

Így gondolhatta a leány édesanyja is, aki nem számított arra, hogy egyetlenje ily hirtelen-hamar férjhez megy. Urának a betegsége foglalta le éveken át a család minden gondját és gondolatát. Azután a gyász. No meg, hogy a kelengye se volt kész. Ez az oka az esküvő halogatásának.

Monostorpályiban zajlott le az esketés. A nap-sütéses május virágos díszben köszöntötte első útján Szabolcskáné tiszteletes asszonyt. Szász Gerő, az erdélyi református egyházkerület espe-

rese Kolozsvárról utazott föl csak azért, hogy ő
eskesse meg őket. Minden az örök öröm jegyében
indult. A gratulálók között ott állott a debreceni
kollégium tanári kara, az ifjúságból is sokan.
Amint a vőlegény az oltárlépcsőjéről szét-
tekintett, meglepődéssel láthatta, hogy a temp-
lom szűk mindazok befogadására, akik ma vele
éreznek és neki szerencsét kívánnak. Az első
padban megdöbbenéssel látott két fejet: Piroska
szülei. Tehát ők is itt vannak. Bizonyára inkább
kíváncsiságból, mint tiszteletből. És ahogy rá-
tapadó tekintettel szemük villanását keresi, va-
laki megérinti kezét gyöngéden s összefogja az
új asszonyéval:

— Sok boldogságot — susogja feléjük s anél-
kül, hogy arcát láthatnák, eltűnik a sokadalom-
ban a padok felé.

Otthon az asztal tele minden jóval. Az asztal
közepén egy selyemszalagokkal diszített új
postástarisznya, tömve azokkal a levelekkel,
amik ilyenkor halommal érkeznek. Új író-barátja
Gárdonyi Géza is ünneplő szavakkal köszöntötte.
Gárdonyi levelére a következőkben válaszolt
Szabolcska:

„Kedves barátom!

Az esküvőm ideje óta eleven szénként ég mindig a lelkemen az a tartozás, amit ezzel a levelemmel akarok, illetve óhajtok legalább ideiglenesen leróni. Olyan szíves volt akkor boldogságot, hosszút, kívánni nekem. Hétről-hétre hittem azóta, hogy élőszóval tudom ezt megköszönni mihamarább. Most már a télvíz idők beálltával megcsappant ebbeli reménységem; engedje meg hát, hogy ezen az úton mondjak érte igaz, meleg köszönetet addig is, míg szemtől-szembe találkozhatunk.

Hogy a jókívánsága nem tölt be, arról roppant természetes, hogy nem tehet.

Áldja meg a jó Isten.

A mielőbbi találkozás reményében köszönti sokszor

szerető tisztelő híve
Szabolcska Mihály.”

Felfalu, Szászrégen, 93. X. 1.

Gárdonyi eldőbbent a levéltől s valami olyanfélét érzett:

— Szabolcska Mihály poéta ugyanazzal a sebbel indul az élet útján, amivel én. Ez a házasság nem szerencsés!

Dehát Szabolcska Mihály boldogtalanságában a boldogság látszatát keltette maga körül. Lelkének fájdalmát rejtegette. Barátai mégis megsejtették a drámai játék mögött a valót. Félték,

hogy Szabolcska költői pályáját akadályozza a békétlen családi élet. De, mint papnak se lehet kiállani a szószékre egy kis falu előtt eltitkolhatatlan családi zivatarokkal.

Legelsőnek éppen az sietett megértő szelíd szóval, aki megáldotta őket. És amikor látta, hogy itt segítség, se kívülről ható, se belülről kikényszeríthető nincs, ő maga írta meg Szabolcska helyet a kérelmet: oldozzák fel Mihály lelkeszt házasságának túrhetetlen bilincsei alól, mert az sem az egyháznak, sem szolgájának hasznára nem válik.

Igaz, hogy sietnie is kellett a felbontás megindításával. Egyéb kényszerítő okok is sürgették:

Az új házassági törvény életbeléptetése Erdélyben veszedelmesen közelgett. (1895 október. 1.) Ha a válás bármi oknál fogva ezen a napon túl húzódnék, az állami beavatkozás esetleg évekre elnyujtaná. Az asszonyka is belényugodott ura akaratába.

Nyolc hónap és az egyházi házassági törvény-szék szabaddá mentette őket egymástól. (1894 április 2.)

Szabolcska válását Gárdonyi is örömmel üdvözölte. Nemcsak örömmel, valamelyes belső megnyugvással is. Különösen, mikor azt olvasta

Szabolcska Mihály leveléből (1893 dec. 17.): „Biz én barátom válok az anyósomtól. Sajnálom, hogy mellesleg a feleségem is veleszik, de nem tehetek róla,” — érezte, hogy Miska helyes úton jár. A poéta szabad legyen, otthona nyűgétől mentes. Ez a legfontosabb követelmény ahhoz, hogy maradandó értékeket írasson. Helyes-e Gárdonyi véleménye e tekintetben vagy sem, nem bírálom. Itt csak annyit említek, ezt a nézetét Szabolcskának is megvallja:

„Ami a házaságodban való szerencsétlenségedet illeti, ezt természetesnek találom. Poéta ember nem lehet boldog házas, mert a házasélet próza. Magam is túl vagyok rajta s csak azóta tudok dolgozni, mióta magam vagyok. Én 22 éves fejjel ugrottam a házasságba és 7 évig bús-lakodtam. Reményilem, nálad is hamar behegednek a sebek — ámbátor az én kedélyemen örökre ott a kegyetlen forradás és víg ember nem leszek soha, kivéve, ha írok. Akkor is azért írok vidám dolgokat, mert mikor tollhoz nyulok, mindig felderülök azon a gondolaton, hogy micsoda éktelen bolondság az, hogy egyik ember ír, a másik meg olvas.”

III.

A Kétség és remény kötet közben annyira rendeződött, hogy végre is nyomdába adódott. Maradt a régi cím, a: Hangulatok. Első költői terméke volt ez Felfalunak. Első, amire a szerző egyedül keresett kiadót, minthogy a kollégium sehogysem vállalta. A tartalomból Szabolcska bizonyára többet árult volna el, ha ezt írja kötete fölé: Piroskától—Erzsikéig. Az új termésbe belefoglaldott a Grand Caféban és a Salzburgi csapszékben is.

A szürkeporos vagy tengelyigsáros falu bogárházainak eseménykéi új szín volt a magyar lírában s így Szabolcska Mihály neve egy új világ beköszöntőjét jelentette a magyar irodalomban. A prózában Gárdonyi indul ugyan-ezekkel a színekkel és témákkal. Írta a falut és a falusit. Csoda-e hát, ha mint barátok is egymásra találtak. Már mikor az előző kötetje megjelent Szabolcskának, így üdvözölte Gárdonyi Szabolcskát:

Budapest, 1893. X. 9.

„Kedves Miska Pajtás!

Ügytetszik nekem, mintha régi cimborám volnál és ezért a te meleg soraid után már én csak per te beszélek. Egyformán érezünk. Egy-

formán gondolkozunk. És míg én téged csodálak, azzal a reménnyel ajánlom barátságomat és szeretetemet, hogy méltatlan nem leszek a te szíves barátságodra. Hiszen oly kevesen vagyunk, édes Miska pajtás, magyarok az irodalomban, hogy egymást megbecsülnünk a sors is kényszerít.

Kezdetől fogva figyelem a munkáidat, és bár én a verselés mesterségét nem értem, de a magyar érzést és magyar gondolkozást minden íróban szeretem. Ezért jóbarátom nekem Pósa Lajos, Endrődi Sándor, Szávai Gyula és... fájdalom nincs tovább. Nincs sem eredeti, sem gyökeresen magyar gondolkozású poétánk. Sokszor úgy elkeseredem, hogy polkba kívánom az egész irodalmat.

Örülök hát, hogy vagy és leszel. Folytasd a munkát, amint látom, hogy biztatásom nélkül is folytatod, s főképp arra figyelmeztetlek, hogy ne kívánkozzál magasabb toronyba harangnak — sokkal tisztább, csengőbb, szívhez hatóbb így a te hangod, mint nekünk fővárosi harangoké, akiknek a zengését zavarja az örült életküzdelem lármája.

Remélem, boldog is vagy kis falusi magányodban és azt hiszem, az az odavetett megjegyzésem, mely az ellenkezőt sejteti velem, csak a póéták ismert betegségének, a maradhatatlanságnak a szava volt.

Örvendeztess meg néha egy-egy levéllel engem, aki vagyok és maradok igaz barátod

Gárdonyi."

Mire Szabolcska ezzel válaszol:

„Soraidra vonatkozólag félek, hogy akaratlanul is megcsallak tégedet. Nem vagyok én, barátom, poéta, csak műkedvelő. Ha egy-egy hangot véletlenül eltalálok, nem az én érdemem. Hanem egyben nem csallak meg, hogy t. i. őszinte emberrel fogsz kezét s azt hiszem ez a fő.

Írj, ha ráérsz.

Szeretettel köszönt
igaz híved
Szabolcska.

Gárdonyi azután teljesen kiönti lelkét új barátja előtt:

„Nem lehetne-e valahogy az én életem fájdalmas kérdését is a te bölcsességeddel megoldanom? Igérem, külsőleg alávetem magamat minden egyházi és világi követelménynek, csak menekülhessek az asszonytól, s az örökké nyugtalanító gondolatoktól, amik agyamnak lassankint oly tehertételeivé nehezednek, hogy íróasztalomnál is lefogják tollamat, kiszárítják tintámat.”

Szabolcska szívvel, lélekkel sietett Gárdonyi vigasztalására. Nemcsak reményeket nyújtott írásában, de őszintén megírta a szabadulás útját:

„Ami a válást illeti: még most csakugyan könnyen megy a dolog — nálunk. A polgári házasság életbelépéséig. (Én pl. három hét alatt váltam el.) Pénz se kell sok hozzá (60—80 forint, mondjuk 100), csak egy kell mulhatatlanul, hogy az egyik fél 6 hétig itt lakjék. Eljössz hozzám, itt leszel, mint állandó telepedett, mely esetben tetszés szerint kinevezhetlek akár bonorum direktoromnak, akár házbéli barátomnak. Írj erről rögtön. Akarod-e komolyan? A másik fél kezdhetné a pört? (pl. előre való magadra vállalásával a költségeknek.) Mert ez is fontos. Addig én is bővebb információk után látok.

Isten áldjon meg. Ölel

Sz. Miska.”

(Felfalu, 1894. X. 20.)

Gárdonyi bizonyos, hogy megörvendett a soroknak. Annál kevésbé a feltételeknek.

— Másfél hónapra utazzak Felfaluba? És, hogy az asszony indítsa el a pert? Ez az, ami teljességgel lehetetlen! Az én volt asszonyomnak sokkal inkább szüksége van az asszony-névre, sem hogy megcselekedné. Különösen ha érezné, hogy az urának a válás érdeke. De azonkívül is. Titkolt okok kényszerítik, hogy ha már a férjéhez nem ragaszkodhat, az egyházi kapcsolatot elszakíthatatlanságában bizakodjék. Ezt a titkolt okot Gárdonyi sohasem fedte fel a világ előtt. Az asszonynak meg még nagyobb érdeke volt, hogy

hallgasson róla. Éppen úgy azt sem ütötte dobra Gárdonyi, hogy amikor felesége duskálkodott a jólétben, ugyanakkor őt megélhetési gondok gyötörték, hajszolták roskadásig. Éjszakánként is alig akadt 3—4 óra pihenője. Micsoda szívszakadással írhatta:

„Kedves Miska!

Nem 6—8 hétig, de 6—8 óráig sem lakhatnék most Budapesten kívül. Eszerint maradok úgy, mint voltam. Jobb is. Legalább addig, míg így vagyok, nem lehet megházasodnom, márpedig én egy jó vacsora után mindig könnyen belemennék a szentségekbe. Csak az az egy fenyeget, hogy egyszercsak 10—20 esztendő múlva beül hozzám az asszony. Ő persze pert nem kezd, mert még mindig nem mondott le rólam egészen. Ha másképp nem lehet, megvárom az új törvényt.

Feszty Árpádnak mondtam, hogy szívesen láttad volna. Persze most vakaródzik már, mikor én le vagyok kötve.

Mégis szeretném tudni, hogy úgy egy napra, ha lemennénk: nem okoznánk-e azzal neked gondot, — főképp abban az esetben, ha Dankó Pistát vagy Lányi Gézát levinnénk magunkkal.

Tehát hárman mennénk. De ezt komolyan kérdem. Nekem ne udvariaskodjál, mert az közöttünk fölösleges, hanem mondd meg, hogy szállás dolgában nem okoz-e ez neked aggodalmat? Nb. mind a hárman cigányok vagyunk és nem urak!

Mert lehet, hogy egy napon — már akármikor

— felbolondulunk Fesztyvel, aki a legkedve-
sebb, egyszerű magyar gyerek és jó cimbora
— és ott termünk.

Ebben az esetben reggel érünk oda.

Hát már most a kérdezetten kívül még azt is
írd meg, hogy hegyet kell-e mászni, vagy kén-
köves barlangot? Lehet-e kocsit kapni, vagy
oly közel van, hogy gyalog hozzád jutunk?
Szóval az ránk nézve Kínaország és így ne
mondd azt, hogy: ebadta nimőtjei még az utat
se tudják.

Kérlek azt is írd meg, hogy ha vasárnap me-
gyünk, hátráltat-e ez a prédikálásodban? Vagy
nekünk is akarsz prédikálni? Ez utóbbi eset-
ben írásbeli szerződést kívánok tőled, hogy rö-
vid leszel, habár azt meg el nem engedjük,
hogy katedrában ne lássunk és halljunk.

Budapest, 1893. okt. 26.

szeretettel barátod
Gárdonyi."

Hogy Gárdonyi ennyire érdeklődött Felfalu
iránt, a házassági ügyön kívül kétségtelenül az is
az oka, hogy Szabolcska oly megkedveltetően
jellemezte otthonát a Havasok alján, hogy
aki elolvasta, vágyott oda:

Gyönyörű vidék ezt szeretem
Havasok pompáznak odafenn

— — — — —

Végig a hegyoldal csupa fa
Vadrózsa erdő nyílt alatta

— — — — —

Pompa, fény, madárdal mindenütt
Soha ennyi szépet egyhelyütt.*

Erre a gyönyörű vidékre csalogatta Szabolcska Mihály jóformán minden író társát. Így Pósa Lajost, Endrődi Sándort, Rákosi Viktort is. Meg másokat. Megnyugtatásul pedig megírta Gárdonyinak:

„Hogy hogy bírlak én itt ennyiőtöket eltartani? Könyen barátom! Voltál-e valaha Jármiban, Szatmár megyében? Nohát ha lettél volna, ott a templom homlokán láttál volna te egy ilyen büszke felírást:

Építtette a nemes nemzetes Jármifamilia, az eklézsia költségén.

Így tartalak én is el titeket, — a magatok költségén. Én adok házat (van öt szobám), kilátást, fürdőt, tájéket. Csak szakácsot tartunk közösen. Ha nyolcan leszünk, ez kerül 10 forintba egy hónap alatt egynek-egynek. Régenben van három olyan (férfi) szakács is, aki fürdőkre szokott szegődni. Ezek közül egyet szerződtetek (Notandum, most nincs háztartásom) s gyönyörűen eltöltjük együtt a nyarat.

Asszonyt, ha csak lehet (és lehetni fog) nem vesszünk be. S a társakat is közös szavazattal vesszük be. Még ajánlhatsz te is, mert egész 10-ig, 12-ig lehetünk.

Ennyit erről. Légy szíves hamarosan biztos szót adni, hogy jössz. Téged ugyan 20-iknak is elfogadnálak, de mégis jobb, ha előre meglesz a biztos listám.”

---

* (Hangulatok. 116. lap.)

Erre az őszinte meghívásra egy alkalommal a Pósa—Feszty—Gárdonyi hármas már útrakészen állott, mikor Gárdonyi megrontotta az örömet. Nem mozdulhatott lapjától, a Magyar Hirlaptól a mindennapos Göre miatt. Feszty Árpád különösen sajnálta, hogy nem mehet Erdély-látásra. Pósa meg tudta, hogy Gárdonyi a lemaradást nehezteli nagyon, mert meg is írta Szabolcskának mentegetődző soraiban:

„Gárdonyi mint pappal is szeretett volna veled beszélni. Írhatnál neki, mert szörnyen gyáva és élhetetlen ember.”

Közben a két jóbarát fényképet is cserélt.

Szabolcska ezzel a néhány szóval küldötte meg a saját arculatát barátjának:

„Arcom vonásit ez ábrázolatban itt küldöm. Bíz' ez barátom csak kócmadzag cégér, de — felsőbb hatalmak akasztották ki rám. Világéletemben ez a második arcképem, szakértők szerint ez a jó. Ami, — t. i. ennek az általam való emlegetése — azt akarja jelenteni, hogy szebb vagyok!”

Mire Gárdonyi:

„Köszönöm a képet. Kedves meglepetés nekem, mert nem vártam ilyen hamar. Azt mondták, hogy tatárfejű ember vagy. No, biz én inkább alföldi kun típusnak talállak s annyiban félelem a megjegyzést némileg igaznak, hogy

az ábrázaton olyasmit látok, mintha a tatárpusztítás felől keseregneél. Mérges lehettél, Miska, de nagyon, s azt hiszem, szívesen megengeded, hogy nyájasabbnak képzeljelek."

És utána így jellemezte önmagát:

„Itt megy cserébe az én képem. Rettentően ki vagyok nyalva Miska, mert zsidó a fotográfus, és a zsidónak mindig az a jó kép, amelyik nem hasonlít, de szebb. Képzeld hozzá beesett arcot és színtelen képet, nagyobb orrot és egy hosszúszerű pipát, — akkor a kép hű lesz. Nb. Ha nem vagy pipás, akkor ne is hívj, mert én kifüstöllek a parókiából. Még mielőtt odamennék, azt is tudd meg, hogy én pápistának keresztelt pogány vagyok, — hogy a bort szeretem, de inni nem tudom, — hogy kiállhatatlanul lusta, szótalan és a világon minden dologgal elégedetlen fráter vagyok."

Még hozzáfűzte Gárdonyi:

„A leveleden ugyan jót nevettem, barátom, 8 heti szabadidő a világon sincsen, nemhogy nekem volna. Ami pedig a mostani levándorlást illeti, én megvallom, sohasem jártam Erdélyben és rettenetesen félek a medvéktől, pláne, te tudj az Isten micsoda sziklahasadékban lakol, s micsoda Csimborasszókon keresztül lehet hozzád jutni. Máskülönben meg nem is kaphatok 3—4 napi szabadságot. Az csak nyáron lehet. A határozott ígéreteket azért nem ereszthetem én könnyen a szélnek, mert nem tudom, hogyan állok majd egészség dolgában. Különben erről addig ne is beszéljünk. Azt hiszem, a felsorolt nevek közül mégis én magam

leszek, aki veled pélpázok nyáron a lugasban. Különbben is csak a hármás kompániát szeretem.

Ezeket tudodra adva, kérlek írd meg, — ha mered, — hogy menyire van a falud az állomástól.”

De, ha Gárdonyi nem is szállhatott vonatra, küldött maga helyett Szabolcskának talán még a fényképnel is kedvesebb meglepetést, ami egyben viszonzás is volt a gyöngyvirágtáblás Hangulat kötetért. Elküldötte új verskötetét az Áprilist, saját kiadásában,(1) mert az időben még ki vállalkozott volna egy ismeretlen fiatal tollforgató verseinek kiadására. A kötet piros rózsákkal cifrázott aranyborítékkal jelent meg. Kézbe fogva ha talán tetszetősebb Szabolcskánál, belsőleg . . . no erről azután nem nyilatkozom. Írja meg Szabolcska, mit olvasott ki belőle. Hogy mások osztják-e nézetét, nem tudom, csak annyit jelenthetek, hogy a könyv második kiadására már ugyanaz a kiadó vállalkozott, aki Szabolcskóra.

„Kedves barátom, Géza!

Három heti hosszú bolyongás után ma kerültem haza. Legkedvesebb meglepetésül a te új könyved fogadott. Egy párat elolvastam ugyan már belőle, de igazán élvezni csak ezután fogom. Derék jó dolgot cselekedtél, hogy kiadtad.

Magad iránt is, meg az olvasó közönség iránt is. Igaz, őszinte magyaros poéta vagy. Nagy szó ez ma, barátom! Nem azért mondom, mert én is ezt a hangot próbálgatom, hanem mert ebben találom, ebben látom a jövő poézisét. S ez irány felé nekem még mesterkéltek vagyunk mindnyájan. Sőt az még Arany is. A jövő nagy poétája a legmerészebb dolgot is úgy tudja és fogja majd elmondani, mint abonyi parasztleány azt a remek együgyűséget, hogy

*Inkább nézném az abonyi kettőt,
Mint Majlándban ezt a harminckettőt.*

Szóval, a természetesség aranyos korszakát a költészetünkben igazában még csak ezután várom. Mint ennek egyik előharcosához küldöm el hozzád a lelkemet meleg kézszorításra és forró ölelésre.

A többit megbeszéljük majd élőszóval. Kézsülők föl Budapestre, ha lesz belőle valami, ha nem: úgy itt a nyáron, mert addig az lesz, ameddig jössz, de bizonyosan várlak. Ha én mehetek hamarabb, persze fölkereslek. Még sokat akartam diskurálni, de itt a posta.

Isten áldjon meg! könyvedet még egyszer és sokszor nagyon köszönöm. Akármit mondanak majd rá, légy biztos, hogy okosan tetted, hogy kiléptél vele. Sok nagyon jó vers van benne, amik egyenkint fölérnek egy-egy mai u. n. jeles poétánkkal.

Felfalu, 1894. IV. 14.

Ölel
igaz szeretettel
Sz. Miska.

Hogy mégis melyik volt a sok nagyon jó vers közül a legjobb, erre akkor még nem nyilatkozott, de érdekesség kedvéért idejegyzem, egyszer szóról-szóra ezt írta Gárdonyinak:

„A versekről majd beszélünk a nyáron. Neked az Annuska lelkem szeretsz-e kezdetű versedet szebbnek tartom Salzburg minden csapszékénél.”

Arról, hogy az Április kötet (első kiadás) nem kiadó, hanem írója költségén került forgalomba, vagy két hónappal későbben ezt írta barátjának:

„Kedves Gézám!

Mióta nem láttuk egymást (már t. i. ahogy eddigelé szoktuk látni egymást), nagy betegségen mentem át. (Válópere.) Erről majd előszóval, ha eljössz. Legutóbbi leveled után belefogtam egy hosszúra tervelt értekezésbe, amit levél alakjában intéztem volna hozzád valamelyik ottani újságban. Ennek a töredéke akadt ma a kezembe. Bánom, hogy nem írhattam végig annak idején. Annál inkább, mert amennyire alkalmam lehetett mostanában figyelemmel kísérni a lapok szépirodalmi részét: (ha egyáltalán lehet ilyenről beszélni), hovatovább mérgelődve láttam, hogy milyen pocsékul kurtán bánnak el a 6-ik (vagy hányadik?) nagyhatalmasság gőzzel dolgozó kegyelmes urai a te jó kis nótáskönyveddel. Általában gyaláza-

tos viszonyok között élünk mi, barátom, — ami a szépirodalmat, specifice a versírást illeti. Maholnap újra kiszorulunk a nótákkal a pász-tortüzek mellé. Az irodalomból kiöli a Zsumál, meg annak a szenzáció hajhászata. Verset már csak a vidéki lapok közölnek, kegyelemből, úgy ahogy. De milyen verseket? 10—15 vidéki lapom jár. Ahány szám: annyi vers, és annyi név. Szinte látom, hogy a szerkesztőnek vers vers! Hogy ki írta és hogy írta, Petőfi-e vagy Dura Máté, az egészen mindegy. Csakugyan legjobb, ha éppen nem, vagy csak magunknak írunk.

No de ezekről a dolgokról is kikeseregjük magunkat, ha eljössz.”

IV.

Gárdonyi továbbra is mozdíthatatlanul ragaszkodik Pesthez. Érkezik is a panasz:

„Kedves Gézám!

Látod, hogy elfut a nyár anélkül, hogy láthatnálak. Már nyitnak az őszi rózsáink is. (Ez az egy virág, amit nem szeretek.) Itt az ősz hosszú s állítólag nagyon szép. Hátha találnál, Géza, egy kis rést, amelyen itt, hacsak égy pár napra is, lejöhetnél hozzám. Nézz jól körül, s gyere, ha teheted.

Lásd, mi ketten rossz levélírók vagyunk, ami talán természetes is olyan embereknél, akiknek félig-meddig kenyerük a penna.

Az albumlapot küldöm még ma. Jobb lett volna tán azt írnom rá Arannyal, hogy:

*Vidd jó uradnak egyszerű lapocska
Szíves, de bánatos üdvözetem!*

Annyi szépet olvasok folyvást a képről, (Körkép) hogy csakugyan bánatossá tehet a távolság.

Az Örök naptárt, Géza, köszönöm! Bűvészet az, barátom, hogy egy poéta ilyen dolgokat is így megcsináljon. Mikor évekkkel ezelőtt először hallottam rólad közelebbi információkat: (Szegeden volt) azt mondták, ezermester vagy. Sajnálom, hogy egyben, a Budapestről való kimozdulásban nem mesterkedel. Mikor így elbánsz az idővel, s milliomos vagy a Századok kivetésében, ne lennének e napjaid?

A találkozásig úgy se tudunk mi már eleget, se elég gyakran írni. Beszélj Pósával, s gyertek le együtt. Minden irányban felelősséget vállalok, hogy nem bánjátok meg. Megállj csak, egy jó gondolatom van, amit meg kell hallgatnotok. Pár hét múlva a Szász-Régenvidéki magyarság felolvasó estélyt rendez Régenben. Cél: egy magyar kaszinó alapítása. Olvastok, amit akartok. Egy vers, egy tárca. A rendezőség nevében kérlek, gyertek le akkorra. Mielőbb felelj, kérlek, egy sorban is erre. S én sürgönyözöm meg a napot, amit különben tehetünk errébb-arrébb a kedvetekért.

Ölel igaz szeretettel
addig is
Miska."

Felolvasás és Gárdonyi! Ki-ki olvasson magának! — ez volt az elve már kezdő újságíróskodása óta. Író jó felolvasó sohasem lehet, mint ahogy a felolvasás művészete sem való másnak, csak színésznek. A szónokolás meg legfeljebb mégazonfelül a képviselőnek engedhető meg. Az meg, hogy valaki arcát és ruháját mutogassa a közönség kíváncsiságának lohasztására, gyerekes valami éppannyira, mint a kíváncsiskodás. Az írónak nem szabad soha az arcát, alakját, járását, ünneplő asztal elé állítását lesnünk, mert ez távol áll foglalkozásától, s nem illeszthető össze az íróasztal megbecsülésével.

Szóval éppen a legkényesebb pontján érintette Gárdonyit Szabolcska, anélkül, hogy sejtette volna. Bizonyos, hogy kapott is Gárdonyitól valami túlságosan őszinte írást, amire Szabolcska így válaszolt:

„Ha csak szerét ejthetem, föl megyek hozzád mégha csak egy napra is — az ősszel. — Most különben Szent Dáviddal foglalkozom. Kezdek rájönni, hogy egy igazi poézis van a világon, az, ami a vallásban van, Isten körül. Vallás és a poézis különben is ikertestvérek.

Hát te mit csinálsz? Göre Gáboraidon feltétebb lyókat mulatok.”

Gárdonyi e sorokat olvasva azt hitte, hogy Szabolcska nem akar több világi verset írni.

Sietve így válaszolt hát:

1894. okt. 19.

— — — — —
„Szent Dávid hegedűjének komolyan szólva nem nagyon örülök. Írj te magyar nemzeti dicsőségünkről, magyar szívünk világegyeteméről verseket. Ezt gondolom, s írom őszintén.

Öllelek
Gárdonyi.

Szabolcska megdöbbsent a levélre. Igyekezett is a válasszal:

„Kedves Géza fiam!

Mint pap felelek arra a leveledre, amit te nem paphoz, hanem a poétás emberhez írtál. Te, kedves fiam, egy tévelygő lélek vagy. Térj meg, mert elközelgetett az Istennek országa. Fiam, békülj ki vele, míg nem késő! Úgy látszik te belefogtál a biblia olvasásába, de nem mentél tovább az ó-szövetségnél. Az a bosszúálló Jehova a régi pogánykor Istene. Az új-szövetségé, a miénk, barátom, más! János, az Úr legkedvesebb apostola azt mondja, hogy: az Isten szeretet, és aki szeretetben lakozik, az Istenben lakozik. Ő mondja azt is, hogy: (betűről-betűre citálok) az Istent soha senki nem látta, de ha egymást szeretjük, az Isten mibenünk lakozik. Isten a szeretetben van csak, ami az egészséges szívű királyt oda készíti hajolni a beteg koldus fölé, mint ahogy tette a szeretet legnagyobb mestere, a mi mesterünk, a názáreti ács fia.

Ejh, találkozoznunk kell; ezer ív papíron se ír-
nám le, ami forr bennem. Legközelebb többet.

Csókol igaz szeretettel
Miska."

Szabolcska még a választ sem várta meg, máris
írta a „legközelebb többet:"

„Az én Istenem: Szeretet. Neked, mint fröd,
istened a szeretet! Egy hiten vagyunk, mint a
huszár, meg a regimentszabó, csakhogy mégse
egyen. Én ezt az Istent el is ösmerem és imá-
dom. Hova mégy te Isten nélkül? Mádra! Van
lelked? Van. A világ olyan sejt, mint mi. Van
lelke? Van. Istennek hívjuk. Ha te enélkül ki-
magyarázod én nekem az embert, a vialágot, az
öntudatot (ami a legfőbb), megeszem a fejemet
és elmegyek újdondásznak a készülő új heti-
lapotokhoz. (Persze azután.) Ne képzeld holmi
bigottnak engem, de Istenben akkor is hinnék,
ha egymagamban maradnék vele a világon.

Micsoda egy dolog lett volna az, ha ti egy-
szer Fesztyvel együtt mégis itt töremtek! Hátha
a jövő tavasszal?!

1894. okt. 14.

Ölel Miska.

Mire Gárdonyi ezekkel a sorokkal válaszolt:

„Kedves Miskám!

Igazad van. Én nagyon szeretlek téged, hogy
tiltakozol a sötétség ellen. De minek maga a
sötétség is. Hogy láthassuk a világosságot.

Bpest, 1894. okt. 15.

Ölel
Gárdonyi."

Mire a válasz:

„Kedves Gézám!

Én mind áttestem azokon a vívódásokon.

Azok a kérdések mind átmentek az én fejemben is. Hiszen ha világosan látnánk itt: akkor nem kellene hinnünk. Csak tudni. Ha meg tudnánk azt, hogy van Isten: akkor vége volna az embernek. Akkor nem volna se erény, (igaz, hogy vétek se), se szabad akarat (igaz, hogy kételkedés se), se sok ezer minden egyéb. Óh, százszor rosszabb lenne így. Igazság nincs a földön, ha — úgy akarod. De ha úgy nézed: van. Jóság nincs, ha úgy nézed. Pedig van. Tőlünk függ minden, a mi szubjektívitásunktól. A test: világ. Istene a lélek. A világ: test. Lelke az Isten. Van lélek? Sohse láttad, csak a munkáiban. Ha nincs: az elefánt meg sok majomfaj okosabb volna nálam. (Ez utóbbi az idegsejtek elméleténél fogva.)

Több kérdést tudnék feladni neked, mint te nekem.

A világ? A milliárd világok? Hogy állt elő? Hogy lett? S ha minden úgy lett is, de az emberlélek? egy kukacból, egy sejtből? Igen, ha a test úgy lett volna is, de a lélek? A Shakespeare lelke például? Lásd, több vakhit kell ennek az elhívéséhez, mint az Isten lételéhez.

Isten áldjon meg. Ölel
Sz. Miska.”

Felfalu, 1894. X. 20.

Gárdonyi újból elhatározta:

— Indulok Felfaluba!

Megszervezte az expedíciót. Pósa Lajos, Feszty Árpád, egyelőre ennyi is elég. Hogy az útját a lerándulásnak egyengesse, előrebocsátott egy tiszteletjegyet a „Pokol”-ba. Gárdonyi azidőben a szerkesztőségi teendője mellett titkára volt a Pokolkörképnek, amit Molnár és Trill festettek Dante Divina Comédiája után. A kirándulás megszervezése azonban nehezen ment. Gárdonyi legutóbbi lemondása miatt most már se Pósa, se Feszty nem vállalta a vonatkozás örömeit.

Gárdonyi erre már csomagolt:

— Lemegyek egyedül.

De érkezett Szabolcskától egy újabb levél:

„Kedves Gézám!

Ebbe a rongyos levélbe is vagy öt napja belefogtam. Valami közbejött s félretettem. Ma azután megjön a te gyászjelentésed. (Se Pósa, se Feszty.) Nagyon sajnálnám, ha betűszerint kellene vennem. Gyere el, Géza, hacsak egy-pár napra jöhetnél is. Mert nekem, barátom, lehetlenség annyira elmozdulnom őszig.

A küldött jegyet köszönöm. Megpróbálom, nem eresztenek-e be vele a szászrégeni panorámába? Hátha néhány napi szabadságot kap-

hatsz te, Géza. Hátha beteg lennél véletlenül. Szóval a körkép egy hétig meglesz nélküled is s itt látsz szebb panorámát, vidéket. Úgy szeretnék látni s jól kibeszélgetni veled magamat.

Hányd meg jól a dolgot s tudósíts hamarosan. Felfalu, 1894. V. 30.

Ölel
annyiról, igaz szeretettel
Miska.

U. i. Hova tovább zsendülök, mint a makk."

Ez a „tovább zsendülök” mit jelent? tünődött el Gárdonyi. — Persze — ütött a homlokára — házasságának lelki gyötrelmeit vedli. De akkor mi nek keljek én útra, hogy elmenjek ahhoz, akinek ugyanaz a bánata, ami az enyém? Csak búsítanánk egymást. Maradok.

Így azután a nyár újból nem hozta össze a két barátot. Az ősz ellenben mégis hozott valamit. Meglepetést:

„Kedves barátom, Géza!

Csak látom én, hogy nehéz téged kivájni Bpestről. Hanem azért mégse fogsz ki rajtam. Most egy olyan furfangos módszert eszeltem ki, amivel azt hiszem, túljárok az eszeden, s kicsallak az odudból. Hogy lecsaljalak idáig téged is, meg Pósat is: hát megházasodom! Úgy én, komám. Ha azután ti még erre se jöttök el idáig: akkor én már többet bizony Isten nem tehetek. Ekkora áldozat után, azt hiszem, ti is

gondoltok egyet. Olyat, amiből kettő szokott lenni s lejöttek.

Az időt persze még most nem írhatom meg, már csak azért se, nehogy akkorára valami halaszthatatlan dolgot kerítsetek magatoknak. De karácsonyig megcsináljuk valamikor.”

— — — —

Gárdonyi közben addig töprengett, vajjon nem csupán tréfa-e az egész s halogatta a gratulációt, míg Szabolcskától új levél érkezett:

Kedves Gézánk!

Nem voltam idehaza. Innen ez a késedelem. Gyertek, ahányan és amikor jöhetnek. Igaz, hogy én most nomád életet élek, de van azért mindenünk. Legkivált lakás. Ha annyian jöttök, hogy le is feketünk: jó. Ha meg annyian jöttök, hogy nem lesz hova feküdnünk, annál jobb; legalább fönt leszünk reggelig.

Marosvásárhelyig váltotok jegyet. Onnan Szászrégenig külön. (Egy óra járás gőzzel.)

Az állomásnál (Régenben) mindig van kocsi elég s jöttek egyenest Felfaluba. Kocsin egy-negyedóra. Itt azután az Istenre és a helybeli papra bízátok magatokat.

Úgy tudom, hogy d. u. 2 óra körül indultok Budapestről. De akármikor: egy pár perccel előbb vagy mikor t. i. az indulástok már bizonyos, feladsz kérlek egy szót a drótra, hogy megyünk. (Lehet ugyan, hogy ti hamarabb itt lesztek, mint a sürgöny, de hátha nem. Isten és a m. kir. posta útjai kifürkészhetetlenek.)

De Géza, most én ezt a legkálomistább módon bizonyosnak veszem. Úgy intézzétek a dol-

got, hogy legalább másnap d. u. 3-ig itt marad-
hassatok. Mondd meg Fesztynek, hogy ez az
egész vidék egyszerűen festenivaló.

Most még egyet. Én a legközelebbi vasárnap
(nov. 4) jegyet váltok egy idevaló kedves,
szőke gyermekkel. Bolond és hívságos, asz-
szonygusztus, de hát hiába, ezt publikálni kell
az újságban is! Légy szíves a Magyar Hírlap-
hoz bemondani a particédulánkat. (Özv. Ko-
rondy Jánosné-bájos és művelt leányát [kivétel-
képpen csakugyan az ám, hékás!] Etelkát el-
jegyzi Szabolcska Mihály.) Lakodalmat majd
csak a tavaszon tartunk, attól jöhettek.

A Mennyország felé való utazásodon
(Gárdonyinak Huszár a mennyországban
c. folytatásos verse) szerfölött jól mulatok. Hogy
akadt fel? Csak nem verték mind a hármat
agyon az osztzkodáson?

A többit majd szóval. Ölel addig is s a leendő
útitársaidat üdvözli a távolból előre

Felfalu, 1894. XI. 1.

Szmiska."
igaz barátod

Szinte látom, Gárdonyi e hírre nagyot szippant-
hatott a pipáján s boncolgatta az eseményeket:

— Korondy Etelka! Ennyi a nagyközönségnek,
mondjuk, a Magyar Hírlap olvasótáborának ele-
gendő, de nekem éppenséggel kevés. Sőt a le-
hető legkevesebb. Csak tudnám kicsoda? A sző-
keség önmagában még nem házassági érték, a
bájosság meg egyéni valami. Szerelmes ember
mindent mámorosan szebbnek lát, mint a józan.

Még nagyobb volt a meglepetése, mikor hallotta, hogy Szabolcska násznagyul Pósat kéri. Vállalta persze azonnal. Gárdonyi felkérését pedig arra tartogatta, amikor Felfaluban megjelenik. Jobb az ilyen ügyet ilyen komoly emberrel négyszemközt elintézni. Ki tudja, Gárdonyi hajlandó-e Szabolcska kedvéért vállalni ilyen szerepet.

Etelka egy felfalusi földbirtokos család leánya volt. Szabolcska Mihály konfirmációra készítette elő az apátlan árva Korondy-leányt. Mint iskolás-gyermek került szeme elé a tiszteletes úrnak, a gyönyörűségesen fejlett, hamvasarcú leány, akit a tiszteletes úr szigorú tanáros szavakkal oktatót a kátéra, mégis mikor kérdezte, oly sok szeretettel adta fel a kérdést, hogy Etelkának lehetetlen volt nem éreznie a megkülönböztetettséget.

A Korondy-ház nincs messze a paróchiától. Ablakai szembe néznek. S ezeken az ablakokon keresztül sokat átmerengett a tiszteletes úr és sokat Etelka. Végül megnyíltak a szívek és az ablakok. A kislányból menyasszony lett.

Ezekután Gárdonyi is, Pósa is türelmetlenül várta, mikor érkezik el a vidám leutazás napja.

A várakozás újabb meglepetéssel végződött. A vőlegény nem írt, nem hívta őket. Az idő múlt. Mire Gárdonyi nekidurálta magát s valami ilyen-félét írhatott Szabolcskának:

— No, mi az Miska, talán bizony megházasodtál a hátunk mögött? — Mire ez volt a válasz:

„Ördögöd van, mert csakugyan megházasodtam! Ha nem mondanám is, kitalálnád erről a levélpapírosról, amit a feleségem tett elém. Ez alkalommal innen a falumból házasodtam: minden valószínűség szerint jobban, mint először. Az anyósom halálos ágya előtt esküdtünk meg két becsületes atyánkfia tanúsága mellett. Szóval: lakzi nélkül. Ezért nem sürgettelek utóbb titeket. Különben is tiszta szívből utálok minden ceremóniát. Az asszonynak köszönd, hogy most kétakkora epistolát nem csördíték a nyakadba, hálaképpen a tiedére, amelyből el ne ejtsd ezt az új képet (új is, szép is, igaz is) [Szabolcska volt rajta és Szabolcskáné, az elsőnapos asszony, a parókia előtt], lásd, hogy a házfödeleket nálunk körülrojtossa a hó. Bíz én mindig vártalak benneteket az ősz óta. Tavasszal mi ruccanunk fel egy pár napra Budapestre. (szép!) S meglátogatunk, (még szebb!) ha csak megfoghatunk s ha bélyeges kötelezvényt küldesz, hogy visszaadod a nyáron a vizitünket.

Vége az aranjúezi szép napoknak! Ezután úgy fog gyötörni biztosan a feleségem, hogy az

ártatlan közönség bánja meg. (A Magyar Hírlap olvasóközönségére céloz.) Szóval előveszem hónapok multával mégegyszer szerelmi dudámat. — Ezen a papiroson ne várj most tőlem semmi okos dolgot. Csak megköszönni és nyugtázni akartam ezzel a te nagyon jóízű leveledet.

A Magyar Hírlapnál beugrattak 100 forint ára (ők számították így) tárcacikkig. Jól tették, hogy előre egy garast se adtak, de azt nem, hogy ennek fejében nem küldik a lapot. Ha bejársz, mondd meg azt ott egy illetékes faktornak. Hiszen írott szerződésük (egy ilyen jellegű levél) van nálam. Ez az egy napilap járt eddig (a Fővárosi-n kívül) a megyénkbe. Minek szűnjék meg már ez is?

Később többet. Sokat. Mindenről. Most légy szíves belátni, hogy elég egy ötnapos házastól ennyi is.

Ölel igaz szeretettel
Szabolcska Mihály."

Talán említenem sem szükséges, hogy a Magyar Hírlapbeli ajánlatot Gárdonyi járta ki Szabolcskának. Nászajándékul szánta a főszerkesztő írását. Ezt azonban előre nem árulhatta el, se a lapnak, se Fenyő Miksa lapvezérnek. A szerződéssel darabig vártak, hogy Gárdonyi zsebre vágja majd és leutazik vele. De hogy Gárdonyi nem jelentkezett, póstára adták. Így az ajándék másképpen sikerült, mint ahogy kitervezte.

Gárdonyit egy idő óta bántotta Szabolcska hűtlensége a költészethez. Amikor Szabolcska el-

jegyzése nyilvánossá vált, még jobban csodálkozott barátján. Előbbi szívügyei ontották a rímet és most éppen ez a leglelkibb élménye teszi némává.

Ami azután a tiszteletpéldányos lapelküldetést illeti, azt is lebonyolította Felfalu számára. Megküldötték a félévet egyszerre együtt. Ez az újsághalom csak arra volt jó, hogy Szabolcskát újra az irodalomhoz csalogassa és ígérje:

„— A jövő tavasszal adok ki én is egy kötetet — ha... Talán külön egy vallásosat is. Nem a Szent Hegedűt! Ha... és ha persze...! Oly dús az ifjú remény!

Multkori válaszból notabene kihagytam az újságírók nyelvrontására tapintó részt. Ez a nehéz a mai dalköltésen. Meg az aszfalt. Mit toljam fel magam (még csak látszólag is) fogadatlan bírónak. Úgysem hiszik el, hogy igazam van.”

Mindezek szerint Szabolcska maga is érezte, hogy illene már a költésezettel komolyabban foglalkoznia, Gárdonyi meg azt következtette, hogy Szabolcskával sikerült végre megértetnie, hogy neki a családi boldog együttlétén és a papi hivatásán kívül kötelezettségei vannak a nemzettel szemben. Ezekután azután magára hagyta barátját: hadd gondolkozzék.

Nem írt. Hónapokon keresztül egy sor se indult Pestről a görgényi havasok felé.

Végre is Szabolcska sokalta meg a kivárthatatlan hallgatást és ő szólalt meg:

„Talán hogy beteg vagy? Híred se hallja az ember! Nem tudom már, e szertelen távolság, — időbeli távolság miatt, — hogy melyőnk maradt el az írással, te-é vagy te?”

Azonban (a Bánffy azonbanja óta szeretem ezt a szót) az is lehet, hogy én maradtam el. Tudom, hogy kisasszonyosan te sem számítgatód ezt. Látod, Géza, az utolsó hónapokat nekem meg éppen nagy enyhítő körülménynek kell vened minden tekintetben.

— — — —

Eddig tartott az ezelőtt már vagy két héttel megkezdett levelem. Abbahagytam, mert kivert valami belőle. Most mint afféle papíroskímélő ember, előveszem újra ezt.

Aktuálissá tette pedig ezt a töredéket ma előttem Az akolból (a Magyar Hírlapban megjelent Gárdonyi-novella) való gyönyörűséges kiszólásod. Rég tetszett úgy valami, mint ez. Olyan szűz meztelenül mondod el benne azokat az igazságokat, amiket a római pápának is okvetlenül éreznie kell, hogy örült és repesett benne a lelke. A Hiszekegynek első mondata épp elég is alapul egy becsületes vallásosságra. Ezen építenék veled együtt egy új szektát, ha vissza nem tartana valami. Az t. i., hogy csaknem minden ilyen alapító az a sors vár, hogy futniok kell, részint keresztet cipelniök. Vagy pedig nagyzási mániában meg-

bolondultak. Node a tárcádnak csakugyan örülök, minden szavát aláírom és elküldöm érte lelkemet meleg kézfogásra, forró ölelésre.

Egyebekben, barátom, én mélyen és igazi ázsiai temperamentummal pihenek. Örülök a létnek. És nézem az almafám virágzását.

Hát te hogy vagy, és mikor jössz?

Hogy én, illetve mi, mikor mehetünk, azt most már úgyse tudom olyan bizonyosan, mint a multkor. Félek, megharagítottalak valamivel.

Isten áldjon meg. Ölel szeretettel igaz embe-
red."

Gárdonyi ezekután megnyugodott abban, hogy vége egyelőre a szíves invitálásnak. Szabolcska elfoglalt ember. Szívbelileg elfoglalt. Gárdonyi meg írásbelileg. Az íróasztala fogja.

És ekkor történt, hogy hogynem, Bársony Pista, a híres vadász valahogy megkönyékezte a ki-mozdíthatatlan Gárdonyit: elcsalta vadászatra a fülöpszállási magyar Rokitnóba. Gárdonyinak tetszett a gondolat: hadd lássam én, mi az, ami a vadászokat annyira izgatja, hogy kilométereket járnak egy verébért, csak azért, hogy lepuffant-hassák. Megtanult hát először célba találni. Bársony Pista utasítására. Sikerült is neki váratlan eredménnyel. Bizonyítványt is állított ki róla a híres vadász olyat, amelyet még a magyarhonban talán senki se kapott. Lőtt egy bibicet, egy vere-

bet, meg három fecskét. Mindegyiket külön megsajnálta.

Míg mindez lejátszódott, Szabolcska és neje vonatja megindult Szászrégenből. Beérkezett Pestre és ki az, aki seholsem található? Gárdonyi! Utána Pósa! És utána Feszty! Mikor azután hazamentek a tiszteletes úrék, Szabolcska ezt az írást szerkesztette Gárdonyi Gézának:

„Kedves Géza!

Bíz úgy történt a', barátom, ö. m. a. f.! El se lehet így írott szóval mondani az én nagy odiszzeámat. Arra a legtávolabbról se gondoltam, hogy a világon ekkora véletlenségek is eshetnek. Te, aki olyan nehezen s tudom alig mozulsz ki Budapestről, hogy épp akkor veszed nyakadba a világot, mikor két évben egyszer én odamegyek nyaralni. Ki gondolna erre? Ha Fesztyvel beszélhetek ott, megtudom tőle, hogy te hol vagy, de ekkorra meg ekkorra biztosan megjössz, megvártunk volna. Mert a végsőig elszántuk volt már magunkat a megtalálásodra. De Fesztyt sem lelhettem föl. Notabene, hogy én azonmódon cselekedtem, ahogy csak a legmagasabb furfangos törvény szerint cselekednem lehetett. Küldtem én váltig azt a fiatal inasurat befelé a névjeggyemmel, de az minden mennyei szentekre esküdözött, hogy ő akkora darabot se lát a nagyságos úrból, mint a tenyerem. Még nekem kellett lovagiasan megnyugtatom, miszerint eszemágában sincs becsületes úri személyét a legparányibb kételkedéssel is megbántanom. Ezzel — mit tehettem

egyebet — ajánlottam neki magamat és világgá mentem. Kint a Körképnél meg azt se tudták, hogy a szélrózsa melyik küllője vezetett. Azután telefonoztam egy irodába, ami úgy volt kinyomtatva a telefonos kalendáriumba, hogy Feszty-féle körképtársaság irodája. Itt aztán módfelett megörültem azon, hogy hála minden mérsékelt haladásnak, — a telefonon még eddig nem lehet embert nyakon ütni. Csengetek egyszer, kétszer s öt percenként még vagy ötöt. Hallózok, kérdezősködöm nyájas felebaráti szeretettel utánad, Feszty Árpád után, ahogy dukál. Közbe persze a másik tülkön hallgatóztam. Hallottam én ott barátom mindent. Harangzúgást, káromkodást, viszont kérdéseket, generalbasszust és központi kisasszonyhangokat, míg végre az irodából kereken kijelentették, hogy nekik semmi közük se Árpád úrhoz, se hozzád, se hozzám, hagyjam őket békében. Mire én még egyszer sorra csengettem minden addig háborgatott helyeket és bocsánatot kértem a kimerülésig. Attól fogva pedig nem merem hozzányúlni még a vendéglőcsengetyűhöz sem és elhatároztam a familiámmal, hogy legjobb lesz veled nekünk Felfaluban találkozni. Várunk!

Felfalu, 1895. VIII. 22.

Szeretettel ölel
barátod
Szabolcska Mihály."

Gárdonyi nem győzött eleget bosszankodni. Mikor azután valahogy megnyugodott, elhatározta: Visszaadom a vizitet a felfalui tiszteletes úrnak! Csak azt várta még, hogy a szűnyogcsípések he-

lyei eltűnjenek és izomláza elmúlják. Közben ismét levél érkezett Felfaluról:

„Kedves barátom!

Ma délután egy pár régeni úr volt nálam. Beszélgetés közben olyan dolgokról fordult szó, amit csak fogadással tudunk — more patrio — eldönteni, miután mindkét fél ragaszkodott a saját „úgy hiszemjéhez”.

Légy szíves hát kérlek postafordultával megírni nekem, hogy a politikai napilapok pl. a Magyar Hírlap vagy Egyetértés (mint legterjedelmesebb ez az utóbbi volt épp szóban) hogyan közlik az országgyűlési tudósításokat? A gyűlésen elmondott beszédeket saját odaküldött embereik által iratják-e le elejétől végig? Vagypedig az országgyűlési gyorsírók jegyzéseiből — vulgi: napló, — írják le, vagy kapják készen.

Ez volt — pro és kontra — a fogadás tárgya. És most te döntesz.

Notandum: én naívságnak tartom az egész fogadást, mert szörnyen természetesnek találom, hogy akár pénzért, akár ingyen (hivatalból szinte) azt a lapot készen kapják. De légy szíves, mondom, lehetőleg gyorsan megírni az egész eljárást.

Felfalu, 95. IV. 27.

Ölel szeretettel
barátod
Szabolcska Miska.”

Gárdonyi a levélre nem felelt, hanem vonatra ült.

— Megyek Szabolcskáékhoz!

Délután állított be a tiszteletes úr hűvös ámbitusára. Tikkasztó nyári délután. S a nyitott folyosó sarkában a díványon délutáni pihenésre elnyúlt fekete lüszterkabátos urat pillantott meg:

— No, ez lesz az én Miskám!

Csendesen lépkedett feléje. A heverő úr azonban fejét se mozdítja a neszre. Hasonfekve, könyökére támaszkodva belemerült valami öregbetűs bibliaformájú könyvbe.

— Ejnye a teremburáját ennek a szíves fogadtatásnak — méltatlankodik magában Gárdonyi — s hogy egészen közel ér a díványhoz, olyat csap tenyerével a lüszterkabátos úr nadrágjára, hogy szinte porzik.

— Szervusz, Miska! — kiáltja. — No látod, hogy elgyüttem.

A nadrágon vert úr rettenve ugrik föl:

— Nagy Lajos vagyok.

— Bocsánat — mentegetődzik Gárdonyi fülig pirulva. — Én Szabolcska tiszteletes urat keresem.

— Amott ül az udvaron a malomkőasztalnál.

Gárdonyi gyorsan letette a kézitáskáját a dívány mellett álló székre. Rádobta a felöltőjét is. És nyugodt lépésekkel indult a malomkőasztal irányába. Az udvaron körül virágzó muskátlik.

Távolabb hegyhullámos erdős táj. Illatos erdei levegő. Szabolcska valami írások fölé hajoltan vesződik.

— Szervusz, Miska! — köszöntött rá Gárdonyi.

— Szervusz! — felelt Szabolcska bizonytalanul.

— No, én már ismerlek téged. Hát te ismersz-e? — kérdi Gárdonyi.

— Én-e? Persze, hogy ismerlek. Hogyne ismernék. Várj csak... mindjárt... A neved, az nem jut eszembe.

— No, majd eszedbe jut. Csak gondolkozzál. Szabolcska néz. Töpreng.

— Foglalj csak helyet. Várj. Mindjárt kitalálom. Csak ezek a számok... Megbolondítják az ember gondolkozását.

A cseléd aludttej uzsonnát hoz Szabolcskának. Gárdonyit is meginvitálják. Az aludttejes üvegek kiürülnek. Szabolcska még mindig nem tudja, ki a vendége.

— Mondd meg hát már a nevedet — tör ki végre Szabolcskából a kíváncsiság.

— Mondja a tatár. Dehogy mondom.

Szabolcska kacag.

Gárdonyi mosolyog.

Szabolcska fel-alá járkál Gárdonyival az udvarban, a kertben. Se az udvart, se a kertet nem

mutogatja túlságosan, mert hiszen rejtelem még mindig előtte, vajjon a barátja látta-e már mind-
ezt és mikor. Utána kísértálnak a faluba is. Gyö-
nyörködnek a magastetős székely házakban, a
pirosan tarkáló székely népviseletben és a fehér-
nadrágos derék székely legényekben. Közben
Szabolcska minden öt percben unszolja:

— Ugyan mondd meg már.

És utána nagyokat hahotázik.

De Gárdonyi csak nem árulja el magát. A ház
asszonya éppen nincs itthon. Benn jár Szászrégen-
ben. Ismerősöket látogat. Szabolcska vallat. A
barátja kártyát nem fog a kezébe. Tehát valami
tönkrement földbirtokos vagy ki lehet? Ellenben
sakkozni tud. Zenéhez ért. Zongorázik is, de csak
úgy a maga módján. Viszont Szabolcska költe-
ményeit mind ismeri, de ezzel szemben újságot
nem járát. A betűt gyűlöli. Ki a csoda lehet
már?!?

— No, mondd meg, ki vagy!

Este, nyolc óra tájban, kocsí áll meg a ház
előtt. A ház úrnője érkezik. Gárdonyi Szabolcs-
kával a kapuba siet. Szabolcska csókkal üdvözli
az asszonyt. Gárdonyira mutat:

— Bemutatom neked a legkedvesebb és legtré-
fásabb barátomat.

— No látod, hogy tudod, ki vagyok. Most már te nem akarod elárulni — tör ki a nevetés Gárdonyiból.

— Elárulnám bíz én.

— Kezét csókolom — fordul a barát Szabolcskánéhoz — Gárdonyi Géza vagyok.

— Hát persze — öleli meg Gárdonyit Szabolcska — hiszen gondolhattam volna.

VII.

Az útnak megvolt a kézzelfogható eredménye. Gárdonyi voltaképen azért indult, hogy Szabolcskát írásra serkentse. Megelégedett volna már talán prózával is, csak betűket lásson Szabolcska nevével. Eredményes volt az útja, mert két hétre rá, hogy Pestre visszatért, Gárdonyit ez a levél lepte meg a szerkesztőségben:

„Egy hosszabb lélekzetű verses munkába szeretnék fogni. Ha lehet még a télen be is fejezem. Bem József lenne a címe és tárgya. Legkedvesebb hősöm a magyar világhistóriában. Ebben a dologban kérnélek valamire, de csak úgy, ha ezt könnyűszerrel megteheted, akár magad, akár (ha van ilyen) egy könyvtárban dolgozó ismerősöd által. Szeretnék minden (lehetőleg minden) idevonatkozó könyvet megszerezni. Amit lehet kölcsönbe, amit nem, pénzért.

Tudd meg, kérlek, milyen magyar vagy francia életrajza van Bemnek? Melyik történelmi munkánk foglalkozik legbővebben az öreg viselt dolgaival? Az erdélyi hadjárattal? S az előző bécsi vendégszereplésével s az azelőttiekkel? S hol lehetne megszerezni azokat legkönnyebben. Szóval minden idevonatkozó dologról egy részletes jegyzéket szeretnék. Azt írd meg, kérlek, legalább, hogy kihez fordulhatok (melyik történészhez) ebben az ügyben az eredmény legtöbb reménységével?"

Gárdonyi örömmel sietett Szabolcska segítségére. Járt a is sorra az antikváriumokat. Bújta a könyvtárakat. S talán soha annyi könyvet nem látott egy ládában Felfalu, mint amennyit Gárdonyi odaküldetett a Széchenyi-könyvtár igazgatójával meg Ferenczy Zoltánnal, aki már azidőben mint az egyetemi könyvtár igazgatója Petőfi életét búvárolta.

Hogy még jobban sarkalja barátját, szinte mutogatásképpen: lásd én mennyit szorgalmatoskodom! — Gárdonyi megküldötte a tiszteletes úrnak a Göréjét és az Április kötetet. Mindkettőre akadt most már kiadó, akit nem is Gárdonyi keresett. A kiadó maga jelentkezett.

Gárdonyi kötete éppen jókor érkezett szórakozásul Szabolcskának, aki beteg volt:

„Meghültem valamelyik este a boglya tetején, hova föl-följártam csillagnézni naplementék után.”

Görére vonatkozó kritikája ennyi:

„A feleségem majd megvert érte, mert mire átolvastam, meghűlt a vacsorám. (Délután kaptam meg a csomagot.)”

Az Április új kiadású kötete meg annyira föllelkesítette, hogy azonnal bírálatot menesztett volna róla az Új Időkbe, de Gárdonyi megkérdése nélkül nem merte:

„Olyanforma bírálatot gondoltam, amit nagyjából körvonalaztam (melléklet). De teljes igazságod van. Nem úgy gondoltam én azt. Nem mint a Viszont-hírnév Biztosító Társaság tagjai esetleg csinálják uraságoktól levetett frázisokkal. Ezt én is ízléstelennek találom. Hanem úgy, ahogy azt hiszem meg is írom a te ellenkezésed után is.”

A Bem-költeményről szinte hetenkint jelent valamit:

„Bemhez készülődöm. Nemsokára küldök mutatványt. Lapban csak a jövő nyáron közlöm. Vagy akkor se, hanem egyenest kötetbe adom.”

Utána való héten meg ezt írja:

„Most, hogy egésznap kint fekszem a zöld pokrócomon, a napon: még többet gondolok rád. Egy hét óta újra olyan szépséges szép időnk van, hogy festeni se lehetne szebbet.

— — — — —

Sok nappal ezelőtt kivertek a conceptusomból,
s abban maradt. Most már csak azért se folytat-
hatom, mert fertelmes időnk van és nem fekszem
a zöld pokrócomon, hanem idebent.”

A fertelmes idő valamire mégis használt:

„Ideírok egy mai rigmusomat, ami úgy mele-
gében nekem szerfölött tetszik.

NAGYPÉNTEKI LEGENDA

— A nép ajakáról. —

Jeruzsálemben épp nagy tanácskozás van
Arimathiai József udvarában.

Színültig ez udvar sok hív nemzetséggel
Erdélyből is ott van az oláh, szász, székely.

Mit tegyen a község? — ez a kérdés magja, —
Hogy az Úr holttestét Pilátus kiadja.

És szól a székely, a szószólás rendjével
Pilátus lelkének emlegetésével:

— Elvesszük erővel, ha másképp nem adja,
Cudar az, aki a maga jussát hagyja!

És felel a szász rá: Mit törődnénk mással?
Hogy kössünk ki nyiltan a hatalmassággal?

Úgy tán ha kiadnák... hűségfogadásra,
Avagy a Schulverein közbenjárására!

Nagy bolondok vagytok, — az oláh így végzi, —
Minek itt harcolni? És minek itt kérni?

Csak várjatok szépen, míg bealkonyodna:
Úgy idelopom én, mintha ott se volna!*

---

* Szabad órák. 99. lap.

Igazán mulatságképen írtam, de közleni akarom."

Gárdonyi értette már, hogy az ilyen melegében termő versek nemigen aratnak másoknál sikert. Értette azt is, hogy az író rendesen a legrosszabb kritikusa önmagának. Mit cselekedjen hát barátjával. Valamiképpen meg kell írnia mégis, ha nem is így nyersen ezt a szót, hogy: rossz. Szabolcska Mihály ezt a verset meg nem jelentetheti seholl!

Valami olyanfélét írt tehát, hogy „csakis a Magyar Hírlapnak add, és várj vele. Messze van még Nagypéntek, addig még javíthatsz rajta."

Szabolcska megértette:

„A nagypénteki legenda persze, hogy számárság! Legalább olyan alakban, ahogy írtam. Másnap-harmadnap én még tíz annyi hibát találtam benne. Majd egyszer lefirkantom máskép."

De azért elkeseríthette Gárdonyi kritikája, mert így folytatja:

„A leveleket persze még nem írtam meg, sem Fesztynek, sem Pósának. Nem annyira a Pestre készülődésem (bár ez is belejátszott), mint inkább a lustaságom miatt. Írtódom néha hetekig a tintától.

Bem apó is még valahol kint a századnál kadé-

toskodik. Ki tudja, mikor ér Szilágysomlyóra s tovább előre onnan.

Új könyvem kiadásáról is letettem. Majd jövőre. Igazán mások (ha nem is barátaim) biztatására akartam tűrhetőbb kötetet adni, kihányván a selejtesebbeket. De félek, hogy valaki félreértene s az összegyűjtött (versek) vagy az összes fogalmának belekeverésével olyan intenciókat tulajdonítana neki, ami távolabb van tőlem, mint az új lutri főnyereménye, amelyhez sorsjegyem sincs."

Gárdonyi sajnálta már, hogy ráírt barátjára. A kedvetlenség sohasem jó ösztönzője az írónak. Hiába igyekezett, hogy elrejtse a valót, Szabolcska mégis megértette, amit Gárdonyi burkolian mondott.

Egy új találkozás kapóra jött volna akár Fel-faluban, akár Pesten, mindegy.

Feszty Árpád azidőben foglalkozott a Magyarország bejövetele megfestésének gondolatával. Épületterv megvolt hozzá. A vásznat is külön megszövette már, de a kép elgondolásából még semmi azonkívül, hogy a címe megvan.

Gárdonyi Szabolcskát biztatta: „hívd le Árpádot terepszemlére, annál remekebb tájat sehol a

világon nem talál, mint Felialuban. Micsoda gyönyörű lesz, ha kiváló sikerűnek induló vásznán előkéklenek a görgényi havasok és zöldelnek Istenszéke erdőjének lombjai. Fesztyt én is elkísérném, minthogy megígértette velem, mellette leszek útjában. Rám bizza a történelmet és korszerűséget. Feszty a Felvidékre készül, Munkács vagy Verecke környékére. Ez a hiteles, azt mondja. De ha te hívnád, azt hiszem rögtön változtatna szándékán."

Szabolcska nem vállalkozott rá, hogy hívja. Néhány hónap múlva kiderül, hogy miért, akkor azonban az okot még nem akarta őszintén megírni. Csak ennyit írt:

„Bár szívemnek akármennyire kedves lenne is — legjobb esetben — az eredmény: Fesztyre nézve mégis mintha nehéz dolgot ígértem volna meg. Megnehezíti író jobbkezemet az a gondolat, hogy nem veszi-e majd tolakodásnak a ráírást? Legalább is olyanfélének, mint mikor autogrammot kér az ösmeretlen tisztelő. Egy találkozás egészen más. Ott öt perc alatt tisztában van az ember a másikkal. Ha én hívom, az a színe is lehetne a hívásomnak, mintha érettem volna érdekes Fesztynek idáig jönni. Legalább is mintha én azt hinném (!) Csald ide te a vidékért. Ezért

a szép vidékért, mely télen-nyáron megérdemli az utat idáig."

És most már azt sem vállalta, hogy legendája elhibázott. Az alapépítményt meghagyva átgyúrta és jelentette:

„A legendát újra vakolva mégis elküldtem az Új Időknek."

A versírásra való buzdításban Gárdonyi most már azzal a tervvel állt elő, próbálkozzék Szabolcska valami szépirodalmi lap indításával. Felfaluból a szerkesztés elkormányozható, a kiadást meg valami pesti vállalkozó elintézi. A laphoz kérjen kormánytámogatást. Ha az Én Újságomnak és az Új Időknek megadják, Szabolcska Mihály lapjától sem tagadhatják meg!

Szabolcska lapalapításra örömmel vállalkozott. A pénzügyek azonban másképp fordultak és sokkal gyorsabban elintéződtek, mint vélték:

„Kedves Géza!

Olyan gyönyörű képét rajzoltad annak az elmúlt jövőnek elem, hogy egy hét óta fölváltva szidjuk a minisztert a feleséggel. Sok cudarság történik bíz azokban a nagy házakban, de hát gyarló az ember, ha miniszter is. Jól esett máskülönben a leveled, mert sokat törtem már a fejem, hogy mi van veled. Azóta újra úgy állottam már egyszer, hogy megyek. De újra lefúvattam. A feleségem sokat gyengélkedik, sze-

gény, de sem az ő állapota, sem az én esetleges magános voltom nem zárná ki, hogy te egy szép reggelen be ne toppanhatnál. A jegyed még érvényes, rándulj át újévig még valamikor. Ünnepre, ünneputánra vagy akkor, amikor. Magad, vagy Fesztyvel és Pózával, vagy akárkivel. Nagy örömet szereznel vele. A gölyajárás ne zavarjon. Már itt kellene lennie, de késik. Ebből gondolom, hogy egy nagyfejű fiúgyermekünk lesz. Én rám kell ütnie, hogy máris ilyen lusta.

A lustaságról jut eszembe, hogy Bem apó még ma se kezdte meg a hadjáratot. Olyan mozgékony krónikás kellene neki — hogy egyebet ne említsek, mint ő amilyen vala. Nem megy. Elhitem magammal, hogy lehetetlen egységes dolgot írni az öreg guerillaszerű hadakozásáról. Lehet, hogy lehetne, csak ember kék a végibe. Különben pedig — ha kedvem jön — dolgozgatok, hol ezt, hol azt. A karácsonyt például — jól, rosszul — megrigmusoltam vagy négyféleképpen. Mert nagyon szeretem. Egész gyermeknek érzem most magam, kivált e gyermeknaívságú jó nép között.

Gyere le, Géza, lepjél meg. De egyenesen gyere ide. Vár a kis szobád akár állandó tartózkodásra is. Etelkával együtt boldog ünnepeket kívánunk (itt, ha lehet) s szeretettel köszöntünk

Felfalu, 95. dec. 21.

igaz embered
Miska."

A lapalapítás eszerint kátyuba került, annyira, hogy Szabolcska mint ötletet veti fel:

„Hátha az Új Időket tennétek újabbá! Persze, én messziről nézem és látom az ottani viszonyokat.”

Gárdonyinak egyszerre mellékessé vált a lapindítás, amint azt olvasta, hogy Miska dolgozik. Most már az se fontos, hogy mit. Leste-várta a lapokat, hol jelenik meg tőle valami.

— Sehol! Semmi!

Eszerint belevájta magát a témába.

Valóban egyszer csak érkezik is a hír:

„Bem apó kész! Fölviszem, ha addig tűzbe nem dobom. Előhangjával pályáztam a Vigyázó-díjra. Tudom, hogy Bartók Béla, Szabó Endre eldobják, de mindegy. Talán csakugyan, hogy nem is tiszta lírai vers, akkor nekik van igazuk.”

És a jelentéssel egyidőben fut be Gárdonyihoz egy gyors levél:

„Kedves Géza bácsil

Örömmel jelentem, hogy ma hajnalban szerencsésen megszülettem. Édesanyám elég jól van. Én is csak megvagyok valahogy, csak még sokat kell sírnom.

Édesapám majd bővebben ír nemsokára, most csak ezt akartam mondani.

Felfalu, 1896. okt. 4.

ifjabb Szabolcska Mihály
milléniumi baba.”

Másvalaki ezt gondolná: vége ezekután a versírásnak. A gyereksírás kiirtja a költészetet. Szabolcskánál éppen az ellenkezője történt. Ezt írja Gárdonyinak:

„Amilyen derék dolgot művelsz te a tolladdal, olyan csunyaság az eddigi tétlenségem. Nem tudom, Singerék belemennének-e a kiadásba? Jó dolgot cselekednél velem, ha szabad órádban, sétaképpen, arra fordulnál. Ma írok nekik. Két kötetet akarok kiadni egyszerre. Az első *Költemények* címűt újra, — s *Újabb versek* címen egy új kötetet. Sokat tudom nem adnak, de most elkelne, ha a körülményekhez képest lehetőleg adnának valamit. A te szavad is nyomna a latban, tudom.

Van ott más kiadó is, akivel érdemes volna szóba állni?

Te jobban ismered őket, mint én. Ha akad ilyen, az alkura nézve hálás köszönettel adnék szabad kezet neked.”

— Ez már beszéd! — örvendezett Gárdonyi. — Csakhogy már itt tartunk.

Sietett Singerékhez. Tárgyalt. Eredmény: az új költemény kötet kéziratát Gárdonyi sürgönyileg

kérte, hogy amíg a Költeményeket nyomják, az Újabb versek rendbeállítódjanak. A verscsomag meg is érkezett hamarosan, bizony csak úgy szénaboglyamódra összehányva. Gárdonyi szedegette össze és rakta rendbe, ahogy időben egymásután következtek. Gárdonyi jobban szeretne volna, ha ezt a címet adhatja a kötetnek: Hír a falunkból. Azonban későn gondolt rá. A kiadóval kötött szerződésben az Újabb versek szerepelnek, így hát nem bolygatta. Nagyon megüődött azonban az egyik vers címén: Homília.

— Hogyan lehet egy ilyen magyarizú versnek ilyen lehetetlen címet adni!

Meg is írta rögtön Szabolcskának:

„Akár beleegyesülsz, akár nem, ez a vers nem jelenhet meg másképpen, mint Dal a kis Demeter Rózsikáról. Kissé hosszú cím, az igaz, de ami abban a versben foglalódik, annál mélyebbet és meghatóbbat hétszernégy sorban még nem mondott el magyarul senki.”

Igaz, hogy olyat is keveset, mint az

Amikor Kispál Danit katonának vitték,
Fehér Zsófi meghal széltire azt hitték.*

Ebbe a kötetbe került a Montblanc vers is,

---

* Szabad órák kötet. Legyen hű minden lány címmel. 25. lap.

amelyet Vadnai szerkesztő annak idején papírkosárba dobott, ezzel a megtoldással:

Hanem hogyha tudnám róla azt:
hogy a csúcs mindent megfagyaszt
vágyat, bűt, szerelmet, — meglehet
én is fölvinném a szívemet.**

És ugyanabban a kötetben rejtőzik ez a bájos,
lélekből szakadt néhány sor is:

Piroska élsz-e még?
Emlékszel még
a szótalán, könnyen piruló,
halovány arcú diákra,
aki neked virágot hordott
s a Debrecen-be rólad
szerelmes bús verseket írt,
akinek mindene te voltál
s aki neked senkid se volt
— Emlékszel-e még rám.

Piroska élsz-e még?
Lásd a te neved nekem itt is,
Ma is, mindörökké
Egy rózsaszínű
Megfejtethetetlen édes álom...

S éltem hajója bár
a tiszta csendes házasélet
Határtalan mosolygó tengerén ring
Én nem tagadlak még se meg!

— — — —
Boldogságomnak akkor álmódott
Bűbájos jeligéje te.***

** Újabb versek 1909-es kiadás, 24. lap.

*** Költemények kötet. Üzenet egy más világból címmel.

Talán nem tartozik ide, Piroska bizony a kötet megjelenésekor még mindig nem ment férjhez. Évek multak még, amikor végre bekötötték a fejét. Oláh Géza adóügyi végrehajtó neje lett. Piroska ekkor már 35 éves volt. Vajjon ő is úgy érzett-e, a vers megjelenése idején mint Szabolcska? Ki tudja? Mert, hogy olvasta, az bizonyos.

Mi van még a kötetben?

Ballada, románc, életkép, népdalszerű versek. Keverten.

Amikor az összerendezgetett írásokat Eger visszaindította Szabolcskának, Felfaluban a kéziratokra újból rátelepedett a „ráérek” és a „majd holnap.”

Közben Gárdonyi ismét lent járt Erdélyben. Ezúttal Jókai biztatására indult a Szent Anna tóhoz. Kirándulásán is mintha a szerkesztőségi megszokott életét folytatná, nappal kószált a hegyekben Antal Ferenc székely favágó kíséretében s amiket jártában jegyzett, azt esténkint, éjszakánkint feldolgozta és küldte lapjának. Közben folyton hitegette Szabolcskát, aki minden nap várta, hogy betoppan őhöz is. Ehelyett Gárdonyi elkanyarodott Segesvárra. Sorra látogatta a helybeli öregeket, akiknek szavaiból

többet remélt, mint a történettudósok betűiből. Reményében nem csalódott. Fehéregyházától keletre a nagybuni átjáróhoz közel (a 209. számú vasuti őrház mellett) találta meg azt a sírt, hol négyszáz honvéddel együtt temették el Petőfit. Megállapítását közölte is a Budapesti Hirlapban. Cikke országszerte feltűnést keltett nemcsak adatai miatt, hanem azért is, mert kilobbant lelkéből az az elkeseredés, hogy se a csatateret, se a költő vélhető sírját mégcsak egy összetákolt fakeresztke sem jelöli.

— Petőfi földi alakját bronzból állítsuk Petőfi porladó szíve fölé! — ezt kiáltja az országnak.

Gárdonyi vágya teljesült. A bronz emlék elkészült, ha nem is oda állították, ahova ő szánta.

„Célszerűségi szempontok” miatt a bizottság nem fogadta el indítványát. Gárdonyit meg sem hívták a szoboravató ünnepségre.

Szabolcska, amikor Gárdonyi cikkelt olvasta, sajnálta, hogy nem társult vele. Dehát ez csak futó gondolata volt. Most már mégkevésbé válhatott meg a családi tűzhelytől, mint azelőtt. Bizonyosra vette, hogy ha Gárdonyi Borszéken jár, nem kerül el a felfalusi paplakot, ahol tudta, hogy várják. A készülő könyv megbeszélése végett is. Arról sejtelve sem volt Gárdonyinak, hogy

másért is. Ezt a „másért”-ot Szabolcska csak legközelebbi levelében tárta fel:

„Hogy el ne felejtsem, mi téged beleegyezésed, sőt megkérdezésed nélkül is beírtunk tisztelt gyermekünk: ifj. Szabolcska Mihály úr egyik keresztapjának, gondolván, úgysem fogsz tiltakozni ellene. Legalább nyilvánosan nem.”

Így Gárdonyi távolról örvendezhetett, amikor Szabolcska ezt írta:

„A fiunk már, barátom, roppant nagy gazember. Vár, hogy megtépázza a hajadat.”

Az újságban megjelent segesvári sorok olvasásán Szabolcska úgy felbuzdult, hogy csatlakozott a szoborragyújtó mozgalomhoz s szervezi Erdélyt, amit hivatalánál fogva a református papságon át könnyen tehet.

Gárdonyi közben véletlen — súlyos anyagi válságba sodródik. A Pokol körkép két festőművészeivel Molnár és Trill-lel együtt tönkremegy. Az adósságokért Gárdonyit is felelősségre vonják s miközben a pesti utcákon dalolják, füttyülik Gárdonyi—Dankó szerzeményének visszatérő sorait: Menjen kérem a Pokolba! — a válság teljes dobrojutással fenyegeti a takarékos Gárdonyinak és édesanyjának minden mozdítható

holmiját. Nincs más megoldás: menekülni valahová vidékre.

Eger az új hely. Gárdonyit idéfúzi iskolásdiák multja, az:

— Ahol annyit koplaltam, ott akarok még egyszer jóllakni — elhatározás.

Szabolcska más véleményen van:

„Három nap óta mindegyre a te dolgodon törom a fejemet. Ha ilyen kutya messzeségben nem volnék Budapesttől: Egernél okosabb ajánlattal esnék rád. Az egyszer mindennél bizonyosabb, hogy az a nagy köröngeteg nem való neked. Ezt a te szíved, lelked és minden ezekből folyó frásaid bizonyítják. Ha Egerből is tudsz egy-két lappal szerződéses viszonyban maradni, (s miért ne tudnál?) akkor mindenképpen csak nyersz a helycserén. Az anyagi gond, az adósság kivált nagy nyűg biz az ember nyakán. (Nekem is van még most is néhány száz forintom). Elég disznóság az barátom, hogy tizmillió magyar ember még most sem tud gond nélkül, becsülettel eltartani tíz-húsz (mondjuk hogy van ennyi) hivatásos magyar frót. Olyat, mint te vagy.

Három nap óta gondolkozom, mondom, az általad említett dolgokon, de én még az új kör-

képet (Attila temetése) sem találok megnyugtatónak. Időpocsékolásnak tartom minden arra fordított órát. Abban az egyben azonban jókor, még az első percben megállapodtam, hogy testvéri szeretettel s nagy önérzettel felajánlom neked — aláírásomat! Ha valami váltóforgatásnál szükséged lenne egy állással bíró emberre: hát csak ide velem!

Addig is ne aggódj. Ne gondolj a gonddal!”

A váltóra való ajánlkozás különösen jólesett Gárdonyinak, de szerencsére túl volt már rajta. Új tervekkel foglalkozott. Fesztyvel körképötleten tárgyalt: Attila temetése. A kiadójával könyv, könyv és könyv sajtó alá rendezéséről. A Nagypó tréfái, Báró lelke, Pöhölyék. Színmű: Paradisom egyfelvonásos operett. Szóval pénz, pénz és pénz reménye mindenfelől.

Mindjárt a gyermekkönyveknél elakadt. Egyes befentesek nem jó szemmel látták Gárdonyit a gyermekirodalomban. Kritikájukkal nyíltan hirdették:

— Gárdonyi nem ért a gyermekek nyelvén!

Különösen két író társa támadt ellene kegyetlenül, úgy hogy még Szabolcska is felhörkent:

„Valahogy én mind a kettőt becsültem és szerettem eddig. S okos embereknek és jó, tiszta iz-

lésű magyar embereknek ezután is kénytelen vagyok elismerni őket. De ez annál rosszabb rájuk, mert akkor kérlelhetetlenül rossz, irigy s álnok indulatú embernek kell őket tartanom, akik tudva mondanak valótlan. Tertium non datur. Az a te könyved olyan jó, tiszta, derült és magyaros, hogy csak örülniök lehet őszintén nekik. S ha nem őszinték, s ízlést, okosságot félretéve szidnak: akkor ezt magyarul cudarságnak hívják. Nem olvastam persze a cikket, de olvastam a könyvet s olvasom most a leveledet. Általánosságban s rájuk nézve szomorú állapot biz ez. De föl se vedd. Nem tudom, hogy te hogy vagy az ilyen kritikákkal, amelyekből t. i. kilóg a lóláb, míg szitkozódnak s oktatnak nagy képpel, de én módfelett nagy gyönyörűséget találok benne. Ha én vagyok t. i. deliquens. Ilyenkor értem csak meg a Jézus hegyi beszédjének (Máté V. eleje) azt a részét, hogy boldogok lesztek, mikor titeket méltatlanul szidalmaznak és háborgatnak és minden gonosz hazugságot mondanak ellenetek."

Gárdonyi azonban tovább dolgozott rendületlenül. Írta a gyermekeknek a meséket az Én ujságom számára s a tárcákat a Magyar Hirlapnak, Budapesti Hirlapnak, Pesti Hirlapnak egyaránt. Volt olyan nap, hogy mind a három lap közölt

tőle valamit. A gyermekkönyvről megjelent kritika az irodalom más terén nem érezte hatását. Annál inkább csodálkozott azonban, mikor az Én ujságomhoz benyújtott cikkecskéjét a bíráló megjelenése után, eredeti mivoltából kiforgatva olvasta. Megdöbbsent. Hát ennyire jutottunk? Az elsőnél még nem szólt semmit. A másodiknál se, de amikor látta, hogy ez rendszerré fejlődik s hogy az Én ujságomnál nagyobb tekintélyek a kritikusok, mint az írók, ment Pózához.

Pósa erősködött, hogy minden külső irányítástól mentesen, véletlenül javított a cikkeken.

Gárdonyi lenyelte a választ. Nem cselekedhetett másképpen. Erszénye elcsendesítette. De az eljárás annyira zokon esett neki, hogy amit életében talán sohasem tett: panaszkodott Szabolcskának.

— Pózáét csodálom — így vigasztalta Szabolcska Gárdonyit — hogy olyan akaratod ellen javított. Erről a dologról én is úgy gondolkozom: amit a nevem aláírásával biztosítok, legyen meg a föltétlen szabadságom írni azt, amit akarok. Persze, a szerkesztőnek is föltétlen joga van nem fogadni el, amit írok — egészen! Részletekben mást írni a nevem fölé, mint amit én akartam, én se tartanám megengedhetőnek. Az mindennél

bizonyosabb, hogy a legjobb akarattal csinálta Pósa azt.

Szabolcska közben elkészült a *Költemények* átrendezett és megjavított kötetével is. Kézirata nyomdába került. A szerző boldogan ezt írta Gárdonyinak:

„Van biz az én rigmusaim között vagy tíz, amit rajtam s öt-hat emberen kívül alig érthet más meg. Meg van rossz is. Dehát nem írhatunk mindig jót. Aminthogy Magyar Hírlap-beli Juhász nótádhoz foghatót minden héten te sem írsz. (Haragszik a feleségöm, Azért támadt kedvem neköm.) Tudod, hogy az egy kis magyaros remek munka a maga igénytelen-ségében. Száz Béla Henrik szidásáért vagy dicséretéért nem adom én, ha egy te-féle magyar ember csak egy rigmuskámat is olvassa jó-ízűen.”

A levelek egyre kevesbednek, de annál több az eredmény az irodalom terén. Igaz, hogy egyikük sem azt írja, ami a tollának való. Gárdonyi elkanyarodik a spiritizmushoz. És csepüli Tóvölgyi Titusz Égi világosság című folyóiratát. Szabolcska pedig érdeklődéssel figyeli a küzdelmet:

„A lelkekkel és Dugovics Titusszal való bajvívásod egyike a század legremekebb és legnagyobb szabású humoreszkjeinek. A nevetőkkel a te részed. És Tóvölgyi úr még mindig szaba-

don jár? Hogy minél később szabaduljon meg a börtönéből! (Ismerem jól. Olyan jó embernek, mint a falat kenyér.)"

Szabolcska meg új műfajra tér át. Ezt írja erről:

„Kedves Gézám!

Elveszett az összes lakásaid címjegyzéke. A ménkü meg tudja, hol keresselek. Itt (Eger) azt hiszem (meg talán bárhol is) rád találnak. Örömmel tudatom veled, hogy a jó Isten (az, aki után a te a tisztelt lelkektől kérdezősködöl) átsegített bennünket minden bajon. Egy derék és felettébb optimista fiúnk született. Akár hiszed, akár nem, sohasem sír. Igaz, hogy még nem is nevet, de szerfölött komoly. Ha módod lesz rá, kérdezd meg ez ügyben a t. lelkeket! Azt hiszem az első aerában akadémikus volt. Hallgat és nem csinál semmit, csak eszik. A kutya ugat, a karaván halad — mintha ezt mondaná roppant kicsinyléssel az asszony özszesz gügyögéseire. Szóval ebből a gyerekből meglásd itt is lesz tán valami!

Ha nem írok is, tudnod kell, hogy sokat gondolunk rád! Most Pósat szerettem volna, mint a multkor téged, befogni keresztapának, de ilyenmű célzásaimra az öreg nem reagált. Különben anya és gyermek a körülményekhez képest stb. Géza, gyere el disznótorra hozzánk egy hétre. Itt dolgozhatsz is, amennyit akarsz, akár szót se szólj egész nap. Gyere el!

Az új, rigmusos könyvem készül. Nem sokat ér, de pénz kell! Vagy csak kellene. — Most tudod mit akarok csinálni? Népszínművet! Ezé a világ. A drámáé. Oh, csak egyszer is

lettem volna én a kulisszák között, hogy érteném a scenirozás mesterségét. De így is nekimegyek tán, noha fogalmam sincs róla. Én és az én házam népe szeretettel ölelünk és várunk tégedet.

Felfalu, 1897. XI. 21.

igaz barátod
Sz. Miska.

Ha meglesz a darabom s ér egy fapitykét: hozzád viszem először. Neked értened kell ehhez."

(Hogy honnan gondolta az értést, nem tudom. Hiszen Gárdonyi akkor még nem is álmodott a Bor-ról.)

Szabolcska rendületlenül bízott népszínműírói tehetségében. Gárdonyi csak hagyta, hadd szécakozzék. Előbb-utóbb majd ráeszmél: hiábavaló munkát végez.

Úgy is történt.

Gárdonyi közben elkészült az Én falum-mal. Szabolcska még mindig a színművét nyaggatta.

Amint a kötet megjelent, Gárdonyi a legelső példányt Szabolcskának küldte: „Hogy mégis meglátogassalak!” — ezt írta hozzá.

Mire Szabolcska ezzel válaszolt:

„A könyvedbe frott pár kedves sorodról egy régi dolog jut az eszembe. Két jó öreg paraszt ember járt gyermekkoromban hozzánk a mű-

helybe. 90 felé járt az egyik, a másik 30 évvel látszott fiatalabbnak, noha alig egy párral volt az. A fiatalabb tüntetőleg kérdezte minden találkozásnál:

— Hogy van kelmed öreg bátyám?

— Ked se nagyon fiatal — mondta rá ilyenkor az öreg.

Hát én lehetek a világ legrosszabb levélírója, de ked se nagyon fiatal! — Különben, ha úgy magától levél válnék a rád gondolásunkból s a rólad való beszélgetésünkből: akkor te sokszor egyebet se tennél, mint levelet olvasnál. De azért ne bízd el magad, mert mégis csak rossz ember vagy, hogy egész nyáron, őszön felénk se néztél.

A poétának való vádád azután annál igazabb. Lusta dög vagyok — úgy messziről nézve. De mi, vagy ki a ménkünek dolgozzam? Kinek kell az én naivul jámbor életem verses históriája? Egyebet meg nem tudok írni.”

Ezek az utolsó sorok arra vonatkoznak, hogy Szabolcska annyira belemelegedett a színdarabírásba, hogy a verset már szinte lenézte. Biztosra vette a színpadi sikert.

Befejezte-e, nem-e Szabolcska a színművét, nincs adatom reá. Ekkor nagy csapás éri. Meghal az édesanyja.

— „Olvastam a lapokban — vigasztalja Gárdonyi — hogy édesanyád eltávozott. Én, akit némelyek pogány embernek mondanak, teljes hittel mondom eltávozás-nak ezt, és te, aki pap vagy, teljes hittel kell annak fogadnod.

A kétségbeesés nem lehet művelt embernek és papnak a marcangolója, bármennyire szerette is azt, aki tőle ily módon megvált. Mert rend és törvény van a világegyetemben, az kétségtelen. A felfoghatatlanul nagy Erő tudja, mit, miért foglalt a világrend kapcsába, s mert a meglevő célt nem ismerjük és nem értjük, meg kell benne nyugodnunk.

Én csak azt látom, hogy a léleknek nagyobb ereje a szeretet, mint a értelem. Lehetetlen, hogy az a szeretet, mely a fiút az anyjával egybeköti, porráváljon a sírral. Mert lehetetlen az is, hogy az élet célja a halál legyen.

Azért, kedves Miskám, csendesüljön meg te fájdalomad, — Isten alkotásának porszeme csak ez a Föld és így nekünk sem lehet mindenségünk csak ideiglen.”

Szabolcska e csapás után hónapokig nem fogott tollat a kezébe. De egy új fordulat hirtelen változást hozott életébe:

„Kedves Gézám!

Meghívott a temesvári presbitérium s én nem mondtam nemet. Most már ha az eklézsiái közgyűlésnek sem lesz jobb ízlése: bizonyos, hogy odaköltözünk. November vége táján dől el s én előre is meghívlak az ottani székfoglalómra. A napot előre tudatom veled. A te faludat (Gárdonyi: Én falum című könyv második kötete) köszönöm szépen. Az enyém is az, meg minden magyar emberé. Írj valamit egri életedről. Gyere lakni Temesvárra, (ha t. i. oda-megyünk), azt hiszem én, hogy neked a város úgysis mindegy.”

Gárdonyinak a város akkor még csakugyan mindegy volt. És ha talán a temesvári lakásváltoztatás (1898. okt. 9.) egy évvel hamarabb történik, nem lehetetlen, Temesvárott üti fel tanyáját ő is.

OSZK

TEMESVÁR.

I.

„A sok papi dolgom miatt néha-néha csak balkézzel írhatok. A jobbal kenyeret keres az ember. Azért látsz ritkábban, mint én szeretném!” — így ír Gárdonyinak temesvári első napjáról. Az épületátalakítás rendetlenségét felhasználva azonban mégis felruccan Pestre, de meg azért is, hogy megköszönje, akiknek illik, hogy a Kisfaludy-Társaság tagjául választotta. Egyhangúlag!

Az ajánlók három verset jelöltek meg érdemének: a Grand-Caféban, a Salzburgi csapszékben, meg a Dal a Demeter Rózsikáról.

Ahogy hazafelé indulóban a pesti pályaudvaron kitekintett fülkájéből, kit látott? A néprádatból magasságával és nyugalmával kiemelkedő Gárdonyit.

— Szervusz, Gézám! — rohan az ablakhoz Szabolcska. — Hol jársz errefelé?

— Egy hete Pesten vagyok. Utazom Egerbe.

— Hol bujkáltál, hogy én sehol nem leltelek?

— A szokott helyeimen.

— Lehetetlen. Holt volt a szállásod?

— A Rémibe.

— És is ott laktam! — kiáltja Szabolcska nevetve az induló vonatról.

— Volt jó szobád?

— Nem alhattam a cigányzenétől.

— Miért nem jöttél le? — kiabál utána Gárdonyi, — hiszen én huzattam! Szervusz!

Hát ebből a huzatásból egy szó sem igaz. Gárdonyi csak tréfált. De a tréfa belekerült az Egyetértés című újságba.

Hazulról azután ezt írta Szabolcska Gárdonyinak:

„Hiszen ha én azt tudtam volna! Annyira nem tudtam, hogy kétségbeesésemben, afölött t. i., hogy hogyan üssem agyon az estémet, összeadtam magam éjfélig tartó sörözésre egy debreceni ügyvéddel.

A gyűlésről (Kisfaludy) mentem Póstát megkeresni Singerékhez. Azok azt mondták, hogy tán Bpesten sincs. Ott összeharácsoltam egy csomó pénzt s azzal — mondom — kerestem volna társakat, de nem tudtam, hol. Az Orient-

ben belső tag Rákosi Viktor is, tudom, s mivel ő egy szót sem szólt, hogy ő vagy más ott megfordul: erre ügyet se vetettem. A gyűlésre engem is csak nagy könyörgésre eresztett be a portás.

Sohse bocsátom meg a véletlennek, hogy elütött egy jó találkozástól. Látszik, hogy te is falusi ember vagy! Hogy nem tudtál jelt adni, mert közben kétszer is voltam a szállásomon? Sürgőnyt vártam hazulról; megkaptam volna a telefonos üzenetedet is. De már ennek vége. A nagyfejúek (írastudók és farizeusok) mind jól fogadtak. Sőt: váratlanul kedvesen. Csak Kozma (Andor) kimérten és hidegen. Pedig vele 3 év óta levelezek s most találkoztunk először. Jobbak az írásai, mint ő."

Szabolcska taggáavatásában buzdítást látott. Most már halaszthatatlan egy új kötet. Új versek, ami ugyan „lenni van. Csakhát: embertelenül sok dolgom van itt, Géza." Amire Gárdonyi ezt a tanácsot adja:

„Bízzad a kiadóra a versek összegyűjtését. Nyírják ki lapokból, ahol megjelentek és rakják időrendbe. Így megterhelésed nélkül megoldódik a könyvkiadás ügye. Bródy Sándor is így cselekszik. Benedek Elek is. Gaál Mózes is. Csak a kész anyagot vizsgálják át."

Szabolcska rááll az ajánlatra. A könyv címe Felfalura gondolva ez lesz: Szabad órák. A megjelenése felől azonban nyugtalankodik. A

kézirattal betoppan Egerbe. Gárdonyit éppen nagy elfoglaltságban találja. Akkor készül A bor. A harmadik felvonás kezdő jelenetével bajlódik. No, soha ily jókor nem jöhetett volna. Gárdonyi rögtön lenyomja a bőrfotelba és csak ennyit mond:

— Mennyire vagy a színműveddel?

— Még el se kezdtem.

— No, ha nem kezdted el, hallgasd meg az enyémet, Miskám.

És Szabolcska hallgat. Az első felvonás végén kezdődik a végtelenbe nyúló vita. Végül Szabolcska úgy válik meg Egertől a színmű letárgyalása után, hogy csak a vonatban jut eszébe a saját kézírata. De nem sokat hederít rá.

Több mint egy esztendő múlva, csak 1900-ban jelent meg a Szabad órák. Gárdonyi bírálatot írt a könyvről a Budapesti Hírlapba és a kiadó által szerkesztett Irodalmi Fecské-be.

Gárdonyi bírálatában azt állapította meg: Szabolcska a szeretet költője. Talán azért, mert mingyárt az elején van ez a verse: Ének a szeretetről. Ez a költeménye, azonkívül a Vallo más és a Filozófia az, amiről Gárdonyi külön levelet írt a szerzőnek:

— Ezt a három verset én kihagytam volna.

Most derült ki, hogy kár volt mégis meg nem mutatnia Egerben a kéziratot. Dehát már késő. Szabolcska más véleményen volt a három versre vonatkozólag, kezdődött egy parázs vita közöttük. Szabolcska így érvelt:

„Helyes. Aláírom, hogy a szeretet a poéta levegője, mindene. Tehát a lírai versnek is az legyen. Elfogadom, amit a Vallomásról mondasz, mert az lírai vers. De a Filozófiának nincs köze a szeretethez. Az csak egy kis epigramma akar lenni. Lehet, hogy a környezetből kirí. De hagyjuk ezt.

Karácsonykor a Szegedi Napló mellékletében olyan szép kis versedet olvastam, hogy gondolatban megölelgettelek érte.

Mikor a gyermek gögicsél

Az Isten tudja mit beszél.

Ez volt az. Ilyenkor mindig sajnálom, hogy miért nincs neked tízezer forintod, hogy sohase írnál egyebet, mint ilyen apró gyönyörűséges dolgokat.

Tudod-e, hogy se tél, se tavasz, se ősz, se nyár nem volt olyan, hogy én abban ne készültem volna ismét Egerbe. Hozzád. Kibeszélgetni veled magamat. Mert levelet írni nagy sor nekem, meg rá se érek.”

De azért mégis ráért, ha arról volt szó, hogy vitázzanak.

„Két nagy vidéki temetésem volt a héten — írja Szabolcska. — Azért írhatok csak most. Én sem engedhetek! Krisztus merő szeretet, de felforgatta a pénzváltók asztalát s korbácshoz nyúlt a kufárok ellen. És én nem botránkozom meg ezen. Sőt, látom, hogy ezzel szerette őket. Terelte az önismeret, a javulás felé.”

A végén azután Szabolcska is megállapítja, amit Gárdonyi őszintén megírt: „rossz a vers csakugyan.” Az őszinteségből azonban kijutott a barátoknak is. Érdekesen ír például Szabolcska Gárdonyinak egy ifjúkori barátjáról:

„Országos, nagy, elősmert nevű ember kéri épp most a voksomat egy irodalmi társaságba. Szörnyűség az, barátom. Tud azután szebbet, jobbat írni? Több ember lesz? Mit töri akkor magát érte? Undorító ez a hiúság. Bizony mondom, legszívesebben odaadnám a helyemet neki, csak hagyna nekem békét. Vagy megtisztelő az, vagy nem. Ha igen: várja meg, hogy az keresse fel őt. Ha nem: értéke úgy sincs. Szerettelek volna téged ajánlani, gondolván, hogy hátha pillanatnyi örömet okozna a megválasztás. De félttem, szerénytelen lenni: Alig jutott be, már ajánlani mer.”

Bezzeg Gárdonyi sohasem kérte Szabolcska szavazatát, mégkevésbé támogatását, hogy jusson bármiféle irodalmi társaságba. Pedig kérhette volna. Szabolcska neve azidőben emlegette

tettebb volt Gárdonyiénál s hamarabb bent is volt Petőfiéknél, Kisfaludyéknál s az Akadémián is. El is vágódott A bor és az Egri csillagok írója egyszer alaposan, Fiók Károllyal szemben úgy, hogy az ország is mulatott rajta. A Kisfaludy-társaságban érte ez a kudarcc. Érthető, hogy Szabolcskát is bántotta a dolog. Sokáig hallgatott, míg meg mert szólalni a mentegetődzés hangján:

„Mindjárt a Kisfaludy-társaság választása után kellett volna megírnom ezt a pár sort hozzád, de akkortájt, meg azóta is fenekestül fel volt fordulva a házunk. Szegény jó feleségem igen nagy beteg volt, sőt az még ma is. Én magam is kornyadoztam, de ez csak a kisebb baj volt a háznál. Félek, hogy nagyon komoly tüdőbaja van, bár némileg csitítgat az a tudat, hogy se az ő, se az én családomban ilyen bajra példa se volt eddig. Tán a jó Isten most is megment bennünket a katasztrófától. Mert az lenne érzem — az ő elvesztése.

A tagválasztás híre engem is bosszantott inkább, mint elkésérített. Eleddig rendes dolog volt az ilyesmi. Most két nappal is a választás előtt azt írta Vargha Gyula nekem, hogy feltétlen biztos Gárdonyi, Fiókra hatan, heten szerveznek. De azért fölmentem volna mégis, ha nincs a jelzett nyomorúságom. A te lelked ösmervén, tudom, nem sokat adsz az egészre, de engem, mondom, napokig bántott ez a fals ítélet. Szívem szerint már az ajánlóid között ott kellett volna lennem, de ebben némileg az új ember köteles tartózkodása s még jobban az

én gondolkozásom az efféle irodalmi társaságok felől akadályozott. Űsse meg a mennykő az összes irodalmi ilyes fórumokat. Vagy van tehetségünk, vagy nincs. Ha van: mit nekem az összes társaságok? S ha nincs: mit ér megint az ő emelésük? Uti figura docet. S én tudom, hogy te is így gondolkazol.”

II.

Szabolcska irodalmi tevékenységére buzdítóan hatott Temesvár élénk szellemi élete. Egy délután ezzel állított be a Kronprinz-kávéházban feketéző társasághoz:

— Indítsunk lapot a városban található írók összefogásával.

Megindul a Temesvári Hirlap. (1903, november 15.) A szerkesztő: Pogány Mihály.

Kik a munkatársak? Névtelenek és helyi nagyságok vegyesen. A cikkeket mindennap nehezen hozták össze. A pénzügyigazgatótól a polgármesterig minden hivatalfőnökkel megiratták azt, ami időszerű. Jól, rosszul fogta-e a tollat, — mellékes. A kisváros nagytekintélye mindig elfogadhatót alkotott, akár a hivatalos stílus nyakatekert nyelvén írt, akár temesvárkörnyéki népiesen. A

munkatársak között ott szerénykedett Szabolcska is prózával és verssel. Mikor hogy gondolta.

A lap az ő beköszöntő versével indul:

Útravaló.

— A Temesvári Hírlap első számához. —

Ne legyen béke e hazában
Míg egy szív is itt lesz hazátlan
Mely élni halni nem velünk akar
Míg röppen egy szó, ami nem magyar.

Szabolcska a lap révén szorosabb kapcsolatba kerül az irodalom „közösségével”. S ebből a tekintetből érdekes Gárdonyihoz írott következő levele:

„Köszönöm szépen a Karácsonyi Álmodat, vagyis a benne mutatkozó barátságos ráncgondolódodat. Mert magát a te poetikus és gyönyörűséges szép álmodat az Új Időkből már átélveztük.

A te színpadi szép és alapos sikereid előtt nem a Te értékedet növelték, mert hiszen én téged azelőtt is jól ösmertelek, hanem tudod-e, hogy a budapesti közönségét. Már A bor hallásakor ott Egerben féltettem azt a bpesti közönségtől. Sokkal rosszabbnak, enerváltabb erkölcsű és ízlésűnek, szóval sokkal romlottabbnak tartottam azt, semmint hogy reményleni is tudtam volna, ami bekövetkezett. A csinált borok, a mű-kotyvalékok után a te tiszta borodat — félttem — nem tudja kellőképpen értékelni.

És hogy a Karácsonyi Álmodat is megértette és élvezni tudja: csak fokozza a becsülésemet iránta. Most még kényesebb és félhetőbb volt a helyzeted, mert az alapmotívumul szolgáló bethlehemes játékot ki ösmeri Pesten?

Annál szebb és értékesebb, Géza, a te megújuló, igaz és nagy színpadi sikered. Buzdítson és adjon erőt ez neked arra, hogy egész lelkeddel alkoss és gyarapíts ezen a téren is s örömeinkre nekünk, kik szeretünk téged is, meg az igazi poézist is!"

A közönség és az írók közvetlen érintkezésének vonalán a Temesvári Hírlap műkedvelő előadásokat és esti ünnepségeket rendezett. Szabolcska ötlete volt, hogy fővárosi irodalmi társaságok vidéken felolvasásokat tartsanak. Egyes nevezetesebbeket személy szerint hívott meg szereplésre. Így került sorra Gárdonyi is.

„A mi református nőegyletünk — írta neki Szabolcska — febr. 6-án a város legnagyobb felolvasó termében rendez itt egy jótékony célú estélyt, 6— $\frac{1}{2}$ 8-ig koronás belépő díjakkal. Ott lesz az egész város. Téged itt sohse láttak, de nagyon szeretnek. Van neked egy kis Krisztus-legendád, Karácsony a názáreti házban. Ezt én úgy szeretem, hogy belevettem a programba. Jörgné Draskóczy Ella olvassa fel A názárethi házban címmel. Hát ha mi előre hirdethetnénk, hogy jelen lesz Gárdonyi Géza is, vagy pláne te azt a rendkívül poétikus kis legendát magad olvasnád föl: nekünk igen-igen nagy jót tennél. Tömve lenne a házunk. Ez

esetben én az Áprilisból olvasnék föl előtte szemelvényeket.

Gondold meg, Géza, ezt az istenes szép munkát s cselekedd meg! Itt lesz egy fenomenális népdalénekes, Darabos, a hódmezővásárhelyi kántor, aki a te népdalszövegeidet utolérhetetlen bájjal tudja elzengeni.

Még egyet. Belépődíjas estélyről lévén szó: minden kiadásodat természetesen és okvetlen mi fizetjük. Két legyet ütsz így egy csapással. Jót teszesz a Nőegyletünkkel és meglátogatsz minket is. Utána pár napig legalább persze itt maradnál.

Írj kérlek, hogy elfogadod-e a mi esedező meghívásunkat! Egyebekről majd szóval."

Gárdonyi valami olyasfélét válaszolt: Köszönöm, hogy velem foglalkoztatok a felolvasó est plánumában. Nem olvastam én fel, Miska, soha! Nem is fogok. Se pedig oda el nem megyek, ahol az emberek az arcomba bámulnak. Hagyjatok ki engem a számításból.

Gárdonyi helyett elhívták Endrődi Sándort, Pó-sát.

Temesvárnak azonban volt egy másik lapja is: Délmagyarországi Közlöny, amely ellen-felolvasó üléseket rendezett és sietett olvasóival közölni, hogy Gárdonyi nem fogadta el a Temesvári Hírlap meghívását, azonban a Délmagyarországi Közlöny meghívására érkeznek a Holnaposok: Ady Endre, Emőd Tamás és Juhász Gyula, Nagy-

várad jeles poétái. Olyan ünnepet csapunk, amí-
nőt nem látott még se Torontál, se Bánát. Hogy
azonban ne mondhassák odaát a Hírlapéknál:
ünneprontók vagyunk, mi boldog és sikerült estet
kívánunk az Endrődi—Pósa együttesnek, mert a
magunk ünnepét egy-két héttel későbbre tervez-
zük.

Szabolcskának nem éppen kellemes reggele
volt aznap, amikor mindezekről a Délmagyar-
országból értesült. Különben sem lelkesedett túl-
ságosan a Holnaposokért. Már előzőleg egy-két
nyilatkozatában odabökdösött Adyéknak.

Temesvárott Ady megértőkre akadt. Fiatal írók
Ady nevével zászlót bontottak és megalapították
a Dél társaságot. Franyó Zoltán állott ki vezér-
nek.

A fő hírverő Manojlovich Tódor volt. Kívüle
Szávai Zoltán, a temesvári kereskedelmi és ipar-
kamara titkára, Szávai Gyula író fia lelkesedett
az új áramlatért. Azonkívül Lengyel Ernő dr., a
Pester Lloyd helyi tudósítója, Lovas Antal, a Te-
meswarer Zeitung főszerkesztője. Mindketten in-
kább prózaírók, mint költők. Hozzájuk csatlako-
zott még Gálos Rezső tanfelügyelő is, aki inkább
tankönyvíró, mint a széppróza művelője. És, ami
legsúlyosabban érintette Szabolcskát, odaszegő-

dött közjük Pogány Mihály is, a Temesvári Hírlap főszerkesztője.

Valamennyien az Arany-Ökör vendéglőben gyűltek össze s a délutáni vonatérkezéstől a hajnali vonatindulásig zajlott műsoros estével szórakoztatták a közönséget.

Szabolcskát költői büszkeségében bántotta a Holnaposok temesvári szereplése, ami után ezt írta Endrődi Sándornak:

„Isten veled, Sándor! A mi utaink elválnak. Eltökéltem magamban, hogy a Holnap, a „nagy jövő Fiaihoz” állok. Isten veled, agg denevérem. Engem hív a Nyugat és a Jövő. Új érzések és új látások ragadnak, amikhez te nem értesz.”

A levélben benne volt ez a vers:

Káprázatok tornyából.

Nagy vágyak templomából jöttem
S megyek az élet sírkertjébe
Gördülő ekémmel beszántok
Nyugati Látások méhébe
Nagy, zakatoló, bús Csendjébe!

A kompot, amelyen repülök,
A Halál kék Lovai vonják.
Tűzcsóvát okádnak körültem
Tiszamentén a nagy Álomfák.
Mi leszünk itt az új Tűzcsóvák.

Agg denevérek még huhognak.
A malom alján bábelt úznek.
De már a Dóмок árnyékából
Kibúg hajnala az új Tűznek...
S a denevérek mind eltűnnek!

S megyek az Élet sírkertjébe
Gördülő ekémmel beszántok
Nyugati érzések méhébe
Bús zakatoló vak Csendjébe!

Endrődi elvitte a verset az Új Idők szerkesztőségébe, ahol Herczeg Ferenc mosolygott rajta elsőnek. Utána a szerkesztői együttes Pósa bácsitól Lőrinczi Györgyig. Végül is a nyomdába került és megjelent a sajtószabadság 1909. évi márciusi ünnepén.

Szabolcska Mihály nem örült ennek az Új Időkbeli megjelenésnek. Nem szánta a sorokat nyilvánosság elé. Endrődi buzgólkodásán megütözve, eszébe jutott Gárdonyi Gézának egy bizalmas sora, amiben azt írja:

„Sándor, olyan mint a Nilus. — Szabályozhatatlan!”

Bosszankodott utána egy keveset. Mikor azonban érte üdvözlő köszöntéseket kapott, megbékült. Rákosi Viktor versben felelt Szabolcskának, Ady stílusban. Ez a vers elveszett.

Szabolcska nem állhatta meg, hogy a Rákosi-versre ne válaszoljon újabb verssel, amely a Budapesti Hírlap 1909 április 11-iki számában jelent meg:

Új versek.

A Holnap és Holnapután költői nyomán.

Írta: Sz. M.

I.

Jöttem az Élet napfiának.

Jöttem az Élet napfiának
S lettem a halál lédalánya
Az én ágyékomból surrant ki
sok új nagy álmok
sok hímes Átkok
ösztvér szügyű Daliája.

Ti bús merészek, pálya nullák
Bő magyar emlőm fényt szór rátok.
Bár férchonom bűzösleheletű tó
s ott a vad Átok
a turáni Átok:
Visszaborzongok tihozzátok.

A Ganges mellől.

II.

Egy a bajom, nagynak születtem,
tengernek e zekés mocsárba.
Lelkem belilázza a Ganges
e hepehupás Kiskúnságba.

Az én dalom pacsirta álcás
Valami bús szent nagy merészség
Hasztalan csóválja fejét rá
a tiszadunaparti térség.

Bizarr fejemre zúg az Átok
és a vármegyeház pávája,
én vagyok a dalkirály mégis
a Halál borús Zongorája.

Merész Álmok, bús nagy látások
Fia vagyok Én. — Napnyugatról...
De itten, — haj, — még ma is esznek
húst a buta, vén nyeregaljáról.

— Nagy a bajom: hegynek születtem
tengernek e zekés mocsárba.
Lelkem belilázza a Ganges
e hepehupás Kiskúnságba.

Várható volt, hogy ennyi élcelődés után Ady sem tűri a gúnyolódást. S csakugyan a Független Magyarország hasábjain 1909 ápr. 11-én így válaszolt Szabolcskának:

Üzenet Költőcske Mihálynak.

Midőn orcáink ragyogni fájnak
s szégyeljük már önnön sugárunk
jönnek a vén orcátlanok.
Ezt üzenem Költőcske Mihálynak.

Szegény kicsi megvadított ember
ott a petyhüdt, csúf Bega körül
Milyen nagyon szomorú lény
evvel a bús dühvel, félelemmel.

Hogy irigylem az ifjú merőket,
a győzelem víg gyermekeit
kiknek gáncsot ily ellen ad,
fiaimat az új verselőket.

Föl, föl, fiúk, hódítóan szállnak
a ti bátor, új dalaitok.
Ti már ne is izenjetek
Szegény öreg Költőcske Mihálynak.

San-Remo, 1909. márc. 31.

Szabolcska a hírlapi vers-párbajt nem folytatta tovább. De új kötettel lépett a közönség elé: Da-

lok hazulról. Ebben így mondja el véleményét
magáról és Adyékról:

... minden versem én vagyok.
Szívemen ment át valamennyi
s nem akartam soha több lenni,
mint ami vagyok!

— — — —

A hűhó nem természetem.
S csinált haraggal háborogni,
tűz nélkül félreharangozni:
nem az én kenyérem.
S én nem hiszek az új csodákban,
új Igétek Ige-voltában.
A szamártövis nem virág!
S nem lesz soha, — vallom ép ésszel, —
fejtetőkre rakott eszmékkal
megváltva a világ.

— — — —

Hadd legyen hát nótám szegényes,
de egyre mindig büszke, kényes:
hogy ez az én népem dala...
S ne írjak inkább egy betűt sem,
mint hogy tehozzád legyek hűtlen
Nemzetem, valaha!*

— — — —

Ha tudtok írni szépet, igazán,
előre bátran!
Hadd fördetem meg lelke az új dal áradatában
De új gyanánt, sok zagyva versetek
én nem csodálom...
Édes feleim, nem új a rossz vers
Magyarországon.**

— — — —

---

* Dalok hazulról kötetben Költészetem címmel. 152.
lap.

** Dalok hazulról kötet Dal az „Új dal“-ról címmel
135. lap.

Az új költőt, az új Petőfit
Úgy várom én is, mint senki más.
Parányiságom érzetébe
Hódolva borulnék elébe:
— Hozsánna néked, messiás!
— — — —

Oh, én tudom, ráismerek majd
Bár nem cégéresen dalol.
Nem nagy-magáról harsonázik,
s akik előtte jártak már itt:
a prófétákról áldva szól.

Mert szent, szelíd apostol lesz ő,
nem mellverő komédiás.
Nem kell nagy szókkal bizonygatni,
Dalai fogják tudtul adni.
hogy ő a régvárt messiás!***

Érdekes, hogy a papköltő legelső bírálója,
Beöthy Zsolt éppen az Ady—Szabolcska össze-
koccanás idejében küldi meg Szabolcskának a
tudományos és szépirodalmi kitüntetés legmaga-
sabb fokát, az Akadémiai tagságot.

A Szabolcska—Ady küzdelemnek csendes szem-
lélője volt Gárdonyi Géza, aki ebben az időben
állította össze — régieket egybegyűjtve, újakat
írva — Fűzfalevél, nyárfalevél (mindet
összehordja a szél) kötetet. Az első példány Te-
mesvárra ment. A kötet szíven érintette barátját:

„Köszönöm szépen — írja Gárdonyinak Sza-
bolcska — a te szép virágbokrétás könyvedet!
Ha egy-egy versedet olvasom is úgy elszórtan

*** Dalok hazulról kötetben Advent címmel. 141. l.

lapokban, de méginkább, mikor így egybe-
gyűjtve látom egy rakáson azokat: mindig az
a mérgeződés vesz rajtam erőt, hogy mi a mén-
kűnek kell neked prózát írnod valaha! Kár és
vétek minden elveszett napért, amelyben te egy-
egy szép verset meg nem írtál. Ha én neked
volnék: mindig, ha étlen-szomjan is, nótákat
munkálnék. A magyar embernek a lelke, szíve
és ami a fő, a nyelve ma senkinek úgy nincs
kezeügyében, mint neked. Egy-egy szép mondá-
sodon, egy-egy jó magyaros sorodon szinte
sírva fakadok. Érzem, hogy ez az! Így mondta
az édesanyám, ezen a nyelven beszéltünk mi
valaha otthon, míg az iskolázás ki nem ölte
belőlünk a java nyelvérzékünket."

Gárdonyi boldogan válaszolt:

„A próza nekem robot, sohsem örülök úgy
egy-egy regényemnek, mint négy jó verses sor-
nak. És ne haragudj rám, ha figyelmeztetek:
Ne írj te se soha prózát. Hála Istennek, hogy
neked nem muszáj.”

Azután póstára adva legújabbán megjelent no-
vellás kötetét, a következő levelében így ír:

„Boldog lehetsz, ha több verset nem írtál
volna le. (Szabolcska: Esztetika c. verse.) Ez
az egy is fenntartaná a nevedet. Örülnék, ha
megírnád, hogy neked a Két katicabogár köte-
teimből tetszett-e valamelyik novellám. S me-
lyik? Akármelyik, csak szalma mind a vershez
képest? Egy négysoros vers többet ér, mint a
világ minden prózája. Dehát mit csináljon a
magamfajta szegény ember? Nincs semmi egyéb
jövédelmem, csak a betű. És hát a prózát rőf-

fel mérik, a verset meg milliméterrel. Ha vagyonos ember volnék: sohse írnék egyéb prózát, csak mikor neked írok levelet."

Azt azonban nem írta meg Gárdonyi, hogy az ő rőfje a versírásban is kiadós rőf. Ott se fizetett rá a mértékre. Dehát miért ne higgyen barátja a vers egyedül üdvözítő nagyságában?

Szabolcska, a hű barát, most már akadémikus — bár soha nem járt el az Akadémia palotájába — kötelességének érezte, hogy Gárdonyit költeményei alapján tagnak ajánlja.

A legérdekesebb, hogy Gárdonyit az első ajánlásra valóban meg is választották. Nem járt úgy, mint Kisfaludyéknál, pedig nem kilincselte érdekében senki, csak Szabolcska irodalmi méltatása: „az Április és a Fűzfalevél, nyárfalevél című verseskönyveiben több olyan költői gyöngyszemet adott nekünk, amelyek soká túl fogják élni a mai átlagos verselő munkát.” Gárdonyit beválasztották hát levelező tagnak az I. osztály széptudományi alosztályába. Az ajánlást Szabolcskán kívül nem írta alá más senki. Harminc szavazat közül csak három hangzott el Gárdonyi ellen: Pekár Gyula, Vargha Gyula és Riedl Frigyes szavaztak „nem”-mel.

Még az akadémiai választás előtt Gárdonyi nagyon szerette volna összeismertetni Szabolcskát Dankóval. Dankó még Gárdonyi szegedi tartózkodása idején kipengette hegedűjén a Görenótákat és más Gárdonyi dalötleteket, amelyek lassan-lassan bejárták az országot. Gárdonyi szerette volna, ha Dankó Szabolcska szerzeményeit is megzenésíti. Folyton buzdította hát barátját, írjon Dankónak dalszöveget. Szabolcska azonban azzal utasította el Gárdonyit: „Nálam a versek szívből fakadnak és nem rendelésre pattannak elő. Ha akad köztük arra alkalmas, ám Dankó szerezzen rájuk zenét, nem bánom. Arra azonban nem vágyom, hogy azért verseljek, legyen mit Dankónak esténként eljátszania.”

Gárdonyi végül is kénytelen volt a régiiek között válogatni. Így került megzenésítésre Amikor a Kispál Danit...

Dankó, mint jóformán minden nótáját, ezt is küldte azon melegében Gárdonyinak.

— Ítéld meg felőle, Gézám!

Gárdonyi az első pillantásra látta, Dankó elsielte a dolgát.

— Az összhang nem tökéletes! — figyelmeztette is rögtön a cigányzeneszerzőt.

„Igazad van — írja Dankó Gárdonyinak — a Szabolcska-féle nóta első része g-mollban van, az a-s-t nem oldottam fel. Ami azt az oktáv ugrást illeti, a felső d helyett lehet a közép á-t használni. Egyre megy. A két g, Danit és vitték pedig egészen jól van. Én azt másképp meg nem tudom komponálni.

Azt hiszem most már meg fogod érteni s leszel oly szíves véleményt adni róla.”

Amikor a Kispál Danit az igazítás után valóban sikerült. El is terjedt rögtön. Olyan népdal kerekedett belőle, hogy csak no...

Szabolcska is gyönyörködött a melódiában. Első hallásra megfogta. Érezte benne, mit jelent a zene a költeménnyel egybeforrvá. Attól kezdve azután gyakran mondogatta egy-egy versére:

— Hej, ha ezt is megzenésítené Dankó.

Dankó Pista azonban lassan-lassan kidőlt a zeneszerzésből. Elérte a cigánysor betegsége: a tüdővész. Ez az oka, hogy Szabolcska verseit később egy másik híres muzsikus, a „nótáskapitány” zenésíttette meg. Fráter Lóránd dallamával énekelték országszerte:

Tele van a város akácfavirággal,
Akácfavirágnak csendes illatával.

Még a Temesvári Hírlap alapításakor összefogta Szabolcska a város íróit egy helyi irodalmi társaság alapításához. A társaságot Arany Jánosról nevezte el.

1903 október 15-én bontottak zászlót. A társaság élére elnöknek az akadémikus Szentkláray Jenő, Temesvár híres történettudósa került. Alelnök: Szabolcska Mihály. Titkár: Jörg Endréné Draskóczy Ilma. A társaságnak ötven helybeli tagja volt.

És ha a Temesvári Hírlapban idők folyamán csalódott is Szabolcska, az Arany János-társaságban soha. Amikor híre járt, hogy Ady ellátogat Temesvárra, a társaság 1909 március 9-iki ülésén Szabolcska nyers-őszintén így fakadt ki:

— Nem szeretem, nem értem meg az új magyar irodalmat. Ebbe bele is nyugodtam. Már nem is fáradozom többet, hogy megértsem. Nem kínozom magamat tovább. Vén számár ahhoz Szabolcska Mihály, hogy beilleszkedjék a mai költészetbe. Tisztára irodalmi eltévelyedés az. Nehéz az nekem nagyon. Én már csak Arany Jánosnál maradok. Az ő nyomát taposom. Ha egyedül is, öregezőn is, de hűséges kitartással, fiatalon, lelkesen

jongással. A másikat, azt a hipermodernt, nem veszi be a természetem. Mert Arany is azt vallja:

Mit meg nem ért a józan ész,
hiányzik abból egy, — az értelem.

Ezért az új vallomásért újult roham indult Szabolcska ellen. S most már nemcsak a Nyugat köréből. A Budapesti Szemle különösen kárhoztatta ezt a kihívó támadást Adyék ellen. Gyulai Pál Szabolcska miatt összekülönbözött Beöthy Zsolt-tal. Vita közben Szabolcskát is lesujtón kritizálta.

Gyulai Pál megmozdulására mások is Szabolcska ellen fordultak. Mintha előre megegyeztek volna, valamennyien azt vallották, hogy Szabolcska verseiben eddig soha nem láttak mást, csak a pap-költő műveit. A vallásosság az, ami Szabolcska verseit kezdettől fogva vitte és emelte. A temesvári költő művészete nem jelent új irányt, csak a réginek továbbfolytatását.

Szabolcska versben védekezett:

Egy furcsa vád, szememre lobban,
hogy nincs vihar és szenvedély dalomban,
Hogy nem tudok toporzékolni versben,
holott az egy költőnél, — érthetetlen.

Lehet hogy ez baj. — de biz én nem érzem,
mert a dalom én vagyok egészen.
S én ugyan szoktam haragudni bőven.
Verset is írni. — De más-más időben,

Mikor azután látták, hogy Szabolcska hivatásának emlegetése a költőt csak emeli az olvasók előtt, belekötöttek versei alakjába: — Sohasem biztos nála — mondták — hogy költeménye első versszakának a formáját követi-e a többi?

A Szabolcska-kérdésben azonban az Akadémián sem volt egységes a vélemény, mert éppen a Gyulai Pál bírálata idején kapta meg Temesvár költője a Csendes dalok kötetéért az akadémia Ormódy Amália-féle jutalmát.

A Csendes dalok egymás után éri az újabb és újabb kiadásokat: 1903, 1904, 1911, 1912. Közben kikerül még egy teljesen új kötet is: a Magam ösvényén, 1907-ben. Majd még egy új: Dalok hazulról, 1911-ben. Ez a könyv még ugyanabban az évben új kiadást ér. S utána következnek a Szívem szerint versek.

Adyéknek nem állott útjában Szabolcska. De Szabolcskának sem Adyék. Inkább az tűnt ki, hogy Ady induló tehetségét kortársai nem mind ismerték fel. Különben is a levegőben volt akkor az Ady-tréfálás. Még prózaírók is belekötöttek Adyba és az új költőkbe. Íme például Rákosi Viktor Modernek című gúnyolódása:

„Rendre Yda (Ady Endre): Megnyitom a konferencet, amelynek célja a bennünket ért támadás megvitatása.

Olymos Zoltán (Somlyó Zoltán): — Már te is olyan hüje (!) lettél, mint az öreg Cúgoscipősök, már te is nagy betűkkel kezded a Mondatokat.

Kondás Alugy (Juhász Gyula): — Nem kell palotaforradalom. Már Herédia megmondta, hogy az Összetartás a nagy elmék Kenyere.

Rendre Yda: — Nem igaz, én nem mondtam.

Tsiba B. Mihály (Babits Mihály): — Hát jó, te mondtad.

Rendre Yda: — Az agg szakállosok megint köpködhetnek dühükben.

Hübéla Balázs (Balázs Béla): — De én vagyok a nagy zsenny, Én rájuk fogom freccsenteni magam.

Kondás Alugy: — Oh az én nagy, szent, bús, szűz akarásom.

Soká Ka-Tud (Dutka Ákos): — Mi táltosok... Jósolni fogok a beleikből.

Tamás Döme (Emőd Tamás): — Még az örületet is sajnálják tőlünk. Kimutatták, hogy már mások is voltak örültek. Pedig ez nem igaz.

Siklós Csutka (Miklós Jutka): — Irigyek. — Öregek.

Rendre Yda: — De mégis védekezni kell ellenük. Én azt ajánlom, ne küldjünk be nekik verseket.

Olymos Zoltán: — Nem büntetni kell őket, csak küldjünk be. Csak olvassák a verseinket. Én már ma el is küldtem nekik a legújabb versemet, amely így kezd:

a Hátgerincem billjárd dákó,
a Golyó az A Koponyám.
Hej Ráró, ráró, ráró,
az Élet az csak egy billjárd parti...
lám.

Tamás Döme: — Öreg vers, érthető.

Olymos Zoltán: — Érthető? ez Sértés... hiSZEnn Én sem értem.

Kondás Alugy: — Megint palotaforradalom. Pedig már Herédia...

Rendre Yda: — Nem igaz. Én.

Tsiba B. Mihály (Babits Mihály): — Hát jó. Te.

Rendre Yda: — Ajánlom, hogy igenis írjunk érthető verseket.

Olymos Zoltán: — agg Hülye vagy. fiúk ez Már

megalKuSZik; ez még arra is képes lenne, hogy leírja azt, hogy taVasszal Nyílik a virág.

Tsiba B. Mihály: — Pedig nincs is virág. Csak művirág van. A mint én ezt meg is írtam a Tavasz Apológiában:

Ó május, május, május

Május, május, május

A rétet feldíszíté

A művirágozás

Guttapercha levelek

Vászonszirmok, drótok

Itt a tavasz... s én megyek.

Pincér: — Előbb fizetni tessék.

Tsiba B. Mihály: — Hiszen én csak versben megyek.

Pincér: — Tegnap is azt tetszett mondani, és mégsem fizetett.

Rendre Yda: — Majd holnap. Azért vagyunk mink a Holnap.

V.

A világháborúban szinte elnémult Szabolcska költészete. Ebben a háborús hangulatban csupán egy érdekes verse születik, a Sorozás, a besorozott síró-rívó oláh katonáról és a sorozás után vigadó magyar legényről. A háborús éveknek ez a költeménye végzetesen lebegett feje fölött a későbbi nehéz időkben. Temesvárra 1919-ben bevonult az idegen uralom. Hiába lázadozott Szabolcska lelke, tudta, hogy minden tollvonására ügyelnek s minden kicsúszott szavára lesnek, hogy áttehessék a határon. Temesvár magyar költője, félre dobva a rímelést, odaállott az új harc

elé vezérnek, hogy megnyugtassa híveit s legyűrje feszülő érzéseit mindazoknak, akik esztelenül rohannának végzetükbe. Megalapította a Magyar Pártot a magyar érdekek védelmére.

Meggondoltsága volt a pajzsa, mely sokat kibírt meg sokat kivédett. Hiába parancsoltak rá:

— Kötelességed, hogy tisztelegj a kormány előtt. Utazz Bukarestbe!

Nem cselekedte. Kitért előle azzal:

— A presbitérium engedélye nélkül papnak nincsen módjában helyét elhagynia, még kevésbé tisztelegnie. A presbitériumot pedig világi ügyekben összehívni nem lehet.

Elrendelték, hogy román nemzeti ünnepeken imádkozzék. Ilyenkor imáját ezzel kezdte:

— Ránkparancsolták, hogy a mai napon imádkozzunk. Feltételezték, hogy nem imádkozunk azokért, akik velünk együtt éreznek s azokért, akik velünk valamikor jót tettek.

Imája végére pedig odafűzte:

— Mindenható Isten, aki a szívek mélyén olvasol és a lelkekbe látsz, tudod, remélem, hová helyezzed áldásaid javát.

Igy él Szabolcska híveivel akaratos kitartásban és fojtott béketűrésben. Mégis megtörtént, hogy egy őszi éjjelen megzörgették az ablakát.

Szabolcska kiugrott ágyából. Összefutott a család. Hozzárohantak a gyermekek: Miska, Laci, Magdi. És átölelték, amint a tiszteletes úr kinyitotta a spalettát, az ablakot, amelyen beüvöltött a szél és bevágott a zuhogó eső:

— Ki az?

Egy román katona állt ott a viharban.

— Uram, ne haragudj, hogy éjszaka háborgatlak. Menekült vagyok — szólalt meg magyarul.

— Látott valaki, hogy erre jöttél?

— Nem.

— Akkor várj. Kaput nyitatom.

A katona bevánszorgott a szobába. Leszedte vizes rongysapkáját, lehántotta magáról ázott köpönyegét.

A sápadtarcú, zömök emberke összeecsapta esetlen nagy bakancsát:

— Tankóczy János honvédfőhadnagy vagyok. Újvidékről szököm a repülőtérről. Két évet szolgáltam már közöttük. Nem bírom tovább. Hí a hazám. Ha Isten is aképen akarja, Szalontánál átszököm a határon. S újra magyar leszek!

Szabolcska szótlánul szorított kezet a jövővénnyel.

— Főzzetek teát. Hozzatok rumot meg cigarettát. Sonkát, sajtot, szalonnát.

Majd a vendégéhez fordult:

— Tessék. Fáradj beljebb az ebédlőbe.

A kiéhezett ember mohón megvacsorázott. A család tovább is ott üldögélt az ebédlőben. Nyugodtan beszélgettek. Egyszer csak hirtelen kivágódik a hálószoza ajtaja s egy román tiszt dobban be. Négy katona a nyomában. Egy revolver és négy szurony szegeződött mellüknek.

— Kezeket föll — kiáltott a tiszt.

Elfogták őket.

Hogy a város felzúdulását elkerüljék, a foglyokat még azon az éjszakán nyitott teherkocsin vitték Nagyszebenbe. A hadbírótság elé:

— Államellenes összeesküvés! — mondták ki rá a vádat.

— A vádlottak fölött csak a bukaresti vésztörvényszék ítélhet. Az az illetékes. Mi nem! — vélte az egyik hadbíró.

— No, ott majd alaposan elbánnak velük! — mondta a másik.

— Kívánom is nekik! — duruzsolta magában a harmadik.

Ezt az „alaposan elbánnak velük” hangot Szabolcska valahonnan ismerte. Meg azok a szemvillanások! Az a kócos fej. Hol látta ő ezt a feketeszemű románt?

És a bíró közelebb lépett hozzá és súgva mondta neki:

— Most a markomba kerültél! Megemlegeted! Szabolcska csak törte a fejét:

— Hol láttam én ezt az embert?

S amint így tűnődik, megüti a fülét ez a kérdés:

— Theodor, látlak délután a kávéházban?

— Csak ha sakkozunk.

Theodor. Hát persze. Manojlovich Tódor! A Dél-társaság Manojlovicha.

Szabolcska megdöbbent.

Manojlovich felmarkolta a vádlottak iratait s rájuk ordított:

— Várjatok odaki, kutyák!

És diadalmas arccal robogott ki az aktacsomóval a szomszéd szobába. Kis idő múlva dült arccal tért vissza Manojlovich:

— Uraim — mondja kétségbeesetten bírótársainak — az ördög vagy mi játszik velem, nem tudom hová tűntek az írások. Nem hagytam itt? (És keresi, kutatja végig az asztalt.) Az előbb még a kezemben voltak s ahogy az őrszobára érek, hogy erősebb őrséget rendeljek ki, eltűnt a kezemből.

— Nem adtad oda valamelyik katonának?

— Sorra kérdeztem őket. Nem.

Szabolcska és a főhadnagy késő délutánig várakoztak egy dohos, sötét helyiségben. Akkor újra elővezették őket.

Röviden végeztek velük:

— A bíróság az iratok előkerültéig a vádlottak ellen a további eljárást felfüggeszti. Mindkettő azonnal visszatér Temesvárra s ott vár mindaddig, míg a további intézkedés megérkezik. A bilincseket pedig szedjétek le róluk.

Szabolcskáék még az éjszakai vonattal, kölcsönpénzen visszautaztak Temesvárra. Nem háborgatták egyiküket sem többé államellenes cselekmény miatt. A főhadnagyot különben is hiába keresték volna. Amint megérkeztek, tovább indult s átjutott a határon.

Ahogy Szabolcska később megtudta, Manojlovich maga semmisítette meg az összes iratokat, nehogy Temesvár költőjének valami bántódása történjék.

Szabolcska egy darabig rendületlenül és bölcsen állt az őrhelyén, míg el nem kapta a lázadás. Beszédét a templomban még fékezte valahogy, de tollát szabadnak érezte s nyughatatlan lélekkel szálldosott át gondolataival a határokon. Néhány év alatt több hazafias verset írt, mint addig összesen első tollvonása óta. Bátor és sok-

szor erőshangú versek szóltak az ezeréves úrról és a régi nagy népek poroszló cselédeiről, a téli száradt fáról és a felröppenő varjakról: Csak megvirrad... Bánáti magyarok... Petőfi nemzete. Hajótörötték. Az árva legenda. Karácson ünnepe. És a legnagyobb bűn: Szabolcskának ezeket a költeményeit a Magyar Tudományos Akadémia foglalta verskötetbe és adta ki Őseim nyomán címmel.

Szabolcska a könyv megjelenését már nem várhatta meg Temesvárott. Hazajött a Csonk hazába, ahol a régi barátok és a régi olvasók örömmel köszöntötték. Itt láthatta meg új kötete elismerését.

Lehet-e más álma, vágya egy öregedő költőnek, minthogy újra érezze a régi megbecsülést. Még új sugárkévék is hullottak reá a dicsőség fényéből. A Petőfi-társaság nagydíja. A Kisfaludy-társaság titkári tisztje rang. Az akadémia tiszteleti tagjává emelkedés.

És mindezen fölül a családi élet boldogságában gyönyörködés.

Kívánhatott-e többet a sorstól az egyszerűségében is nagy magyar költő.

1930 október 31-én reggel halt meg. Az évnek ugyanazon a napján, mint Gárdonyi. A Halottak

napjának gyertyái fénylettek, amikor ráhúzták koporsójára a magyar rögöt. A nyugtalankodó lángok világossága mellett éreztük, hogy a távozás örök életet jelent számára nemcsak az égben, de a magyar földön is.

— Vége. —

OSZK

171

174

OSZK

166

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

